

บทที่ 3

ระบบความเชื่อของชาวไทใหญ่ที่ปรากฏในประเพณีพิธีกรรม และ บทบาทของความเชื่อต่าง ๆ ที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวไทใหญ่

หากกล่าวถึงระบบความเชื่อของชาวไทใหญ่ที่ปรากฏในประเพณีพิธีกรรมก็กล่าวได้ว่าเป็นไปในลักษณะที่ผสมผสานกันระหว่างความเชื่อทางพุทธศาสนา พราหมณ์ และผีหรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าสิ่งเหนือธรรมชาติ

อำนาจเหนือธรรมชาติ เป็นจินตนาการที่เกิดจากความกลัวและความไม่รู้ของคน เช่น ไม่รู้ว่าทำไมฝนตก แดดออก ฟ้าร้อง ฟ้าผา น้ำขึ้น น้ำลง น้ำแล้ง ฯลฯ ความกลัวและความไม่รู้ต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้เกิดความเชื่อ คือ เชื่อว่าปรากฏการณ์ทั้งหมดเกิดจากการกระทำของอำนาจธรรมชาติที่เรียกกันอย่างสมมุติด้วยภาษาปากของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ของอุษาคเนย์ว่า ผี หรือ ลาง (อีกนัยต่อมา เมื่อรับศาสนาจากชมพูทวีปหรืออินเดียจึงเรียกด้วยคำศักดิ์สิทธิ์ว่า เทวดา)

ความเชื่อทุกอย่างเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งที่มีพลังผลักดันให้เกิดศาสนาในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งที่มีพลังผลักดันให้เกิดศาสนาในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งต่อ ๆ มา (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2548, หน้า 8)

นิยพรรณ วรณศิริ (2550, หน้า 237) กล่าวว่า ศาสนา คือ ระบบสัญลักษณ์ระบบหนึ่งที่เป็นระบบเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติแวดล้อม ที่มนุษย์จำเป็นต้องเกี่ยวข้องด้วยตั้งแต่เกิดจนตายอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ศาสนาเป็นปรากฏการณ์ทางจิตใจซึ่งบุคคลแสดงออกมาทางความเชื่อ และความเชื่อนี้เองที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมทางพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ขึ้นมาในหลาย ๆ รูปแบบ

ความเชื่อและศาสนานั้นมีส่วนเชื่อมโยงกับประเพณีพิธีกรรมอย่างแนบแน่น ความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ (คือ ผี) และ ในศาสนา (เช่น ฮินดู พุทธ ฯลฯ) ล้วนมีลักษณะนามธรรมอยู่ในสำนึกของแต่ละบุคคล ซึ่งมองไม่เห็นและจับต้องไม่ได้ ด้วยเหตุนี้เองคนเราจึงแสดงออกอย่างเป็นรูปธรรมให้มองเห็นและจับต้องได้ด้วยพิธีกรรม พิธีกรรม ก็คือ พฤติกรรมที่คนในชุมชนแสดงออกอย่างเป็นรูปธรรมด้วยพื้นฐานและสำนึกตามระบบความเชื่อและศาสนาที่แตกต่างกันไปในทุกสังคมของโลก แต่มีความประสงค์คล้ายคลึงกันหรือเหมือน ๆ กัน คือ เพื่อดำรงชีวิตอยู่รอดร่วมกัน แล้วต่างก็ทำต่อเนื่องประจำจนเป็นประเพณี (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2548, หน้า 9)

ในส่วนความเชื่อของชาวไทใหญ่นั้นแต่เดิมเป็นกลุ่มชนที่นับถือผี ต่อมาก็รับเอาพุทธศาสนาเข้ามาภายหลัง ยศ สันตสมบัติ (2543, หน้า 172) กล่าวว่า พุทธศาสนาใน

ชีวิตประจำวันของคนไทใหญ่ได้รับอิทธิพลโดยตรงจากพม่า กษัตริย์อินทราของพม่าหันมานับถือพุทธศาสนา เมื่อปี พ.ศ. 1058 และมีบทบาทสำคัญช่วยให้พุทธศาสนาเริ่มแทรกซึมเข้าสู่ดินแดนส่วนต่าง ๆ ของพม่าอย่างรวดเร็ว เมื่อบายินหนองปราบปรามเมืองต่าง ๆ ของคนไทในรัฐฉานจนราบคาบลงในปี พ.ศ. 1562 คนไทในรัฐฉานก็เริ่มหันมานับถือพุทธศาสนานิกายเถรวาทตามอย่างพม่า

ความเชื่อทาง“พุทธกับผี” ในวิถีชีวิตของคนไทนั้น กล่าวได้ว่า ศาสนาและระบบความเชื่อของคนไทมีการผสมผสานของความเชื่อหลายรูปแบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเชื่อเรื่องพุทธและผี ความเชื่อเหล่านี้รวมอยู่อย่างแยกไม่ออกจากระบบความเชื่อของคนไท ด้วยเหตุนี้เอง นักวิชาการบางท่าน (Cochrane, 1915 อ้างถึงใน ยศ สันตสมบัติ, 2543, หน้า171-174) เสนอว่า “คนไทนับถือศาสนาพุทธ แต่คนไทมักไม่ค่อยแยกแยะองค์ประกอบแปลกปลอมที่ปะปนอยู่ในพุทธศาสนาของตน” แม้ว่าคนไทจะตระหนักดีว่า พุทธกับผีแยกออกจากกันในทางทฤษฎี หากแต่ในทางปฏิบัติ ความเชื่อต่าง ๆ ดำรงอยู่ร่วมกัน และผสมผสานเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในพิธีกรรม และชีวิตประจำวันของชาวบ้าน ฉะนั้น ในโลกทัศน์ของคนไท ความเชื่อเรื่องผีนี้จึงผสมผสานกับความเชื่อทางพุทธศาสนาอย่างแนบแน่น จนแทบไม่มีอะไรขัดแย้งกัน เพราะนอกเหนือไปจากตรรกะทางพุทธศาสนาแล้ว คนไทมองว่าสรรพสิ่งทุกอย่างตามธรรมชาติ มีวิญญาณสิงสถิตอยู่ วิญญาณมีอำนาจควบคุมการเจริญเติบโตและพัฒนาการของสรรพสิ่งเหล่านั้น (ยศ สันตสมบัติ, 2543, หน้า 171-174)

นอกจากความเชื่อเรื่องผีหรือสิ่งเหนือธรรมชาติกับความทางพุทธศาสนาที่ได้กล่าวมาแล้ว ชาวไทใหญ่ก็ยังมีความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ที่เข้ามาเกี่ยวข้องในวิถีชีวิตเช่นกัน การเข้ามาของศาสนาพราหมณ์นั้น สุจิตต์ วงษ์เทศ (2548, หน้า 11) กล่าวว่า เมื่อราว 1,500 ปีมาแล้ว หรือราว พ.ศ. 1000 ชาวชมพูทวีป (อินเดียโบราณ) เอาศาสนาทั้งพราหมณ์และพุทธมาเผยแพร่ให้ชนชั้นผู้นำของคนเมืองทางสุวรรณภูมิหรืออุษาคเนย์โบราณที่อยู่ใกล้ทะเล ชนชั้นนำเหล่านั้นก็รับไว้แล้วเลือกพิธีกรรมของพราหมณ์-พุทธมาปรับใช้ โดยปรุงเปลี่ยนแปลงแล้วดัดแปลงให้เข้ากันได้กับพิธีกรรมพื้นเมืองดั้งเดิม เช่น สงกรานต์ ตรุษ จนถึงสวดมนต์ไหว้พระ เลี้ยงพระ ฯลฯ ทำให้พิธีกรรมดั้งเดิมของคนเมืองที่มีแต่ผี-สาง ก็กลายเป็นผี-พราหมณ์-พุทธ ปะปนกันจนแยกไม่ออกสืบถึงปัจจุบัน ความเชื่อทางพราหมณ์ที่เข้ามาเกี่ยวข้องในวิถีชีวิตของชาวไทใหญ่นี้ปรากฏให้เห็นได้จากในประเพณีพิธีกรรม เช่น ในประเพณีขึ้นจอบปีใหม่ หรือสงกรานต์ เป็นต้น

อย่างไรก็ตามแม้ว่าพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์จะเข้ามามีบทบาทมากเพียงไรในวิถีชีวิตของชาวไทใหญ่ก็ตาม แต่ก็ไม่อาจครอบคลุมความเชื่อทางผีหรือสิ่งเหนือธรรมชาติของชาวไทใหญ่ได้ทั้งหมด ชาวไทใหญ่ในปัจจุบันก็ยังคงมีความเชื่อเรื่องผีหรือสิ่งเหนือธรรมชาติ

ซึ่งเหตุนี้เองที่ทำให้ความเชื่อทางพุทธ พราหมณ์ กับผีจึงผสมผสานกันไป ซึ่งความเชื่อทั้งสามนี้เองจึงเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับประเพณีพิธีกรรมในรอบปีของชาวไทยใหญ่ รวมถึงในวิถีชีวิตของชาวไทยใหญ่

ระบบความเชื่อของชาวไทยใหญ่ที่ปรากฏในประเพณีพิธีกรรม ในงานวิจัยบทนี้จะศึกษาถึงระบบความเชื่อต่าง ๆ ในประเพณีพิธีกรรม ได้แก่ ระบบความเชื่อทางพุทธศาสนา ระบบความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ และระบบความเชื่อทางผีหรือสิ่งเหนือธรรมชาติ นอกจากนี้แล้วก็จะศึกษาถึงบทบาทของความเชื่อที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวไทยใหญ่ด้วยเช่นกัน

สำหรับประเพณีพิธีกรรมในรอบปีของชาวไทยใหญ่ในเชียงใหม่ที่ปรากฏครบทั้ง 12 เดือนนั้น จะเห็นได้อย่างชัดเจนในกลุ่มชาวไทยใหญ่ที่อยู่ในบริเวณชายขอบเช่นชุมชนในกรณีศึกษา คือ บ้านนาหวาย และบ้านเมืองนะ ตำบลเมืองนะ อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ โดยประเพณีพิธีกรรมในรอบปีของชาวไทยใหญ่ที่สำคัญในท้องถิ่นนี้ ได้แก่

เดือน 1 (ธันวาคม) ประเพณีปอยปีใหม่ไตและหลู่ข้าวใหม่ (ปีใหม่ไทใหญ่และทำบุญถวายเป็นข้าวใหม่)

เดือน 2 (มกราคม) ประเพณีเข้าवास (เข้าปริวาสกรรม)

เดือน 3 (กุมภาพันธ์) ประเพณีหลู่ข้าวหย่ากู่ (ทำบุญถวายเป็นข้าวยาก)

เดือน 4 (มีนาคม) ประเพณีปอยสังลอง (บรรพชาสามเณร)

เดือน 5 (เมษายน) ประเพณีขึ้นจอบปีใหม่ (สงกรานต์)

เดือน 6 (พฤษภาคม) ประเพณีปอยเจตี่ (ก่อเจดีย์ทราย)

เดือน 7 (มิถุนายน) ประเพณีแม่ผีเจ้าเมือง (เลี้ยงผีเจ้าเมือง)

เดือน 8 (กรกฎาคม) ประเพณีเข้าหว่า (เข้าพรรษา)

เดือน 9 (สิงหาคม) ประเพณีแฮนซอมโก่จาและแฮนหัวคีล (ทำบุญให้แก่ผู้ล่วงลับและทำบุญเลี้ยงผู้ปฏิบัติธรรมในช่วงเข้าพรรษา)

เดือน 10 (กันยายน) ประเพณีต่างซอมต่อไหลง (ทำบุญใหญ่ก่อนออกพรรษา)

เดือน 11 (ตุลาคม) ประเพณีออกหว่า (ออกพรรษา)

เดือน 12 (พฤศจิกายน) ประเพณีหลู่สังกานคำและปอยแค้ (ทอดกฐินและทำบุญถวายเป็น)

เดือนของไทใหญ่นั้นตรงกับเดือนของไทยซึ่งในเดือน 1 จะอยู่ประมาณช่วงเดือนธันวาคม แต่เดือนของภาคเหนือจะนับเร็วกว่าเดือนของไทใหญ่ 2 เดือน เช่น เดือน 4 เหนือ ตรงกับเดือน 2 ไทใหญ่ คือ ประมาณช่วงเดือนมกราคม ซึ่งเป็นเดือนแรกของสากล

จากประเพณีพิธีกรรมในรอบปีของชาวไทยใหญ่ที่ได้กล่าวนั้น ล้วนเป็นประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา แต่จะมีเพียงประเพณีเดียวที่เป็นประเพณีที่มีได้เกี่ยวข้องกับความเชื่อทางพุทธศาสนาและการทำบุญในวัด ซึ่งก็คือ ประเพณีแม่เจ้าเมือง หรือ ประเพณีเลี้ยงผีเจ้าเมืองนั่นเอง

ระบบความเชื่อของชาวไทยใหญ่ที่ปรากฏในประเพณีพิธีกรรม

ในสังคมชาวไทยใหญ่แต่ดั้งเดิมนั้นเป็นสังคมที่นับถือผีหรือสิ่งเหนือธรรมชาติก่อนที่ศาสนาพุทธและพราหมณ์จะเข้ามา มีอิทธิพลต่อระบบความเชื่อของผู้คน แม้ว่าศาสนาทั้งสองจะเข้ามาภายหลังแต่ก็ผสมผสานเข้ากันกับความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติได้อย่างกลมกลืน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเพณีพิธีกรรมของชาวไทยใหญ่ที่ปรากฏทั้งความเชื่อทางพุทธ พราหมณ์ และผี ซึ่งความเชื่อดังกล่าวก็ยังคงปรากฏให้เห็นในประเพณีพิธีกรรมของชาวไทยใหญ่ตราบจนถึงปัจจุบัน

1. ความเชื่อทางพุทธศาสนาในประเพณีพิธีกรรม

ความเชื่อทางพุทธศาสนานับว่ามีอิทธิพลสำคัญต่อประเพณีพิธีกรรมของชาวไทยใหญ่ในเชียงใหม่อย่างมาก โดยประเพณีพิธีกรรมในรอบปีของชาวไทยใหญ่มากก็เป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อทางพุทธศาสนา และในวิถีประจำวันของชาวไทยใหญ่ก็ยังนับถือและปฏิบัติตามคำสอนในศาสนาพุทธอย่างเคร่งครัด ดังที่ สมโชติ อ๋องสกุล (2548) กล่าวว่า ชาวไทใหญ่ในเชียงใหม่ นับถือพุทธศาสนานิกายเถรวาท ในอดีตชาวไทใหญ่ได้ชื่อว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความเคร่งครัดในการนับถือพุทธศาสนามาก กล่าวคือจะไม่ดื่มเหล้าและไม่ฆ่าสัตว์ทุกชนิด (รวมทั้งยุงด้วย) คนที่ฆ่าสัตว์ ขายเนื้อสัตว์ ชาวไทใหญ่ก็จะไม่คบค้าสมาคมด้วย นอกจากนี้ ชาวไทใหญ่ยังไม่นิยมทานไข่ดิบ แม้แต่ไข่ถ้าไม่แตกออกจากฟองชาวไทใหญ่ก็จะไม่รับประทาน เพราะถือว่ายังมีชีวิตอยู่ ถ้าจะรับประทานก็จะซื้อเฉพาะไข่ที่แตกแล้วหรือว่าต้มแล้วเท่านั้นที่สำคัญที่สุดชาวไทใหญ่มีความเชื่อในเรื่องการทำบุญเพื่อโลกนี้และโลกหน้าอย่างมาก โดยเชื่อว่าถ้ายังมีชีวิตอยู่หากได้ทำบุญมาก เมื่อตายไปแล้วจะได้อยู่บนสวรรค์ ดังนั้นการทำบุญของชาวไทใหญ่จึงเป็นการทำบุญอย่างสุดตัว ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวสะท้อนให้เห็นได้จากคำพังเพยที่กล่าวว่า "อย่ากินอย่างม่าน อย่าทานอย่างไต"

พุทธศาสนาและความเชื่อในพุทธศาสนา มีอิทธิพลอย่างสำคัญต่อวิถีชีวิตและโลกทัศน์ของคนไทใหญ่อย่างมาก จนทำให้นักวิชาการบางท่าน (ยศ สันตสมบัติ, 2543, หน้า 169) เสนอว่าความเป็นไทกับการนับถือศาสนาพุทธนั้นเป็นสิ่งเดียวกัน พุทธศาสนาหยั่งรากฝังลึกลงในวัฒนธรรม ศิลปะ ดนตรี สถาปัตยกรรม ระบบความเชื่อ และวิถีคิดของคนไท และยังคงมีบทบาทสำคัญต่อ

ชีวิตทางสังคมและวัฒนธรรมของคนไทสืบมาจนถึงปัจจุบัน วัฒนธรรมของคนไทได้รับอิทธิพลจากความเชื่อในพุทธศาสนา พิธีกรรมสำคัญ ๆ ตลอดจนงานบุญ งานกุศล และความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการผลิต และชีวิตประจำวันของคนไท ล้วนแล้วแต่ผูกพันกับพุทธศาสนาแทบทั้งสิ้น

ในหัวข้อดังกล่าวนี้จะกล่าวถึงความเชื่อทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในประเพณีพิธีกรรมของชาวไทใหญ่ใน 3 ประเด็นที่สำคัญ ได้แก่ 1. พระมหาอุปคุตในประเพณีทางพุทธศาสนา 2. ความเชื่อทางพุทธศาสนาที่ก่อให้เกิดเป็นการแสดง 3. อานิสงส์ทางพุทธศาสนาในปอยสังลอง

1.1 พระมหาอุปคุตในประเพณีทางพุทธศาสนา

การนับถือพระอุปคุตเถระของชาวไทใหญ่นี้ ปรากฏให้เห็นได้อย่างชัดเจนในประเพณีสำคัญหลายประเพณี เช่น ปอยหลู่ข้าวหย่ากู่ ปอยสังลอง ปอยออกหว่า เป็นต้น นอกจากนี้แล้วไม่ว่าจะเป็นประเพณีสำคัญของทางวัดประเพณีใดก็ตาม ชาวไทใหญ่มักจะอัญเชิญพระอุปคุตมาประดิษฐานเพื่อให้งานนั้น ๆ สำเร็จราบรื่นไปด้วยดี ซึ่งความเชื่อนี้สืบเนื่องมาจากประวัติของท่านที่สามารถปราบพญามารที่เข้ามาก่อวุ่นในงานทางพุทธศาสนา อย่างไรก็ตาม พระอุปคุตไม่เป็นเพียงแต่พระผู้นำความราบรื่นมาสู่งานสำคัญเท่านั้น แต่ยังเป็นพระที่ชาวไทใหญ่เชื่อว่าสามารถบันดาลโชคลาภและความร่ำรวยได้อีกด้วย ซึ่งเมื่อตามวัดต่าง ๆ ของชาวไทใหญ่มีงานปอยก็จะมีห่ออุปคุตอยู่ในงานด้วยเช่นกัน

ดังประเพณีออกหว่า ในช่วงประเพณีดังกล่าวชาวไทใหญ่จะเริ่มตระเตรียมงานพิธีกันตั้งแต่เช้าของวันดา ทางวัดจะต้องเตรียมจัดบริเวณสถานที่ภายในวัดให้เรียบร้อย อีกทั้งยังต้องจัดเตรียมทำปราสาทพระ หรือที่ชาวไทใหญ่ในหมู่บ้านเรียกกันว่า เข่งสังข์ปู้ด หรือที่คนเมืองเรียกว่า จองพารา^๑ ซึ่งเป็นประเพณีที่สอดคล้องกับความเชื่อที่ว่า เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้อนุตรสัมโพธิญาณแล้วได้เสด็จไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในแคว้นชมพูทวีป และได้เสด็จไปเทศนาโปรดพระเจ้าสุทโธทนะ ผู้เป็นพระพุทธรูปบิดา ตลอดจนพระประยูรญาติทั้งหลาย ต่อมาพระพุทธ

^๑ เข่งสังข์ปู้ด เป็นภาษาไทใหญ่ คำว่า เข่ง หมายถึง หิ้ง ชั้น คำว่า สังข์ หมายถึง เตรียม ส่วนคำว่า ปู้ด หมายถึง พระพุทธรูป พระพุทธเจ้า เข่งสังข์ปู้ด จึงหมายถึง หิ้งใส่ของบูชาไว้ต้อนรับพระพุทธเจ้าคราวเสด็จจากดาวดึงส์ ซึ่งในภาษาไทยเรียกว่า ปราสาทพระ หรือ บูชบก

^๒ จองพารา หมายถึง ปราสาทพระเป็นคำที่มาจากภาษาพม่าประสมไทใหญ่ คำว่า จอง มาจาก *ကျောင်း* /caun^๒/ ในภาษาพม่า หมายถึง วัด, โรงเรียน ส่วนคำว่า พารา เป็นภาษาไทใหญ่ หมายถึง พระพุทธรูป, พระพุทธเจ้า คำดังกล่าวนี้ชาวไทใหญ่อ่านออกเสียงเป็นเสียงควบกล้ำว่า จองพารา /cɔ:ŋ^๑-pha-la^๒/

องค์ทรงรำลึกถึงพระนางสิริมหามายา ผู้เป็นพระพุทธรมารดา ซึ่งได้สิ้นพระชนม์หลังจากพระองค์ ประสูติได้ 7 วัน พระพุทธองค์จึงได้เสด็จขึ้นไปจำพรรษาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เพื่อเทสนาพระ อภिरรมปิฎกโปรดพระพุทธรมารดาอยู่ 1 พรรษา ครั้นเมื่อครบกำหนดแล้ว พระพุทธองค์ก็เสด็จจาก เทวโลกมาสู่เมืองมนุษย์ ขณะเมื่อพระพุทธองค์เสด็จลงมาใน เหล่าพรหม เทวดา มนุษย์ และสัตว์ต่าง ๆ ต่างก็เกิดความปีติยินดีกันทั่วหน้า และพากันมาต้อนรับพระพุทธองค์

ดังนั้น เพื่อเป็นการรับเสด็จพระพุทธเจ้ากลับลงมาจกสวรรค์ชั้นดาวดึงส์สู่เมือง มนุษย์ พุทธศาสนิกชนชาวไทยใหญ่จึงได้ทำแข่งสร้างปืดขึ้นเป็นสัญลักษณ์ของการรับเสด็จ โดย พระสงฆ์ สามเณร และชาวบ้านต่างมาช่วยกันทำปราสาทพระในวันดังกล่าว

ลักษณะของ แข่งสร้างปืด หรือ ปราสาทพระพุทธร นั้นเป็นปราสาททรงแหลมตักแต่ง อย่างงดงาม และมีฉัตรที่ประดับบนยอดกลางปราสาทรวมถึงมุมทั้งสี่ด้าน ชาวไทใหญ่จะนำแข่ง สร้างปืดมาตั้งไว้บนร้านไม้ที่ยกสูงจากพื้นประมาณสองเมตร และมีไม้ไผ่สานล้อมรอบร้านไม้ ภายในปราสาทจะเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปหรือพระอุปัคต ซึ่งการประดิษฐานพระอุปัคต เป็นไปตามคติความเชื่อตามประวัติอันทรงฤทธิ์ของพระอุปัคตที่ได้ลยบฤทธิ์เดชของยักษ์ที่มา ก่อความทำลายงานบุญ ด้วยการเสกหมาเนาให้คล้องอยู่บนคอยักษ์ จนเป็นที่น่าอัศจรรย์ของยักษ์ ตนนั้น จากคติดังกล่าวชาวไทใหญ่จึงได้สร้างรูปพระอุปัคตขึ้นบูชา โดยมีความเชื่อว่าจะสามารถ ปกป้องคุ้มครองภัยอันตรายต่าง ๆ อันอาจจะเกิดขึ้น ดังนั้นในงานประเพณีออกหว่าซึ่งเป็นงาน ประเพณีที่สำคัญของชาวไทใหญ่ จึงต้องมีพิธีอธิษฐานบูชาพระอุปัคตเป็นเบื้องต้น เพื่อให้ช่วย คุ้มครองไม่ให้มีมารมาทำลายในพิธี เช่น ทำให้เกิดฝนตก เป็นต้น

เนื่องจากที่อาศัยจำพรรษาของพระอุปัคตอยู่ในปราสาทแก้วกลางมหาสมุทร ชาวไทใหญ่จึงทำที่ประดิษฐานของพระอุปัคตเป็นลักษณะของปราสาทที่ตกแต่งอย่างงดงามใน งานประเพณีออกหว่า

นอกจากนี้แล้ว ในงานปอยสำคัญอื่น ๆ ของชาวไทใหญ่ก็ยังมีพิธีเชิญพระอุปัคต เพื่อความศักดิ์สิทธิ์ภายในงานด้วยเช่นกัน การนำพระอุปัคตเข้ามาในงานปอยนั้นก็ต้องมีพิธี นิมนต์พระอุปัคตจากแหล่งน้ำมาสู่หอพระอุปัคตในบริเวณวัด เริ่มโดยการมอบหมายให้ผู้อาวุโสที่ เป็นที่เคารพนับถือหนึ่งท่าน นำเอาพระอุปัคตสมมติคือหินก้อนหนึ่งซึ่งต้องงมขึ้นมาจากแม่น้ำ แต่ บางตำราก็ว่าให้จัดหาก่อนหินมีลักษณะดีขนาดเท่าส้มโอหรือจะเป็นพระอุปัคตแบบประติมากรรม แกะด้วยหินหรือหล่อด้วยทองเหลืองก็ได้ ใส่ภาชนะไปไว้ที่สมควรสักแห่งหนึ่งซึ่งห่างจากสถานที่ ที่จะทำพิธีไม่น้อยกว่า 500 เมตร และห่างจากแม่น้ำลำธารไม่เกิน 10 วา เมื่อคณะที่ไปนิมนต์ไปถึง ก็จะมีการนำผู้อาวุโสเหล่านั้นด้วยถ้อยคำอันเป็นมงคลเพื่อเป็นการนิมนต์พระอุปัคตเข้าไปในงานเพื่อปกป้อง

รักษาให้ราบรื่นเป็นสิริมงคล จากนั้นก็เริ่มกล่าวบทอัญเชิญพระอุปคุต เมื่อกล่าวเสร็จก็จะนำพานดอกไม้เข้าพระเคน แล้วจึงยกพระอุปคุตหรือหินที่สมมุติขึ้นขึ้นใส่พาน และยกนำไปใส่บนแคร่หามที่มีบริวาร พร้อมด้วยจัตุรถบวนที่มีสัปทนกันกางไปด้วย เมื่อไปถึงสถานที่ซึ่งจัดเป็นหอพระอุปคุตแล้วก็นำพระอุปคุตไปประดิษฐานไว้ ต่อจากนั้นก็มีการถวายภัตตาหารและผู้ทำพิธีกล่าวนำด้วยบทบาลีจึงเป็นการเสร็จพิธีอัญเชิญ เมื่อเสร็จสิ้นงานปอยแล้ว ในวันรุ่งขึ้นมักจะมีการตักบาตรหรือถวายภัตตาหารแด่พระอุปคุต หลังจากนั้นแล้วก็นำพระอุปคุตกลับไปส่งที่เดิม หรืออาจนำพระอุปคุตไปส่งในตอนเย็นของวันที่ทำพิธีเสร็จแล้ว ในการแห่พระอุปคุตไปส่งนั้นจะต้องจัดขบวนเหมือนเมื่อไปนิมนต์พระอุปคุตมาในงาน การนำก้อนหินลงสู่แม่น้ำนั้นจะต้องทำด้วยความเคารพและต้องบอกกล่าวขอบคุณด้วยถ้อยคำอันเป็นมงคล (สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ เล่ม 15, 2542, หน้า 8006-8009) อย่างไรก็ตาม พิธีนิมนต์พระอุปคุตดังกล่าวไม่มีปรากฏในพื้นที่ของงานวิจัยนี้ กล่าวคือ เป็นเพียงการนำพระอุปคุตมาประดิษฐานเพื่อความเป็นสิริมงคลภายในงานปอยต่าง ๆ เท่านั้นโดยไม่มีพิธีนิมนต์แต่อย่างใด

เรื่องราวประวัติของพระมหาเถรอุปคุตนี้ ที่พระใบฎีกาศาสน์ สาสโน (2546, หน้า 1-9) ได้แปลจากภาษาพม่าและไทใหญ่ มีความว่า

"พระอุปคุตเกิดหลังพุทธปรินิพพานประมาณ 290 ปี ตรงกับสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชเป็นผู้นำพระพุทธรูปมาเผยแผ่ไปทั่วโลก ท่านเป็นบุตรชายของพระนางมัจฉา (พระนางปฏิสนธิกรรมิในท้องปลา) และอุปะดาบส ซึ่งอยู่ในป่าแห่งหนึ่งแขวงเมืองราชคฤห์ใกล้ฝั่งแม่น้ำคงคาในชมพูทวีป หรือประเทศอินเดียปัจจุบัน พระนางมัจฉาเกิดมีความรักใคร่ในพระฤๅษีมากจึงได้ตั้งครรภ์ขึ้นมาอย่างอัศจรรย์ แต่บางตำนานกล่าวว่าลูกในครรภ์ของพระนางมัจฉาอาจมาจากพระเจ้าแผ่นดินกรุงราชคฤห์ก่อนที่นางจะมาพบกับพระฤๅษี เมื่อครรภ์ของพระนางครบ 10 เดือนแล้วก็ได้คลอดออกมาเป็นชาย มีรูปร่างอ้วนพีสมบูรณ์ และเมื่ออายุครบ 1 เดือน พระนางกับพระฤๅษีได้จัดพิธีงานมงคลโกนผมไฟและตั้งชื่อลูกชายว่า อุปคุต แปลว่า พระฤๅษีที่มีชื่ออุปะเป็นผู้เก็บมาเลี้ยงดูแล ซึ่งความหมายแยกเป็น 2 คำ คือ 1. อุปะ เป็นชื่อพระฤๅษี 2. คุต แปลว่า ผู้ดูแล, ผู้เก็บเลี้ยง, ผู้คุ้มกัน อุปคุตในวัยเด็กเป็นผู้ว่านอนสอนง่าย พ่อฤๅษีได้สอนให้มีวิชาความรู้ต่าง ๆ รวมทั้งการปฏิบัติกัมมัฏฐาน

เมื่อพระอุปคุตรู้ด้วยพระญาณของตนเองแล้วว่าสำเร็จเป็นพระอรหันต์ในพระพุทธศาสนาแล้ว ท่านก็ได้ไปแสวงหาสถานที่สงบเพื่อเป็นที่บำเพ็ญสมณะธรรมต่อไป พระอุปคุตได้เดินทางไปยังน้ำมหาสมุทร ได้เข้าไปได้น้ำมหาสมุทรซึ่งได้พบพระวิหารปราสาททองคำหลังหนึ่งจึงได้เอาเป็นที่บำเพ็ญสมณะธรรม เมื่อหลังจากนิโรธสมาบัติแล้ว ท่านก็ได้ออกเดิน

บิณฑบาตโปรดสัตว์ในหมู่บ้านต่าง ๆ

พระอุปัชฌาย์เป็นผู้มีอิทธิฤทธิ์และวาทศิลป์ดีเลิศ อีกทั้งท่านยังมีความสามารถอยู่ได้น้ำและบนบก เนื่องจากโยมแม่ของท่านเป็นลูกนางมัจฉา การแสดงอิทธิฤทธิ์ระหว่างพระอุปัชฌาย์และพญามาร มีว่า วันหนึ่งพระเจ้าอโศกมหาราชได้จัดงานใหญ่ในเมืองปาฏลีบุตร 7 วัน 7 คืน เพื่อเป็นการฉลองใหญ่พระบรมสารีริกธาตุ ซึ่งในวันนั้นก็มิพญามารใจบาปผู้คิดจะทำลายความดีทางพุทธศาสนาได้บันดาลให้ฝนตกใหญ่มีฟ้าผ่าพายุพัดบ้านเรือนและประรำพิธีที่จัดในงานทั้งหมดทำให้งานหยุดชะงักลง ในงานนมัสการพระบรมสารีริกธาตุครั้งนี้พระอุปัชฌาย์ก็มาร่วมด้วย พระเจ้าอโศกมหาราชจึงได้อาราธนาท่านให้ช่วยปราบพญามาร พระอุปัชฌาย์ก็ทำตามคำอาราธนาของพระเจ้าอโศกมหาราช พระอุปัชฌาย์ได้เรียกพญามารมาหาท่าน เมื่อมาถึงแล้วพระอุปัชฌาย์ได้เนรมิตหมาเฝ้าที่มีกลิ่นเหม็นมาชวนคอพญามารด้วยประคตเฒ่า พญามารทนกลิ่นเหม็นไม่ไหวได้วิ่งไปหาพระอินทร์ให้ช่วยปลดให้ พระอินทร์จึงบอกกับพญามารว่า จงไปขอขมาต่อพระอุปัชฌาย์ให้ยกโทษและช่วยปลดให้ ซึ่งพญามารก็ยอมทำตาม”

เนื่องด้วยตามพระประวัติของพระมหาอุปัชฌาย์เถระมีฤทธิ์เดชมากเช่นนี้เอง จึงมีธรรมเนียมการตั้งห่ออุปัชฌาย์เถระในงานมหรกรรมสำคัญของชาวไทใหญ่ เพื่อให้รักษาความปลอดภัยต่าง ๆ และให้ความราบรื่นจนตลอดงานนั้น ๆ มาจนถึงในปัจจุบัน

1.2 ความเชื่อทางพุทธศาสนาที่ก่อให้เกิดเป็นการแสดง

การแสดงที่สืบเนื่องมาจากความเชื่อในประเพณีออกหว่านั้นมีด้วยกัน 2 ประเภท คือ การแสดงฟ้อนนกกิ้งกะหว่า และฟ้อนโต

กิ้งกะหว่า และตัวโต เป็นสัตว์ในป่าหิมพานต์ ตามตำนานทางพุทธศาสนาของชาวไทใหญ่กล่าวว่า หลังจากพระพุทธองค์กลับจากการเทศนาโปรดฯ พุทธมารดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และได้เสด็จกลับลงมาสู่โลกมนุษย์ในวันเทโวโรหณะแล้ว เหล่าบรรดาสัตว์ทั้งหลายรวมทั้งสัตว์ในป่าหิมพานต์ต่างพากันมาเฝ้าพระพุทธองค์ และแสดงความสิงโลดดีใจด้วยท่าทางตามธรรมชาติของตน จากความเชื่อในตำนานดังกล่าวจึงเป็นที่มาของการแสดงฟ้อนที่เลียนแบบกิริยาท่าทางของสัตว์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

ฟ้อนกิ้งกะหว่า เป็นศิลปะการแสดงของชาวไทใหญ่ คำว่า “ฟ้อน” ภาษาไทใหญ่ใช้คำว่า “ก้า” ส่วนคำว่า “กิ้งกะหว่า” หมายถึง กิณรี หรือ กิณร ซึ่งเป็นอมมนุษย์ที่มีรูปร่างคล้ายมนุษย์ เมื่อจะไปไหนมาไหนก็ใส่ปีกใส่หางบินไป ทั้งนี้ชาวไทใหญ่บางคนก็เรียกการแสดงดังกล่าวว่า ก้านก

ลีลาท่าฟ้อนกิ้งกะหว่าที่แสดงออกมานั้น จะเลียนแบบพฤติกรรมของนก เช่น ขยับปีก

ขยับห่าง ทำบิณ ทำกระโดดโลดเต้น เป็นต้น ส่วนจังหวะในการฟ้อนและความสัมพันธ์ต่อเนื้อ
ของท่วงทำนองนั้นขึ้นอยู่กับจังหวะกลองและความคล่องตัวของผู้ฟ้อน

การฟ้อนกิ่งกะหร่านี่ บางครั้งก็ใช้ผู้ฟ้อนเพียงคนเดียว และรูปแบบการแต่งกายของ
ผู้แสดงก็จะปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย จนไม่อาจจะระบุให้แน่ชัดลงไปได้ว่ารูปแบบที่เคยเป็นมา
แต่เดิมเป็นอย่างไร แต่ที่ยังคงรักษาไว้อย่างดีคือ ศิลปะในการทำ "หาง" ซึ่งสามารถกางขยายแผ่
ออกไปได้และสามารถหุบลงเหมือนเดิมได้อย่างรวดเร็วเช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตามในปัจจุบัน
บางแห่งก็มีการประยุกต์ส่วนหางให้แผ่กางออกหรือหุบไม่ได้ โดยการใช้ไม้ไผ่ผูกเป็นโครงสำเร็จรูป
ทั้งนี้เพื่อให้สะดวกรวดเร็วและประหยัดวัสดุในการทำ

ในส่วนของการแสดงฟ้อนโต ซึ่งเป็นการแสดงลีลาของสัตว์ชนิดหนึ่งที่เชื่อกันว่ามีอยู่
ในป่าหิมพานต์เช่นกัน ตัวโตนั้นจะมีลักษณะแตกต่างกันไปตามความเชื่อหรือคำถ่ายทอดของ
บรรพชน เช่น โตบางตัวมีหน้าและลำตัวคล้ายลามา (สัตว์ป่าหายาก มักพบในแถบมองโกเลีย)
แต่บางตัวหน้าคล้ายมังกร บางตัวหน้าคล้ายกวาง เป็นต้น

การแสดงฟ้อนโตทั้งตัวสั้นและตัวยาว จะใช้ผู้แสดงตัวหนึ่ง 2 คน คล้ายการเชิด
สิงโตจีน คนหนึ่งจะเชิดด้านหัวอีกคนหนึ่งจะเชิดด้านหาง ทั้ง 2 คนจะต้องมีการนัดหมายกัน
อย่างดี และมีสัญญาณให้รู้กันโดยอัตโนมัติว่าจากท่าที่ 1 ไปสู่ท่าที่ 2 จะเริ่มตรงไหนและ
เคลื่อนไหวอย่างไร จึงจะสร้างสุนทรียรสให้แก่ผู้ชม

สำหรับเครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดงฟ้อนโต ก็จะเป็นเครื่องดนตรี
ชุดเดียวกันกับที่ใช้ประกอบการแสดงฟ้อนกิ่งกะหร่า อันได้แก่ กลองกันยาว 1 ลูก ซึ่งมีลักษณะ
คล้ายกลองยาวของภาคกลาง แต่มีขนาดกว้างและยาวกว่า แสง หรือฉาบ 1 คู่ กลองหน้าตัด 2
ด้าน มีลักษณะคล้ายกลองทัดหรือตะโพนของภาคกลาง และมองเซิง ซึ่งเป็นภาษาไทยใหญ่
มอง หมายถึง ฉ่อง เซิง หมายถึง ชุด มองเซิง หรือ ฉ่องราวนั้นมีจำนวนฉ่องตั้งแต่ 5 ลูกขึ้นไป
การแสดงฟ้อนกิ่งกะหร่าและฟ้อนโตดังที่กล่าวมานี้ นับเป็นการแสดงที่สำคัญในเทศกาลออกหัว
รวมถึงงานประเพณีอื่น ๆ ของชาวไทใหญ่ เนื่องจากเป็นการแสดงที่สะท้อนถึงอัตลักษณ์ทาง
วัฒนธรรมของชาวไทใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อทางพุทธศาสนา ฉะนั้นชาวไทใหญ่จึงนิยม
นำการแสดงทั้งสองประเภทนี้มาจัดแสดงในงานประเพณีต่าง ๆ สืบเนื่องมาจนถึงในปัจจุบัน

1.3 อานิสงส์ทางพุทธศาสนาในปอยส่างลอง

ประเพณีปอยส่างลอง หรือ ประเพณีบรรพชาสามเณร นับว่าเป็นประเพณีที่ชาว
ไทใหญ่ให้ความสำคัญมากที่สุด เนื่องจากชาวไทใหญ่เชื่อว่าการบวชส่างลองนั้นเป็นการสร้างกุศล
อันยิ่งใหญ่ โดยเฉพาะผู้ที่บวชต้องอยู่ในวัยเด็กหรือวัยที่กำลังย่างเข้าสู่วัยรุ่นคือประมาณ

6-12 ปี ซึ่งถือว่าเป็นวัยที่บริสุทธิ์ผุดผ่อง เหมาะที่จะได้รับการอบรมธรรมะตามแนวทางของ พุทธศาสนา เพื่อให้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีศีลธรรมในวันข้างหน้า ชาวไทใหญ่ทุกคนถือว่าการบวช เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิต

ความหมายของปอยสงลอง คำว่า "ปอย" มาจากภาษาพม่า หมายถึง งานฉลอง , งานพิธี คำว่า "สง" เป็นภาษาไทยใหญ่หมายถึง สามเณร ส่วนคำว่า "ลอง" เป็นคำย่อของคำว่า "เพียะอลอง" ซึ่งมาจากภาษาพม่า หมายถึง ว่าที่ผู้มีบุญอันยิ่งใหญ่ หรือ ว่าที่พระโพธิสัตว์ เมื่อนำมาใช้ในภาษาไทยใหญ่ "สงลอง" จึงหมายถึง ว่าที่สามเณร หรือผู้ที่จะเป็นสามเณร ซึ่งใช้เรียกขานเด็กชายที่เข้าพิธีบวช (สมปอง ไตตุมแก่น, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2555)

ก่อนวันที่เด็กจะก้าวเข้าสู่การเป็นสงลอง บิดามารดาจะต้องพาเด็กไปฝึก การท่องบทสวดต่าง ๆ กับพระภิกษุสงฆ์ภายในวัด การฝึกนั้นเด็กจะรวมกันฝึกในช่วงเย็น วันละ 1-2 ชั่วโมง และฝึกกันก่อนจะมืงงานประเพณีประมาณ 1 สัปดาห์ บทสวดที่เด็กจำเป็นต้องฝึกท่อง เช่น บทสวดบูชาพระรัตนตรัย บทสวดอาราธนาศีล และบทสวดให้พร เป็นต้น นอกจากทางวัด จะฝึกให้เด็กท่องบทสวดต่าง ๆ แล้ว ก็ยังต้องอบรมธรรมะเบื้องต้น ข้อปฏิบัติในขณะที่เป็น สงลอง รวมถึงอานิสงส์และความสำคัญของการบวชในประเพณีดังกล่าวด้วยเช่นกัน

อานิสงส์ในปอยสงลอง ชาวไทใหญ่เชื่อว่าการบวชเป็นการสร้างมหาคุณแก่ตัว สงลองเองและผู้ที่อยู่ป้อมปี่สงลอง อีกทั้งยังเป็นการทดแทนคุณอันยิ่งใหญ่ต่อผู้มีพระคุณทั้ง ที่มีชีวิตอยู่และที่ล่วงลับแล้วตามความเชื่อของชาวพุทธ ดังนั้น ชาวไทใหญ่จึงให้ความสำคัญต่อ ประเพณีนี้เป็นอย่างมาก เพราะเชื่อว่าถ้าได้บวชลูกตนเป็นสามเณรจะได้อานิสงส์ 7 กัลป์ ถ้าได้ บวชลูกคนอื่นจะได้อานิสงส์ 4 กัลป์ นอกจากนี้แล้วชาวไทใหญ่ยังเชื่ออีกว่า ผู้ชายถ้าได้บวชแล้ว ตายไปจะไม่เป็นเปรต (แสงเมือง ผาง, สัมภาษณ์, 26 พฤศจิกายน 2554) ซึ่งความเชื่อในอานิสงส์ ของการสืบทอดพระพุทธศาสนานี้เองที่ทำให้ชาวไทใหญ่ยังคงอนุรักษ์ประเพณีนี้ตราบจนถึงใน ปัจจุบัน

2. ความเชื่อทางพราหมณ์ในประเพณีพิธีกรรม

ประเพณีของชาวไทใหญ่ที่สืบเนื่องมาจากความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์นั้นมีด้วยกัน 2 ประเพณี คือ ประเพณีขึ้นจอบปีใหม่หรือสงกรานต์ และ ประเพณีหลู่ข้าวหย่ากู่หรือทำบุญถวาย ข้าวยากู ซึ่งในแต่ละประเพณีได้แฝงความเชื่อทางพราหมณ์ ดังนี้

2.1 ความหมายและตำนานที่มาของประเพณีสงกรานต์ไทใหญ่

ความหมายของประเพณีสงกรานต์

ประเพณีขึ้นจอบปีใหม่ เป็นประเพณีสงกรานต์ของชาวไทใหญ่ซึ่งจะมีขึ้นในช่วงวันที่

13-17 เมษายนของทุกปี ในส่วนความหมายและความเป็นมาของประเพณีขึ้นจอบปีใหม่หรือ สงกรานต์มีนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงไว้ดังนี้

สุจิตต์ วงษ์เทศ (2548, หน้า 65) กล่าวว่า สงกรานต์ มีรากจากภาษาสันสกฤตว่า สงฺกรานติ หมายถึง คดี หรือ การจากไปของดวงอาทิตย์หรือดาวพระเคราะห์ดวงอื่นจากราศีหนึ่ง มณี พยอมยงค์ (2537, หน้า 56) กล่าวว่า "สังขานต์" มาจากภาษาบาลีสันสกฤต คือ สังฺกรานต์ แต่ชาวล้านนาออกเสียงเป็น สังขานต์ ซึ่งหมายถึง ก้าวล่วงแล้ว คือ วัน เดือน ปี ที่ล่วงลับไป ดังนั้น "สังขานต์ล่อง" จึงหมายถึง วันสิ้นสุดของศักราชเก่าหรือวันส่งท้ายปีเก่านั่นเอง สงกรานต์ เป็นประเพณีของพราหมณ์จากชมพูทวีป(อินเดีย) แพร่หลายเข้ามาอยู่ใน มุขมณฑลสูง ราชสำนักยุคสุวรรณภูมิ-ทวารวดีเป็นครั้งแรก หลังจากนั้นแพร่หลายลงสู่ชาวบ้านทั่วไปทั้งภูมิภาคอุษาคเนย์ ฉะนั้นจึงมีประเพณีสงกรานต์เหมือนกันหมดตั้งแต่พม่า (มอญ) ลาว เขมร จนถึงสิบสองปันนา (ในยูนนาน) รวมทั้งไทย ฉะนั้น เมื่อราชสำนักจารีตโบราณของอุษาคเนย์ รับมาปฏิบัติเป็นแบบแผนเหมือน ๆ กันหมด จึงจัดให้มีงานเฉลิมฉลองเพื่อแสดงความมั่นคงและ มั่งคั่งของราชอาณาจักร มีทั้งส่วนที่คล้ายคลึงและแตกต่าง โดยขึ้นอยู่กับรัฐนั้น ๆ นับถือศาสนา ฮินดูเป็นหลักหรือนับถือพุทธเป็นสำคัญ (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2548, หน้า 65, 71)

ตำนานที่มาของประเพณีสงกรานต์ไทใหญ่

ตามตำนานเรื่องเล่าของประเพณีสงกรานต์ไทใหญ่ที่เรณู อรรัฐาเมศร์ (2541, หน้า 380-381) ได้กล่าวถึงนั้นมีความว่า "ขุนสง" (ท้าวมหาพรหม) ได้ทนายปัญหา กับ "ขุนสิกา" (พระอินทร์) มีเรื่องทีถกเถียงกันคือเรื่องสร้างศักราช ขุนสงทำว่าแม่ปีเมืองมनुชย์มี 12 กิน ขุนสิกาว่ามี 7 กิน ถกเถียงกันไม่เป็นที่ตกลง จึงทำพนันกันหาผู้ตัดสิน ถ้าใครแพ้จะถูกตัดคอ จากนั้นจึงลงไปยังเมืองมनुชย์ ปราบกฏว่าพบมनुชย์ผู้ฉลาดคนหนึ่งซึ่งถือกำเนิดมาจากคราบงู เป็นมनुชย์ผู้เดียวในเมืองมनुชย์และฉลาดที่สุด ชื่อ "ก้าละไม้" เขาตัดสินว่า 7 กินเป็นอันว่าขุนสง แพ้ ถูกตัดหัว แต่หัวขุนสงนั้นตกพื้นไฟก็ไหม้ เอาไว้ในน้ำ น้ำก็จะแห้ง ต้องอุ้มไว้ ส่วนตัวขุนสง นั้นเอาหัวข้างมาใส่ไว้จึงเรียกว่า "มหาพิงเน" (พระพิฆเนศ) ศีระะท้าวมหาพรหมนั้นจะต้องชำระ ด้วยน้ำทุกวัน แต่การนับเวลาของเมืองมनुชย์กับเมืองสวรรค์นั้นต่างกัน คือ 1 วันเมืองสวรรค์จะ กินเวลาเท่ากับ 1 ปีในเมืองมनुชย์ ดังนั้น ในประเพณีสงกรานต์จึงมีวันที่ต้องชำระคราบความ สกปรกของศีระะขุนสง ซึ่งชาวไตเรียกพิธีนี้ว่า "ซอนน้ำ" หรือ สรงน้ำขุนสง ซึ่งผนวกเข้าไปเป็น ขั้นตอนหนึ่งของประเพณีสงกรานต์ คือ จะมีในวันที่ 14 เมษายน เรียก "วันเนา" เหตุที่เรียกว่าเนา ก็เพราะเป็นวันที่หัวสงตกเป็นวันที่สองย่อมมีคราบเลือดคราบหนอง จึงต้องล้างหัวขุนสง "พิธี

ซอนน้ำ” ในวันดังกล่าวสมาชิกของชุมชนจะระดม ชักเสื้อผ้า และสร่งน้ำพระทุกวัด รวมทั้งพระ
ธาตุเจดีย์

ที่มาของประเพณีสงกรานต์ไทใหญ่อีกตำนานหนึ่งซึ่งได้จากการสัมภาษณ์ชาวไท
ใหญ่ในบ้านเมืองนะ(นายอุ้มแดง แสงเมือง, สัมภาษณ์, 2551) ได้กล่าวว่า ชาวไทใหญ่เรียก
ประเพณีสงกรานต์อีกอย่างหนึ่งว่า สางจ่าน ตามตำนานเล่าว่ามี “ขุนสาง” (พระพรหม) คนหนึ่ง
นิสัยไม่ดีชอบรังแกชาวบ้าน ขุนสางตนนี้มีภรรยา 7 นาง และมีลูกสาว 7 นาง อยู่มาวันหนึ่ง
“ขุนสิกจา”(พระอินทร์) เกิดชอบพอลูกสาวนางหนึ่งของขุนสาง เมื่อขุนสางรู้ก็ไม่พอใจและเกิด
ทะเลาะวิวาทกัน ขุนสางตนนี้มีอิทธิฤทธิ์มาก ใช้อะไรฆ่าตัดคอไม่ได้ นอกเสียจากใช้เส้นผมของ
ผู้หญิงฆ่า ซึ่งต่อมาภรรยาหนึ่งของขุนสางแอบรักใคร่ชอบพอกับขุนสิกจา และยอมทำตามคำ
ขอของขุนสิกจาที่จะฆ่าตัดคอขุนสางผู้เป็นสามีด้วยเส้นผมของตนเอง หลังจากที่ฆ่าแล้ว ขุนสิกจา
ก็ต้องหาทางกำจัดศีรษะของขุนสาง เพราะหาไม่แล้วศีรษะนั้นจะกลับมาติดที่คอขุนสาง
เหมือนเดิม ศีรษะของขุนสางหากตกสู่พื้นดินก็จะเกิดไฟลุกท่วม และหากตกสู่พื้นน้ำ น้ำนั้นก็
จะแห้ง ขุนสิกจาจึงตัดปัญหาด้วยการนำหัวของช้างมาไว้บนคอของขุนสาง ซึ่งต่อมาขุนสางตนนี้จึง
ได้ชื่อว่า มหาพิงเน หรือพระพิฆเนศ ส่วนศีรษะเดิมของขุนสางที่ถูกตัดไปแล้ว ลูกสาวทั้ง 7 นาง
ของขุนสางก็ต้องผลัดกันถือคนละวัน ทั้งนี้ 1 วัน ของเมืองสวรรค์เท่ากับ 1 ปี ของโลกมนุษย์
ดังนั้น ในระหว่างที่ลูกสาวของขุนสางผลัดกันถือศีรษะจึงหมายถึง วันครบรอบ 1 ปีของโลกมนุษย์
ซึ่งชาวไทใหญ่เรียกว่า วันสางจ่านตก “จ่าน” เป็นภาษาไทใหญ่ หมายถึง ตก กล่าวคือ เป็นวันที่
ศีรษะของขุนสางจะต้องตกไปสู่มือของลูกสาวอีกนางหนึ่งนั่นเอง และเรื่องดังกล่าวจึงเป็น
เรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับการนับปีของชาวไทใหญ่ในเวลาต่อมา

งานประเพณีสงกรานต์ของชาวไทใหญ่ในตำบลเมืองนะมีขั้นตอนในการประกอบ
พิธีกรรมอยู่ 5 วัน คือ

วันที่ 13 เมษายน คือ วันสางจ่านตก

วันที่ 14 เมษายน คือ วันเนา หรือที่ชาวไทใหญ่เรียกว่า วันเนา

วันที่ 15 เมษายน คือ วันพญาวัน หรือที่ชาวไทใหญ่เรียกว่า วันขึ้นจอง

วันที่ 16 เมษายน คือ วันปากปี

วันที่ 17 เมษายน คือ วันปากเดือน

ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมของแต่ละวันมีดังนี้ คือ

วันที่ 13 เมษายน วันสางจ่านตก เป็นวันเดียวกับวันสังขานต์ล่อง (วันส่งท้ายปีเก่า)
ของชาวล้านนา คือ ตรงกับวันที่ 13 เมษายน ของทุกปี ซึ่งเป็นวันที่ชาวไทใหญ่เชื่อกันว่า หัวสางตก

ในวันดังกล่าวช่วงเช้าชาวบ้านจะนำขนมและผลไม้ไปถวายพระสงฆ์ที่วัด จากนั้นก็นำขนมและผลไม้ไปถวายที่หอเจ้าเมือง เมื่อเสร็จพิธีดังกล่าวแล้ว ชาวบ้านก็จะกลับมาที่บ้านของตนเพื่อนำช่อไม้ ซึ่งประกอบด้วย ช่อไม้ก้าก้อ (บุญนาก) ไม้กาง (หางนกยูง) ไม้แฮ้ (ถั่วระ) ไม้ม่วงแซ ไม้หนามเม็ดแมว หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า ไม้หนามผีป้าย (ผีพาย) ดอกพุทธรักษา หญ้าแพรก และจักจ่า (ไม้ที่พันด้วยกระดาษสี) มาใส่รวมกันในแจกัน และนำมาวางบนร้านไม้ขนาดเล็กทำด้วยไม้ไผ่ที่จัดตั้งบริเวณหน้าบ้าน ซึ่งทำขึ้นมาเพื่อต้อนรับวันสังฆานต์ล่องโดยเฉพาะ ส่วนในช่วงสายถึงเย็นชาวบ้านจะเตรียมทำเบ็งน้ำอ้อยเพื่อทำขนมต่าง ๆ นอกจากนี้ก็ยังคงทำก๊อกชอมต่อ (กระทงอาหาร) เพื่อใส่อาหารถวายพระพุทธรูปและผีเจ้าเมือง และทำสวยดอก (กรวยดอกไม้) เพื่อใส่ดอกไม้บูชาพระด้วยเช่นกัน

วันที่ 14 เมษายน วันเนา เป็นวันที่ชาวไทยใหญ่เรียกเช่นเดียวกับชาวล้านนา ซึ่งตรงกับวันที่ 14 เมษายน ของทุกปี วันดังกล่าวชาวไทยใหญ่เชื่อกันว่าเป็นวันที่สองที่หัวสางตก ในช่วงเช้าชาวบ้านจะเตรียมนำขนมต่าง ๆ เพื่อไปตักบาตรพระสงฆ์ก่อนและนำก๊อกชอมต่อ (กระทงอาหาร) รวมทั้งกรวยดอกไม้ธูปเทียนไปที่วัด และสงฆ์พระและพระธาตุเจดีย์ จากนั้นก็จะไปสักการะที่หอเจ้าเมือง ช่วงเย็นชาวบ้านจะมาช่วยกันจัดเตรียมสถานที่ต่าง ๆ ภายในวัดให้เรียบร้อยก่อนวันขึ้นจองในวันถัดไป

วันที่ 15 เมษายน วันขึ้นจอง เป็นวันที่ชาวไทยใหญ่ในหมู่บ้านจะพากันไปทำบุญกันที่วัด คำว่า "จอง" เป็นภาษาไทยใหญ่ หมายถึง วัด ดังนั้น คำว่า ขึ้นจอง จึงหมายถึง ไปวัดนั่นเอง อย่างไรก็ตามกิจกรรมสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ชาวไทยใหญ่จะต้องปฏิบัติกันในวันนี้ก็คือ การกันตอ หรือการไปแสดงความคารวะและขอขมาต่อผู้ที่มีพระคุณและผู้ที่ทำประโยชน์ให้แก่ชุมชน

วันที่ 16 เมษายน วันปากปี หรือ วันเริ่มปี ซึ่งตรงกับวันที่ 16 เมษายน ในวันนี้เป็นวันที่ชาวบ้านและทางวัดจะร่วมกันจัดพิธีแม่ว่าน หรือ พิธีสังเคราะห์ของหมู่บ้าน ขึ้นกลางลานของหมู่บ้าน

วันที่ 17 เมษายน วันปากเดือน ในวันดังกล่าวนี้ชาวบ้านและทางวัดมิได้จัดพิธีกรรม

* ไม้เหล่านี้เป็นไม้ที่มีชื่อมงคลซึ่งชาวไทยใหญ่เชื่อว่า จะสามารถช่วยป้องกันภัยอันตรายต่าง ๆ ไม่ให้เข้ามาภายในบ้าน เช่น "ไม้ก้าก้อ" คำว่า ก้า ในภาษาไทยใหญ่ หมายถึง ค้า คำจุน ช่วยเหลือ "ไม้กาง" คำว่า กาง ในภาษาไทยใหญ่ หมายถึง กั้น "ไม้แฮ้" คำว่า แฮ้ ในภาษาไทยใหญ่ หมายถึง ป้องกัน กั้น "ไม้ม่วงแซ" คำว่า แซ ในภาษาไทยใหญ่ หมายถึง กั้น เป็นต้น

ใด ๆ ในช่วงเช้า แต่จะมีเพียงพิธีกรรมในช่วงบ่าย โดยชาวบ้านจะจัดสถานที่ให้สมาชิกในหมู่บ้าน ได้กั้นตอหรือขอขมาผู้ใหญ่ผู้เป็นที่เคารพนับถือในหมู่บ้าน

2.2 พิธีส่งเคราะห์ในประเพณีสงกรานต์ไทใหญ่

พิธีส่งเคราะห์จัดเป็นพิธีกรรมสำคัญอีกพิธีหนึ่งที่ชาวไทใหญ่ทำในช่วงประเพณีสงกรานต์ ซึ่งพิธีกรรมดังกล่าวเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์

จากการสัมภาษณ์ชาวไทใหญ่คนหนึ่งในบ้านเมืองนะ (ปัญติ จันทา, สัมภาษณ์, 27 พฤษภาคม 2555) ได้กล่าวถึงพิธีส่งเคราะห์ในหมู่บ้านว่า "ชาวบ้านจะเอาสิ่งต่าง ๆ เช่น ผม เล็บ เสื้อผ้า มาวางในพิธีส่งเคราะห์ และเมื่อเสร็จพิธีก็นำไปทิ้งบริเวณนอกหมู่บ้านนั้น พิธีกรรมดังกล่าวมาทางพราหมณ์เพราะเกี่ยวข้องกับตำราโหราศาสตร์ ชาวไทใหญ่เชื่อว่าหากผู้ใดมีดวงชะตากำลังตกอยู่ในช่วงมีเคราะห์ ถ้าไม่นำของเหล่านั้นไปทิ้ง เคราะห์ที่ไม่ดีก็จะเข้ามาหาตัวเอง แต่ปัจจุบันชาวบ้านโดยทั่วไปมักจะนำสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นมาวางไว้ในพิธีเพื่อส่งเคราะห์ของตนเอง โดยวางของลงบนแคร่และนำไปทิ้งนอกหมู่บ้าน พิธีกรรมดังกล่าวทำให้ชีวิตอยู่เย็นเป็นสุขปราศจากเคราะห์ภัย"

ในหมู่บ้านก็เช่นเดียวกัน คนส่วนมากก็เชื่อกันว่าย่อมมีเวลาที่ราหูเข้ามาเบียดเบียน ทำให้ชะตาบ้านขาดลง เป็นเหตุให้คนในหมู่บ้านต้องประสบกับความเดือดร้อน เจ็บป่วย หรือล้มตาย ดังนั้น จึงมีการจัดพิธีกรรมส่งเคราะห์บ้านกันช่วงปีใหม่สงกรานต์

พิธีส่งเคราะห์จัดเป็นพิธีกรรมท้องถิ่นของชาวไทใหญ่บ้านเมืองนะ ที่จัดขึ้นในวันปากปี หรือ วันเริ่มปี ซึ่งตรงกับวันที่ 16 เมษายน ในวันนี้เป็นวันที่ชาวบ้านและพระสงฆ์จะร่วมกันประกอบพิธีส่งเคราะห์ของหมู่บ้าน โดยจะเริ่มตั้งแต่ในช่วงเช้าคือเวลาประมาณ 7.00 น. ปุจารย์จะนำกระทงอาหารและขนมต่าง ๆ ทำพิธีบวงสรวงผีทั้งสี่ทิศ หรือที่ชาวล้านนาเรียกว่า พิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ จากนั้นพ่อหลวงก็จะพรมน้ำมนต์เพื่อไล่ผีและสิ่งไม่ดีออกจากบริเวณพิธี น้ำมนต์ที่ใช้ในพิธีนี้ ชาวไทใหญ่ เรียกว่า น้ำมะหัน คือ น้ำส้มป่อยที่ใส่ไล่สิ่งไม่ดีต่าง ๆ ออกจากหมู่บ้าน เช่น ไล่เคราะห์ร้าย ผีร้าย เป็นต้น น้ำดังกล่าวจะใส่ด้วย เงินเหรียญ ส้มป่อย ดอกเปา ส่วนกิ่งไม้ที่นำมาใช้พรมน้ำมะหันนั้น ได้แก่ ไม้กาง ไม้มังแข ไม้ก้าก่อ ไม้หนามเม็ดแมว เป็นต้น

จากนั้นก็เริ่มพิธีทางสงฆ์ โดยชาวบ้านจะนิมนต์พระสงฆ์มาสวดเจริญพระพุทธมนต์เพื่อความเป็นสิริมงคลของหมู่บ้าน หลังจากเสร็จพิธีกรรมต่าง ๆ แล้ว ชาวบ้านก็จะช่วยกันแบกเอาแคร่ไม้ไผ่ที่วางเครื่องส่งเคราะห์นั้นไปวางทิ้งที่มุมหลังของหมู่บ้าน ซึ่งรวมถึงมุมบริเวณริมฝั่งน้ำ และในระหว่างนี้ชาวบ้านส่วนที่เหลือต่างก็ทยอยกันกลับบ้านของตน

พิธีกรรมดังกล่าวถึงแม้ว่าเป็นความเชื่อทางพราหมณ์ แต่ปัจจุบันก็ผสมผสานกับ

ความเชื่อทางพุทธโดยมีการเชิญพระสงฆ์เข้ามาสวดในพิธี พิธีกรรมนี้เป็นพิธีกรรมที่เสริมกำลังใจให้กับสมาชิกในหมู่บ้านให้ดำเนินชีวิตอย่างร่มเย็นเป็นสุข และยังเป็นประเพณีที่พบเห็นได้ในบ้านเมืองนะซึ่งเป็นชุมชนขนาดใหญ่ที่เกิดจากการรวมตัวของชาวไทยใหญ่หลายครัวเรือน แต่ในส่วนของวัดไทใหญ่ในตัวเมืองจังหวัดเชียงใหม่ เช่น วัดป่าเป้า และวัดกู่เต้า ไม่ปรากฏพิธีกรรมดังกล่าว ซึ่งก็สะท้อนให้เห็นว่า ปัจจุบันบริเวณชุมชนบ้านป่าเป้าและชุมชนบ้านกู่เต้าเป็นชุมชนที่มีความหลากหลายของกลุ่มชนและไม่ได้เป็นชุมชนไทใหญ่อย่างชัดเจนเหมือนดังเช่นในอดีต

2.3 การกรวนข้าวในประเพณีหลู่ข้าวหย่ากู่

ประเพณีหลู่ข้าวหย่ากู่(ข้าวทิพย์, ข้าวยาคุ)ของชาวไทยใหญ่เป็นประเพณีซึ่งจัดในช่วงวันมาฆบูชา ก่อนถึงวันมาฆบูชาหนึ่งวันหรือที่เรียกว่า วันแสน (วันดา) ชาวไทใหญ่ในหมู่บ้านนาหวายจะทำขนมชนิดหนึ่งซึ่งเรียกว่า ข้าวหย่ากู่(ข้าวยาคุ)เพื่อนำไปทำบุญที่วัด

ประเพณีหลู่ข้าวหย่ากู่ หรือ ข้าวยาคุนี้เป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ ดังที่ สุจิตต์ วงษ์เทศ (2548, หน้า 149, 151) กล่าวว่า การที่กรวนข้าวปายาสหรือข้าวทิพย์กิติ ทำยาคุด้วยข้าวใหม่ซึ่งออกรวงเป็นน้านมกิติ ก็เป็นลัทธิของพราหมณ์หรือของประเทศซึ่งนับถือพราหมณ์ ทำเลี้ยงพราหมณ์ ซึ่งเป็นที่นับถือของคนในประเทศนั้นมาก่อนมีพระพุทธศาสนาช้านาน ข้าวทิพย์ของพราหมณ์ในชมพูทวีป(อินเดียโบราณ) ทำจาก “ข้าวอันสุกใหม่” เอมากวนหุงเข้ากับเครื่องประกอบอื่น ๆ เช่น ถั่ว งา นม เนย ฯลฯ

ในส่วนของข้าวหย่ากู่หรือข้าวยาคุของชาวไทยใหญ่นั้น มีส่วนผสมที่ประกอบไปด้วยข้าวเหนียว ถั่วลิสง มะพร้าว กะทิ และน้ำอ้อย บางบ้านอาจใช้งาขาวหรือมะพร้าวมาโรยหน้าข้าวหย่ากู่ ซึ่งขึ้นอยู่กับความพอใจของผู้ทำ ชาวบ้านจะนำข้าวหย่ากู่มาใส่ในกระทงใบตองพร้อมด้วยข้าวและผลไม้ต่าง ๆ กระทงอาหารนี้ชาวไทยใหญ่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ‘ก๊อกชอมต๋อ’ ซึ่งจะนำไปถวายให้พระพุทธรูป พระสงฆ์ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ เช่น เจ้าที่ เจ้าเมือง ในวันมาฆบูชา นอกจากนี้แล้วสิ่งที่ต้องนำไปถวายพร้อมกันก็คือ “สวยดอก” หรือ กรวยดอกไม้ ที่จะใช้บูชาพระและใช้เวียนเทียนในยามค่ำคืน

เมื่อถึงเช้าวันมาฆบูชา ชาวบ้านจะเตรียมของไปวัด และส่วนใหญ่มักจะเริ่มไปวัดตั้งแต่วเวลา 6 โมงเช้าเป็นต้นไป เพื่อที่จะนำภัตตาหาร สังฆทาน รวมถึงข้าวหย่ากู่ที่ได้เตรียมไว้ไปทำบุญ ชาวบ้านหลายคนจะนิยมถวายสังฆทานในตอนเช้า ส่วนตอนค่ำก็จะมีการเวียนเทียน โดยจะเริ่มทำพิธีในเวลาทุ่มครึ่ง โดยพระสงฆ์จะเป็นผู้นำสวด หลังจากนั้นชาวบ้านก็จะเวียนเทียนรอบโบสถ์ 3 รอบ โดยรอบแรกจะกล่าวคำว่า “พระพุทธรูป” รอบสองกล่าวคำว่า “พระธรรม” และรอบสามกล่าวคำว่า “พระสงฆ์” ทั้งนี้ ลำดับการเดินเวียนเทียนนั้น พระสงฆ์จะเป็นผู้เดินนำ ตามด้วยพ่อ

ศีล แม่ศีล และฆราวาสทั่วไป

ประเพณีหิ้วข้าวหย่ากู่ของชาวไทใหญ่ปัจจุบัน ในสังคมชายขอบและในสังคมเมือง มีความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดเจน กล่าวคือ ชาวไทใหญ่ในสังคมชายขอบแต่ละบ้านยังคงทำข้าวหย่ากู่กันเองเพื่อนำไปถวายพระที่วัด แต่ในสังคมเมืองนั้นแทบไม่มีการทำข้าวหย่ากู่กันแต่อย่างใด ทั้งวัดป่าเป้าและวัดกุ้เต้าในปัจจุบัน (พ.ศ. 2555) ไม่ปรากฏว่ามีศรัทธาคนใดนำข้าวหย่ากู่มาถวายที่วัด ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าในอนาคตประเพณีดังกล่าวอาจจะหายไปจากสังคมเมือง และเหลือเป็นเพียงแค่การทำบุญในวันสำคัญทางศาสนาเท่านั้น

3. ความเชื่อทางผีในประเพณีพิธีกรรม

การนับถือผีของชาวไทใหญ่ ปรากฏอย่างชัดเจนในสังคมชายขอบหรือในท้องถิ่นของจังหวัดเชียงใหม่ ดังเช่นในหมู่บ้านเมืองนะและบ้านนาหวายมีการนับถือผีประจำเมือง หรือที่ชาวล้านนาเรียกว่า ผีเสื้อเมือง อารักษ์ หรือ เจนบ้านเจนเมือง ซึ่งที่สถิตผีประจำเมืองนี้จะมีการทำหอยผีไว้ตามจุดสำคัญในหมู่บ้าน เช่น ที่กลางหมู่บ้าน หรือใต้ต้นไม้ใหญ่ นอกจากการนับถือผีเจ้าเมืองแล้ว ชาวไทใหญ่นับถือผีที่อยู่ตามธรรมชาติ เช่น ผีเจ้าป่าเจ้าเขา รวมถึงทำวทังสี่ด้วยเช่นกัน ซึ่งผีในทัศนะของชาวไทใหญ่นั้นรวมความถึง เทวดา เช่นเดียวกับทัศนะของชาวล้านนา ซึ่งสงวน ไชติสุขรัตน์ (2553, หน้า 70) กล่าวว่า คำว่า ผีของชาวล้านนานี้เห็นจะตรงกับคำว่า เทวดา หรืออาจจะรวมเรียกกันตามการนับถือประเพณีไทยเราว่า "ผีสงเทวดา"

ในส่วนของความหมายของคำว่า "ผี" ที่มีผู้ให้ความหมายไว้ในเอกสารต่าง ๆ มีดังนี้ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546, หน้า 735) อธิบายว่า ผี หมายถึง สิ่งที่มีมนุษย์เชื่อว่าเป็นสภาพลึกลับ มองไม่เห็นตัว แต่อาจจะปรากฏเหมือนมีตัวตนได้ อาจให้คุณหรือโทษได้ มีทั้งดีและร้าย เช่น ผีปู่ย่าตายาย ผีเรือน ผีहां ใช้เรียกคนที่ตายไปแล้ว ในสมัยโบราณรวมความถึง เทวดา

อุดม รุ่งเรืองศรี ได้นิยามความหมายของ "ผี" ไว้ในสารานุกรมไทยภาคเหนือ (2542, หน้า 4082) ว่า ผี หมายถึง สภาพหลังความตาย ซึ่งโดยรวมแล้วดำรงสภาพเป็นวิญญาณที่ไม่มีตัวตน แต่อาจแสดงฤทธิ์ให้เป็นคนหรือสัตว์ต่าง ๆ ได้ตามต้องการ มีฤทธิ์อำนาจมากกว่าคน ไม่ให้คุณหรือโทษแก่ผู้ใด แต่จะให้คุณเมื่อได้รับการขอร้องให้ช่วยเหลือ และผีจะให้โทษเมื่อถูกทำให้อกร

เสฐียรโกเศศ (2515, หน้า 307) กล่าวว่า ผี คือ สิ่งใดตามปกติไม่สามารถจะมองเห็นตัวได้ แต่เราถือหรือเข้าใจเอาว่ามีฤทธิ์และอำนาจอยู่เหนือคน อาจให้ดีหรือให้ร้าย คือให้คุณหรือให้โทษแก่เราได้ ถ้าจะกล่าวอีกนัยหนึ่ง สิ่งใดที่ปรากฏเกิดขึ้นแก่เรา และไม่สามารถจะทราบหรือ

อธิบายได้ด้วยปัญญาและเหตุผล หรือคิดว่าเป็นสิ่งประหลาดน่าอัศจรรย์ ผิดธรรมดาสามัญที่ควร จะเชื่อว่าเป็นอำนาจของผี รวมถึงอาการที่ปรากฏขึ้นในธรรมชาติที่ประหลาดอัศจรรย์ หรือรุนแรง น่าสะพรึงกลัวก็เชื่อว่า ผีเป็นผู้บันดาลให้ปรากฏขึ้น

นอกจากความหมายของคำว่า "ผี" ดังที่กล่าวมาแล้ว ผีในทัศนะของกลุ่มชาติพันธุ์ไทก็ ยังสามารถจำแนกได้เป็นประเภทต่าง ๆ ได้อีก ดังที่นักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึง "ประเภท ของผี" ไว้ดังนี้

เสฐียรโกเศศ (2515, หน้า 308, 311) กล่าวว่า ผีนั้นแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ ผีดี และผี ร้าย ผีดีนั้นตามปกติมีใจเป็นกลาง ๆ ไม่ให้ดีให้ร้ายแก่ใครเว้นไว้จะทำให้โกรธ ถ้ามีความกลัวเกรง แสดงความเคารพบนอบขอความคุ้มครองหรือขออะไรจากท่าน ก็ถือกันว่าท่านก็ให้ ถ้าทำพิธีขอ ตามที่มีกำหนดไว้และทำถูกต้องตามที่มิได้ ผีดีแต่เดิมเรียกว่า ผีฟ้า เพราะท่านอยู่บนฟ้า ภายหลังเรา ได้คำว่า เทวดา มาจากอินเดีย เราก็ใช้คำนี้แทน

ส่วน ผีร้าย อันมีอยู่เป็นจำนวนมากในจำพวกผีด้วยกันมีอยู่ทั่วไปทุกหัวระแหง ไม่มีชื่อ ยกย่องเป็นอย่างอื่น บ้างก็เอาคำของต่างประเทศมาเข้าความเป็นภูตผีหรือปีศาจ ผีพวกนี้เกะกะ ระรานเป็นพาล ไม่มีให้ดีแก่ใคร บางคราวจะไม่ทำร้ายใครแต่ก็หลอกหลอนเล่นให้คนกลัวและ ตกใจ

ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2545, หน้า 40) กล่าวว่า ผี สามารถจำแนก ได้เป็น 2 ประเภท คือ ผีดี และ ผีร้าย สำหรับ ผีดี (Benevolent spirits) คือ ผีที่ทำหน้าที่ปกป้องรักษาผู้คน ในหมู่บ้านและเมือง ซึ่งตราบดีที่ผู้คนในคุ้มครองยังเคารพนับถือ เช่นสรวงบูชาผีเหล่านี้อยู่และ สม่่าเสมอ รวมตลอดทั้งมีการประเพณีปฏิบัติหรือสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ไม่ทำผิดขนบธรรมเนียม ประเพณี ผีเหล่านี้ก็จะคุ้มครองและบันดาลให้เกิดความสุขสมบูรณ์ แต่หากผู้คนลหย่อนหรือไม่ ปฏิบัติตามแนวทางดังกล่าว หรืออาจรุนแรงถึงขั้นละเมิดแนวทางเช่นว่า ก็อาจเกิดการ "ผีดผี" และ ผีที่เคยให้ความคุ้มครองปกป้องก็อาจทำให้เกิดความเดือดร้อนหรืออันตรายขึ้นได้ และเพื่อแก้ไข สถานการณ์เช่นนี้ก็จะต้องมีการเซ่นสรวงบูชา ซึ่งเรียกว่า "เลี้ยงผี" ยังมีผีอีกประเภทหนึ่งคือ ผีร้าย (Malevolent-spirits) ที่เห็นได้ชัดเจน คือ ผีเกะ (ซึ่งตรงกับผีปอบในภาคอีสาน)

วิถี พานิชพันธ์ (2548, หน้า 17-18; 21-23) การถือผีเป็นความเชื่อของคนเมืองที่มีมา ก่อนการนับถือพุทธศาสนา ส่วนใหญ่เป็นการยึดมั่นในสิ่งที่คิดว่าดีหรือศักดิ์สิทธิ์ เพื่อสร้างความ เชื่อมั่นสบายใจให้แก่คนทั่วไป เมื่อสังคมคนเมืองขยายตัวและมีความเชื่อเรื่องผีซับซ้อนมากขึ้น จึงมีการจำแนกประเภทและปฏิบัติต่อผีหลายรูปแบบ โดยทั่วไป "ผี" สามารถจำแนกออกเป็นสอง แบบ คือ ผีดี และ ผีร้าย ส่วนแบบแผนการปฏิบัติพิธีกรรมต่าง ๆ เกี่ยวข้องกับการนับถือผีได้

กลายเป็นประเพณีสำคัญๆในท้องถิ่น

ผีดี (Spirits) เป็นผีที่ต้องนับถือ ต้องเซ่นไหว้ หากละเลยการปฏิบัติตามประเพณี ผีดีก็อาจกลายเป็นผีร้ายสร้างความเดือดร้อนแก่ชุมชนได้ โดยทั่วไปสามารถจำแนกผีดีได้ ดังนี้

1. ผีแถน เป็นผีที่มีฐานันดรสูงสุดเทียบเท่าเทพเจ้าไม่มีรูปร่างตัวตน เชื่อกันว่าผีแถน เป็นผู้สร้างโลก เป็นผู้ประทานธรรมชาติและกมุขตามนุษย์
2. ผีปู่ย่า หรือผีบรรพบุรุษของครอบครัว ใครก็ตามเมื่อมีชีวิตอยู่ได้สร้างคุณประโยชน์ แก่ลูกหลานจนเป็นที่นับถือ เมื่อตายไปแล้วจึงได้รับการยกย่องให้เป็นผู้คุ้มครองดูแลลูกหลานใน วงศ์ตระกูล
3. ผีอารักษ์ ผีเจ้านาย ผีเสื้อบ้าน มักจะเรียกสั้น ๆ ว่า เสื้อบ้าน เมื่อครั้งมีชีวิตเป็นคนดีที่ ได้รับการยกย่องจากสังคม อาจเคยเป็นวีรบุรุษหรือผู้นำ และเมื่อตายไปแล้วก็ได้รับการบูชาในฐานะผู้ปกครองชุมชน
4. เสื้อเมือง เป็นผีอารักษ์ที่ปกป้องบ้านเมือง ในอดีตเคยเป็นเจ้านายหรือเป็นกษัตริย์ มี ขอบเขตการปกครองกว้างกว่าเสื้อบ้าน

ผีร้าย (Ghosts) เป็นผีให้โทษในแบบต่าง ๆ จำแนกได้สองลักษณะ คือ

1. ผีร้ายที่ตายผิดธรรมชาติ ตายไม่ตี เช่นประสบอุบัติเหตุ หรือเป็นโรคร้ายรักษา ไม่หาย หรือเสียชีวิตก่อนวัยอันควร
2. ผีดีที่ถูกหลานปรนนิบัติดูแลไม่ดี ก็จะเปลี่ยนเป็นผีร้าย อาจเป็นเพราะไม่มีการเซ่น ไหว้หรือเลี้ยงดูไม่พอทำให้หิวโหยจึงต้องหาอาหารกินเอง เป็นผลให้ชุมชนใกล้เคียงเดือดร้อน เช่น ผีกะหรือผีปอบ ผีกระสือ เป็นต้น ผีร้ายที่เคยเป็นรุกขเทวดาอาจมีวิธีใดโทษได้ดีกว่า หากคนที่ ประพฤติผิดและลบหลู่ผีป่าแก่ไขด้วยการนำมารับอาหารไปขอขมาโทษหรือแก้บน ผีป่ารุกขเทวดา ก็จะทำให้ภัย

อุดม รุ่งเรืองศรี ได้แบ่งประเภทของ“ผี” ไว้ในสารานุกรมไทยภาคเหนือ (2542, หน้า 4082) ว่าประเภทของผีอาจแบ่งออกเป็น 10 ประเภท ดังนี้

1. ผีที่มีสภาพเป็นกลาง มีลักษณะเป็นตัวแทนอำนาจของธรรมชาติอยู่ด้วย เช่น ผีฟ้า (เทวดา) แถน-ผีแถน สาง(พรหม) ผีน้ำ ผีขุนน้ำ ผีเจ้าที่
2. ผีที่ให้ความคุ้มครองแก่มนุษย์ ได้แก่ ผีมด ผีเมง ผีดำ ผีปู่ย่า ผีเรือน-ผีบ้านผีเรือน
3. ผีที่ให้ความคุ้มครองแก่สถานที่ เช่น เซนเมือง-เซนบ้านเซนเมือง ผีเสื้อเมือง ผีเสื้อวัด ผีเสื้อบ้าน พบว่ายังเรียกผีดังกล่าวนี้ว่า ผีอารักษ์ อีกด้วย
4. ผีที่สถิตอยู่ตามสถานที่ต่าง ๆ และบางครั้งเป็นผีที่ให้โทษ (หากกระทำในสิ่งที่ไม่

เหมาะสม) เช่น ผีป่า ผีดอย ผีโป่ง ผีตง

5. ผีที่สถิตอยู่ตามสถานที่ที่ร้าง เช่น ผีน้ำบ่อห่าง ผีวัดห่าง ผีคุ้มห่าง

6. ผีที่ช่วยเหลือมนุษย์ในการรักษาพยาบาลและการพยากรณ์ เช่น ผีเจ้านาย ผีย่าหม้อ
หนึ่ง-ผีปู่ด้ายดำ ผีกะโหล่ง

7. ผีร้ายหรือผีที่ให้โทษแก่มนุษย์ เช่น ผีกละ ผีโพง ผีม้าบ้อง ผีอ้อค้อย พราย เปรต

8. ผีที่หมายถึงมนุษย์ซึ่งมีสภาพต่ำกว่ามาตรฐานของคนโดยทั่วไป เช่น ผีบ้า ผีป่วย
ผีแมน ผีอีลู ผีโชน

9. ผีที่หมายถึงสัตว์บางชนิดที่มีลักษณะคล้ายคนในขอบเขตหนึ่ง เช่น ผีชะแครง
ผีอ้อค้อย

10. ผีที่บอกสภาพหรือลักษณะการตายของคน เช่น ผีหัวกุด ผีตายโหง ผีตายเก่า
เฝ้าเมิน

ในส่วนของการนับถือผีของชาวไทยใหญ่นั้น เรณู อรรถาเมศร์ (2546, หน้า 435) กล่าวไว้ว่า ชาวไต (ไทใหญ่) โดยทั่ว ๆ ไปจะกล่าวว่า เราไม่นับถือผี เราไม่มีผี พวกเรานับถือพระเจ้า (พระพุทธเจ้า) เท่านั้น และจะโดยเหตุผลใดก็ตาม ก็มีนิทานเรื่อง เลี้ยวชายผี ปรากฏอยู่แพร่หลาย ในเขตล้านนาไทย สาระโดยสรุปของนิทานเรื่องนี้ก็คือ ชุมชนต่าง ๆ ในเขตล้านนา ได้แก่ ไทยยวน ไทลื้อ และชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ล้วนแล้วแต่ได้ชื่อผีประเภทต่าง ๆ มาจากไทใหญ่ทั้งสิ้น ผีเหล่านี้ เช่น ผีเสื้อเมือง ผีฝ่าย ผีไร่ ผีนา ฯลฯ เพื่อความเป็นสวัสดิมงคลแก่ครอบครัวและชุมชนของตนเอง เมื่อชาวไตชายผีดี ๆ ไปจนหมดแล้ว เหลือแต่ผีร้ายและผีที่ไม่สำคัญ จึงเทกระຈาดบรรจุผีลงทั้งหมด เพราะฉะนั้นจึงปรากฏผีร้ายต่าง ๆ อยู่ในชุมชน เช่น ผีกะ ผีกะลือ ผีเย็น ฯลฯ

สำหรับความเชื่อทางผีที่ปรากฏในประเพณีพิธีกรรมในรอบปีของชาวไทยใหญ่ทั้งในกลุ่มที่อยู่ในสังคมเมืองและในสังคมชายขอบนั้นจำแนกได้เป็น 3 ประเภท คือ ความเชื่อในผีเจ้าเมือง (ผีอารักษ์) ผีที่อยู่ตามธรรมชาติ และท้าวทังสี่ ดังนี้

3.1 ผีเจ้าเมือง (ผีอารักษ์)

การนับถือผีเจ้าเมืองของชาวไทยใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่นั้นปรากฏอย่างชัดเจนในสังคมท้องถิ่น ดังเช่น ในบ้านนาหวายและบ้านเมืองนะ ที่ยังคงสืบทอดประเพณีดังกล่าวมาจนถึงในปัจจุบัน แต่ในสังคมเมืองนั้นไม่มีประเพณีดังกล่าว ประเพณีแม่เจ้าเมือง หรือเลี้ยงผีเจ้าเมือง เป็นประเพณีที่ชาวไทยใหญ่จะจัดขึ้นในช่วงเดือน 7 ของไทใหญ่ ซึ่งตรงกับเดือนมิถุนายนตามปฏิทินสากล ชุมชนไทใหญ่ในบ้านนาหวายและบ้านเมืองนะนั้นมีหอเจ้าเมืองทั้งสองหมู่บ้าน และ

การจัดประเพณีเลี้ยงผีนั้นก็เพื่ออาศัยอำนาจของผีลดบันดาลความร่มเย็นเป็นสุขในของการดำเนินชีวิตให้แก่คนในหมู่บ้านนั่นเอง

ทางด้านความหมายของคำว่า ผีเจ้าเมือง เจริญ มาลาโรจน์ (2551, หน้า 176) กล่าวว่า ผีเจ้าเมือง หรือบ้างเรียกว่า เลื้อเมือง มีหน้าที่รักษาเมือง เลื้อเมืองคงเป็นผีที่ได้รับการสถาปนาให้รักษาเมืองมาแต่ดั้งเดิม ต่อมาเมื่อกระแสวัฒนธรรมที่มาจากอินเดียเข้มข้นขึ้น ผีเลื้อเมืองคงค่อยๆ กลายไปเป็นอารักษ์ อารักษ์มีหน้าที่รักษาเมืองคล้ายเลื้อเมือง แต่มีที่แตกต่างไปบ้าง คือ เมื่อกล่าวถึงเลื้อเมืองมักจะไม่อ้างถึงพระพุทธศาสนา แต่หากกล่าวถึงอารักษ์มักอ้างถึงพระพุทธศาสนาด้วย คล้าย ๆ จะบอกว่าผีอารักษ์มีหน้าที่พิทักษ์รักษาพุทธศาสนาด้วย

อย่างไรก็ตาม "ผีเจ้าเมือง" จัดอยู่ในประเภทผีเทวดาหรืออารักษ์ซึ่งดูแลชุมชนทั้งในหมู่บ้านและในเมือง หรือบางครั้งก็เรียกรวมกันว่า "เจ้าบ้านเจ้าเมือง" เสฐียรโกเศศ (2515, หน้า 340) อธิบายความหมายของ คำว่า "บ้าน" ว่าในคำเดิมของภาษาไทยหมายถึงที่เราเรียกว่าหมู่บ้าน ส่วน "เจ้าบ้านเจ้าเมือง" (เสฐียรโกเศศ, 2515, หน้า 310) จัดเป็นจำพวก ผีเทวดา ถ้าท่านเป็นเจ้าของหรือเป็นใหญ่ ณ ที่ใดโดยเฉพาะ เราก็เรียกว่าเป็นเทวดาได้แต่เดิมคำว่า อารักษ์ ซึ่งแปลว่าผู้รักษา

ผีเจ้าบ้านเจ้าเมือง จัดเป็นผีชั้นเทวดาก็มักใจดีไม่สู้ให้ร้ายใคร แต่ถ้าทำไม่ถูกใจก็อาจให้ร้ายได้ หากทำให้ถูกใจมีการเซ่นไหว้ หรือกล่าวคำเอนยอ ผีก็จะกึ่งดลสิ่งร้ายให้สิ่งดี เช่น จำพวกเทพารักษ์ ถ้าจะทำงานการอะไรที่เป็นพิเศษ ก็ต้องเซ่นต้องสังเวยบอกกล่าวให้ท่านทราบเสียก่อน มิฉะนั้นจะถูกท่านสร้างความเดือดร้อนให้งานการที่ท่านคิดขัดไม่สำเร็จก็ได้ (เสฐียรโกเศศ, 2515, หน้า 315)

นอกจากนี้แล้ว เรณู อรรธราเมศร์ (2541, หน้า 436) กล่าวถึง ผีเจ้าเมืองของชาวไทยใหญ่ไว้ว่า ชาวไตมีความเชื่อผีเลื้อบ้านเลื้อเมืองเหมือนกัน แม้ตำนานที่จะสืบทอดอุดมการณ์ได้เลือนหายไป แต่พิธีกรรมยังคงปรากฏร่องรอยของความเชื่อและการเรียกชื่ออยู่ ชุมชนไตจึงมีหอเจ้าเมืองทุกหมู่บ้าน

หอเจ้าเมือง คือ สถานที่สักการะเพื่อระลึกถึงสิ่งสูงสุดหรืออำนาจที่ไม่ใช่ทางพุทธ แต่เป็นอำนาจฝ่ายผี เพื่อตอบแทนบุญคุณที่เจ้าเมืองได้มาให้ความคุ้มครองคนในหมู่บ้านให้มีความเป็นอยู่สุขสบายและอุดมสมบูรณ์ วิญญาณที่อัญเชิญมาที่หอเจ้าเมืองนี้เชื่อว่าเป็นวิญญาณของเจ้าเมืองคนแรกของชุมชนแต่ละแห่ง โดยชาวไตเชื่อว่า เจ้าเมือง (ขุนหอคำ) แต่ละเมืองเมื่อสูญเสียชีวิตแล้ว จะขึ้นไปเป็นเทพ ซึ่งเป็นผู้คอยสอดส่องดูแลสารทุกข์สุกดิบของชุมชน เจ้าเมืองน่าจะเป็นเทพระดับกามภูมิชั้นจัตุโลกบาลลงมา (ท้าวทั้ง 4) ฉะนั้นเจ้าเมืองก็คือ เทพวิบุลย์ประจำ

หมู่บ้านนั่นเอง ซึ่งทำหน้าที่เช่นเดียวกับผีอารักษ์ของคนไทย หรือผีเจ้านายของคนล้านนา (เรณู อรรธนาเมศรี, 2541, หน้า 436)

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ผีเจ้าเมือง ก็คือ ดวงวิญญาณของบุคคลที่ชาวบ้านเชื่อว่าเมื่อครั้งมีชีวิตอยู่ได้สร้างวีรกรรมอันกล้าหาญและทำคุณความดีให้แก่ชุมชน เมื่อตายไปชาวบ้านจึงได้สร้างหอเจ้าเมืองไว้เพื่อเป็นที่เชยสรวงบูชา และกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำชุมชนในที่สุด

อย่างไรก็ตาม คำว่า ผี ในทัศนะของชาวไทยใหญ่ในปัจจุบันมีความหมายออกไปในเชิงลบ ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงผีเจ้าบ้านเจ้าเมือง มักจะไม่ใช้คำว่า ผี นำหน้า (กันทะ ปู่เซ , สัมภาษณ์, 27 พฤษภาคม 2555) เช่นเดียวกับทัศนะของคนไทยในปัจจุบัน ดังคำอธิบายของเสฐียรโกเศศ (2515, หน้า 359) ที่กล่าวว่า คำว่า "ผีประจำหมู่บ้านและเมือง" เมื่อสร้างบ้านแปลงเมืองขึ้นครั้งแรก ก็ต้องตั้งศาลหรือหอขึ้นไว้ สำหรับเป็นที่สถิตของผีบ้านผีเมือง ผีคู่บ้านคู่เมืองนี้ล้วนเป็นพวกผีเชื้อหรือผีเสื้อ ถ้าเป็นผีประจำบ้านเรียกว่าผีเสื้อบ้าน ถ้าเป็นผีประจำเมืองก็เรียกว่าผีเสื้อเมือง ต่อมาเมื่อคำว่า "ผี" มีความหมายตกต่ำเป็นผีเลวไปแล้ว ผีเสื้อประจำเมืองหลวงก็เปลี่ยนเป็นเรียกว่า "พระเสื้อเมือง" เพื่อให้หายกลืนอายของคำว่า "ผี"

สำหรับสาเหตุที่มนุษย์ต้องพึ่งพาอำนาจผี เสฐียรโกเศศ (2549, คำนำ) กล่าวว่า ความเชื่อเรื่องผีสงเทวดา มีมาตั้งแต่ระยะยุคแรกของมนุษย์ คิดความเชื่อผีสงเทวดา เกิดจากความกลัวอำนาจลึกลับมองไม่เห็นตัว ซึ่งอาจจะให้ตีให้ร้ายแก่เราได้

วิถี พานิชพันธ์ (2548, หน้า 16) กล่าวว่า การนับถือผี การกราบไหว้บูชาวิงวอนขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติมาช่วยแก้ปัญหาหรือผ่อนคลายนานการณต่าง ๆ ให้ดีขึ้น ซึ่งตามด้วยการตอบแทนหรือสนองตอบโดยการเซ่นไหว้บูชา เป็นลักษณะปกติของมนุษยชาติ เฉพาะอย่างยิ่งที่เป็นสังคมกสิกรรมแบบดั้งเดิม สาเหตุที่ผู้คนนับถือและเซ่นไหว้สิ่งเหนือธรรมชาติ เกิดจากความผันผวนทางสังคม ชาวบ้านขาดที่พึ่งและความเชื่อมั่นทำให้หันไปพึ่งพาสิ่งเหนือธรรมชาติมากขึ้น ส่วนใหญ่เชื่อว่าช่วยปัดเป่าทุกข์โศก รวมถึงให้โชคลาภต่าง ๆ

สาเหตุที่ชาวไทยใหญ่นับถือและเซ่นไหว้สิ่งเหนือธรรมชาติก็คือ ชาวไทยใหญ่เชื่อว่าผีเป็นสิ่งที่มพลังอำนาจที่สามารถบันดาลให้ผู้คนประสบทั้งความสุขและสมหวังในสิ่งต่าง ๆ รวมถึงให้โชคลาภ นอกจากนี้แล้วอีกสาเหตุหนึ่งก็คือ สังคมไทยใหญ่แต่ดั้งเดิมผู้คนประกอบอาชีพเกษตรกรรมจำเป็นต้องหาที่พึ่งทางใจ โดยอาศัยอำนาจของสิ่งเหนือธรรมชาติเพื่อดลบันดาลให้ฟ้าฝนตกต้องตามฤดูกาลและให้ได้ผลผลิตที่ดี ดังนั้น ในแต่ละปีชาวไทยใหญ่จะจัดประเพณีแม่เจ้าเมืองหรือเลี้ยงผีเจ้าเมืองขึ้นในหมู่บ้าน เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีและเพื่อเป็นการแสดงออกถึงสำนึกในความรู้คุณที่มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติด้วยเช่นกัน อย่างไรก็ตามแม้ว่าผีจะมีพลังอำนาจในการดล

ให้เกิดความสุข แต่ในขณะที่เดียวกันก็สามารถบันดาลให้เกิดความทุกข์ร้อนได้หากผู้นั้นกระทำในสิ่งที่ไม่เหมาะสมหรือทำให้ผิไม่พึงพอใจ

ในส่วนของความหมาย แม่เจ้าเมืองหรือเลี้ยงผีเจ้าเมืองนั้น มีนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

เจริญ มาลาโรจน์ (2551, หน้า 122) อธิบายถึง "ความหมายของประเพณีเลี้ยงผี" ว่า ประเพณีเลี้ยงผี หมายถึง การจัดอาหารคาวหวานไปเช่นสังเวทวงวิญญาณของผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว การจัดอาหารไปสังเวทวงวิญญาณผู้ตาย ณ หิ้งผีปู่ย่า หรือ หอผี ซึ่งชาวบ้านถือว่าวิญญาณเหล่านั้นจะวนเวียนมาปกป้องรักษาลูกหลาน และช่วยพิทักษ์ปัดเป่า ปกป้องจากสิ่งชั่วร้าย

สุจิตต์ วงษ์เทศ (2548, หน้า 66) กล่าวว่า "เลี้ยงผี" เป็นพิธีกรรมสำคัญของชีวิตและสังคมที่ยังเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติหรือยังถือผีอยู่ ทั้งในแง่ผีของครอบครัววงศ์ตระกูลคือ ผีเรือน และในแง่ชุมชน คือ ผีบ้าน (หมายถึง หมู่บ้าน) หากละเลยก็จะถูกอำนาจเหนือธรรมชาติบันดาลให้ได้รับความวิบัติ ด้วยเหตุนี้ คนแต่ก่อนจึงต้องทำพิธีเลี้ยงผี ด้วยการอัญเชิญผีให้เข้ามาในพิธีกรรม เพื่อขอคำทำนายทายทักว่าพืชพันธุ์ธัญญาหารปีต่อไปจะอุดมสมบูรณ์หรือจะล้มแล้งแห้งตาย จะได้เตรียมตัวรับสถานการณ์ได้ถูกต้อง ฉะนั้นในช่วงเดือนก่อนฤดูฝน คนท้องถิ่นต่าง ๆ จึง เลี้ยงผี เพื่อขอความคุ้มครองให้ร่มเย็น

นอกจากนี้แล้ว สุจิตต์ วงษ์เทศ (2548, หน้า 171) ยังกล่าวถึง การเซ่นสรวงบรรดาผีว่ามนุษย์ตระหนักดีว่าตนยอมสยบตัวเองและยอมจำนนต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติจนเกือบหมดสิ้นแล้ว ทางออกที่ดีที่สุดก็คือใช้ความสุภาพอ่อนน้อมต่อทุกสิ่งทุกอย่างให้มากที่สุดเท่าที่จะสามารถกระทำได้ วิธีแสดงความสุภาพอ่อนน้อมดีที่สุดในทางหนึ่งก็คือการ "ไหว้ผีลี้ถูก" ต่อบรรดา "ปวงผี" (หรือเทพดาอารักษ์ ที่เรียกกันอีกอย่างหนึ่งว่า เทพารักษ์ เช่น ผีดง ผีถ้ำ ผีป่า ผีน้ำ ฯลฯ หรือ เจ้าดง เจ้าถ้ำ เจ้าน้ำ ฯลฯ)

สำหรับเครื่องประกอบพิธีกรรมในประเพณีแม่เจ้าเมืองของชาวไทยใหญ่ในตำบลเมืองนะนั้น มี 2 ประเภท คือ เครื่องบูชา มีดอกไม้ธูปเทียน หรือทั้งเครื่องหอมต่าง ๆ อีกประเภทหนึ่ง คือเครื่องสังเวท หรือ ของกินต่าง ๆ เช่น หัวหมู ไก่ต้ม สุรา ขนม ผลไม้ เป็นต้น ในการประกอบพิธีกรรมแม่เจ้าเมืองนั้น ก่อนวันที่จะเริ่มพิธี หมอเมืองจะรวบรวมเงินจากชาวบ้านในการซื้อของเพื่อนำมาประกอบพิธีกรรม

ในส่วนของดวงวิญญาณเจ้าเมืองที่ปกป้องรักษาชาวไทยใหญ่ในชุมชนตำบลเมืองนะนั้นจากการสัมภาษณ์นายกันทะ ปู่เซ (สัมภาษณ์, 27 พฤษภาคม 2555) หมอเมืองผู้ทำหน้าที่ใน

การประกอบพิธีกรรมเช่นไหว้เจ้าเมืองบ้านนาหวาย ทำให้ทราบว่าวิญญาณเจ้าเมืองผู้ปกป้องรักษาบ้านนาหวายก็คือ เจ้าหลวงคำแดง เจ้าข้อมือเหล็ก และเจ้ากาบแก้ว ส่วนเจ้าเมืองผู้ปกป้องรักษาบ้านเมืองนะจากการสัมภาษณ์นายกันนะ อินทร์เลิศ (สัมภาษณ์, 23 ธันวาคม 2555) หมอเมืองผู้ทำหน้าที่ในการประกอบพิธีกรรมเช่นไหว้เจ้าเมืองบ้านเมืองนะ ก็ทำให้ทราบว่าวิญญาณเจ้าเมืองผู้ปกป้องรักษาบ้านเมืองนะ ก็คือ เจ้าหลวงคำแดง เจ้าข้อมือเหล็ก และเจ้านาอินทรา ทั้งนี้ หอเจ้าเมืองในบ้านนาหวายและบ้านเมืองนะ จะแบ่งออกเป็น 3 หอ ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าเป็นที่สถิตของเจ้าเมือง โดยมีหอกลางเป็นหอของเจ้าหลวงคำแดงซึ่งเป็นหัวหน้าผีเจ้าเมืองที่ใหญ่กว่าองค์อื่น ในที่นี้จะกล่าวถึงประวัติย่อของเจ้าเมืองแต่ละองค์ตามลำดับ ดังนี้

ประวัติเจ้าหลวงคำแดง ตามตำนานเล่าว่า เจ้าหลวงคำแดงผู้มีเชื้อสายลัวะถือกำเนิดและเป็นผู้สร้างเมืองในอาณาจักรล้านนามาก่อนที่พญามังรายจะสร้างเวียงกุมกามและเชียงใหม่ ซึ่งในอดีตบริเวณเมืองเชียงใหม่เคยเป็นที่ตั้งเมืองของชาวลัวะมาก่อน และชาวล้านนาเชื่อว่าผู้ใดสร้างเมืองเมื่อสิ้นชีวิตไปก็จะเป็นผู้ปกป้องคุ้มครองเมือง ดังนั้น เจ้าหลวงคำแดง จึงถือเป็นหัวหน้าผีเมืองที่คอยปกป้องคุ้มครองแผ่นดินล้านนาทั้งหมดรวมถึงเมืองเชียงดาวด้วย สำหรับชาวไทใหญ่ที่อาศัยอยู่ในเขตล้านนาก็นับถือเจ้าหลวงคำแดงว่าเป็นผีเจ้าเมืองของตน ซึ่งกล่าวได้ว่าการยอมรับนับถือเจ้าหลวงคำแดงไม่เพียงแต่ชาวล้านนาหรือคนเมืองที่อาศัยในอำเภอเชียงดาวเท่านั้น แต่เจ้าหลวงคำแดงยังเป็นสัญลักษณ์ร่วมที่ชนเผ่าไทกลุ่มอื่น ๆ ก็นับถือด้วยเช่นกัน ตามตำนานถ้าเชียงดาว กล่าวว่า ดวงวิญญาณของเจ้าหลวงคำแดงผู้เป็นหัวหน้าผีเมืองเชียงใหม่และล้านนานั้นได้สถิตอยู่ในบริเวณพื้นที่ของถ้ำแห่งนี้ (ไพฑูริย์ ดอกบัวแก้ว, สุพัฒน์ ไตวิจักษณ์ชัยกุล และสุวิภา จำปาวัลย์, 2550)

ประวัติเจ้าหลวงคำแดง ที่กล่าวถึงในตำนานถ้ำเชียงดาว เมืองเทวราชของเจ้าหลวงคำแดง (อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว (ผู้บรรณาธิการ), 2531 อ้างถึงใน สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2550, หน้า 124-127) กล่าวว่า ตำนานถ้ำเชียงดาวเป็นตำนานที่พระสงฆ์ได้บันทึกไว้หลายสำนวน ชาวล้านนาเชื่อว่าถ้ำเชียงดาวเป็นถ้ำศักดิ์สิทธิ์ตามคติพุทธศาสนาและความเชื่อพื้นบ้าน ตามคติพุทธศาสนาชาวล้านนาเชื่อว่าพระพุทธเจ้าเสด็จมาทรงน้ำที่แอ่งน้ำบนยอดดอยแห่งหนึ่งจึงได้ชื่ออีกอย่างหนึ่งว่าดอยอ่างสรง ส่วนความเชื่อพื้นบ้านนั้นเชื่อว่า ถ้ำเชียงดาวและดอยหลวงเชียงดาวทั้งหมดเป็นสถานที่สถิตของผีเมืองเชียงใหม่ที่ชื่อว่าเจ้าหลวงคำแดงและวิญญาณของกษัตริย์หรือเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ทุกพระองค์สถิตอยู่ด้วย โดยมีฐานะเป็นบริวารของเจ้าหลวงคำแดง นอกจากนี้ ถ้ำเชียงดาวยังเป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำปิงซึ่งไหลผ่านเมืองเชียงใหม่ แม่น้ำปิงจึงถือว่า

เป็นแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ด้วย ปัจจุบันชาวเชียงใหม่และชาวเชียงดาวจะเซ่นไหว้ผีเมืองเชียงใหม่ในเดือนพฤษภาคมถึงเดือนมิถุนายนของทุกปี

ถ้าเชียงดาวตั้งอยู่ทางตะวันออกเชิงดอยเชียงดาว ปัจจุบันชาวบ้านเรียกดอยเชียงดาวทั้งหมด ซึ่งประกอบด้วยภูเขาหลายลูกว่า “ดอยหลวงเชียงดาว” ซึ่งภูเขาและถ้ำเชียงดาวชาวล้านนาโบราณและชาวเชียงใหม่นับถือว่าเป็นสถานที่สำคัญและมีความศักดิ์สิทธิ์ เพราะเชื่อว่าเป็นสถานที่สถิตของผีเมืองเชียงใหม่ทุกองค์ตั้งแต่ยุคก่อนที่พญามังรายจะสร้างเมืองเชียงใหม่ใน พ.ศ. 1839 อย่างไรก็ตาม ผีที่เป็นใหญ่กว่าผีเมืองเชียงใหม่ทั้งหมดก็เชื่อกันว่าเป็นเจ้าหลวงคำแดง

เจ้าหลวงคำแดงผู้เป็นใหญ่กว่าผีเมืองเชียงใหม่เป็นราชบุตรของพญาโจรณี (ตำนานว่าเขาเคยเป็นโจรมาแต่อดีตชาติ) ซึ่งมีหน้าที่ปราบอั้งยี่พาลของบ้านเมือง วันหนึ่ง พระวิสุกรรมแปลงกายมาเป็นกวางทองลงมาเดินในสวนให้พญาโจรณีเห็น เมื่อพญาเห็นกวางทองจึงสั่งให้ราชบุตรชื่อว่า เจ้าหลวงคำแดง ออกไปติดตามหากวางทองตัวนั้นให้ได้ เจ้าหลวงคำแดงและทหารออกเดินทางติดตามกวางมาจนถึงเชิงดอยอ่างสรงหรือดอยเชียงดาว มีนางคนหนึ่งชื่อนางอินเหลา อยู่ที่ดอยอ่างสรงรู้ว่าเจ้าหลวงคำแดงมาถึงด่านป่าใกล้เชิงดอยอ่างสรง นางก็ออกมารอดูเจ้าหลวงคำแดง ทั้งสองคนพบกันและก็ชอบพอรักกัน นางชวนเจ้าหลวงคำแดงให้พักแรมกับนางที่เชิงดอยอ่างสรงแห่งนั้น ส่วนทหารที่รอนแรมมากับเจ้าหลวงคำแดงเกิดความเบียดเบียนอยากกลับบ้านเมืองของตน ต่อมาทหารก็ได้พบกับฤๅษีตนหนึ่ง ฤๅษีแนะนำและทำนายว่าบริเวณสถานที่เชิงดอยนี้เป็นชัยภูมิที่ดีควรบอกให้เจ้าหลวงคำแดงสร้างบ้านเมืองที่เชิงดอยแห่งนี้จะอุดมสมบูรณ์มั่งมีด้วยทรัพย์สมบัติ ทหารกลับลงมาบอกคำพูดของฤๅษีกับเจ้าหลวงคำแดง เจ้าหลวงคำแดงจึงสร้างเมืองตามคำฤๅษี เมื่อสร้างเมืองแล้วหาชื่อเมืองไม่ได้ ทหารจึงตกลงกันว่าเราควรร่วมกันทำนายว่าแท่นบรรทมของเจ้าหลวงคำแดงมีน้ำหนักเท่าใด ทหารร่วมกันทำนายน้ำหนักแท่นบรรทมแล้วจึงให้ชั่งดู แท่นบรรทมมีน้ำหนัก 1 ล้าน (หน่วย) พวกเขาจึงตกลงกันว่าเรียกเมืองนี้ว่าเมือง “ล้านนา” เจ้าหลวงคำแดงอยู่กับนางอินเหลาที่ถ้ำเชียงดาวจนสิ้นอายุ ชาวล้านนาเชื่อว่าผู้ใดสร้างบ้านเมือง เมื่อเขาผู้นั้นตาย เขาจะได้รับการยกย่องให้เป็น “เทวดาอารักษ์” เจ้าหลวงคำแดงจึงได้รับการยกย่องให้เป็น “อารักษ์/ เทวดาเมือง” ปกปักษ์รักษาเมืองเชียงดาวและเมืองล้านนาหรือเมืองเชียงใหม่ตามลำดับ “เป็นอารักษ์เฝ้าแหนเมืองเชียงดาวและล้านนาคือว่าเมืองเชียงใหม่ มีเทวดาคำแดงเป็นเคลำและเทวดาอารักษ์ทั้งหลายเฝ้าแหนเมือง

ประวัติเจ้าขอมือเหล็ก ที่ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2545, หน้า 43, 46-47) ได้กล่าวถึงในงานวิจัยเรื่อง ผีเจ้านาย มีความว่า เจ้าขอมือเหล็ก เป็นผีเจ้านายที่มีชื่อเสียงโด่งดังเป็นที่รู้จักกันอย่างดีภายในวงการว่าเป็นเจ้าที่มีอาวุธและศักดิ์ศรีสูงในอดีตเป็นสามัญชนชั้นน้อย เป็นทหาร

เป็นนักรบ บ้านเดิมอยู่ที่บ้านลานดอกไม้ เมืองตาก ตนเป็นนักรบของหมื่นหาญ หมื่นคำ ซึ่งเป็นแม่ทัพอยู่ลำพูน ในสมัยนั้นเจ้าฟ้าสะท้านเป็นกษัตริย์ปกครองเชียงใหม่-ลำพูน เจ้าฟ้าสะท้านเป็นน้องเจ้าหลวงคำแดง ในตอนนั้นเมืองตากตกเป็นข้าทาสของเชียงใหม่-ลำพูน เจ้าฟ้าสะท้านได้นำนางสร้อยทองสาวงามซึ่งเป็นคนรักของน้อยมาเป็นเมีย น้อยก็ได้ติดตามนางสร้อยทองมาเชียงใหม่ด้วย เจ้าฟ้าสะท้านได้จัดให้นางสร้อยทองพักอยู่ที่คุ้มประตู่ระแกง ต่อมานางถูกกลั่นแกล้งต่าง ๆ นานา จากพวกข้าราชการบริพารของเจ้าฟ้าสะท้าน มีการนิทรวางนางสร้อยทองใจง่ายยอมมาเป็นสนมของเจ้าฟ้าสะท้าน ต่อมาน้อยก็ได้ไปรับจ้างขุดดินทำกำแพงเมืองเชียงใหม่เพื่อหาเงินเป็นค่าเดินทางพานางสร้อยทองกลับเมืองตาก ได้เงินมาหกพดด้วง ในขณะที่น้อยรับจ้างขุดดินอยู่ได้พบชายเฒ่าคนหนึ่งถูกทหารของเจ้าฟ้าสะท้านโบยในข้อหาว่าพาลูกสาวไปซ่อนไม่ยอมให้เจ้าฟ้าสะท้านเอามาเป็นเมีย น้อยก็บังเกิดโทสะขึ้นมาและคิดว่าถ้าตนได้เป็นทหารอีกเมื่อไร จะปลดปล่อยข้าทาสให้จงได้ ต่อมานางสร้อยทองและน้อยเดินทางกลับเมืองตาก ขณะเดินทางถูกทหารของเจ้าฟ้าสะท้านจับได้ ชาวบ้านต่างนิทรวางน้อยเป็นชู้กับนางสร้อยทอง น้อยปฏิเสธและขอให้เจ้าหลวงคำแดงให้ความเป็นธรรมแก่ตน เจ้าหลวงคำแดงยอมให้พิสูจน์ตนเองโดยการส่งไปรบกับไทใหญ่-พม่า และขณะสู้รบก็ถูกจับตัวใส่ปลอกเหล็กที่ข้อมือที่ซึ่งติดตัวต่อมาแต่เมื่อไม่ยอมจำนนนำทหารที่ถูกจับเป็นเชลยด้วยกันลุกขึ้นสู้และสามารถหนีกลับไปได้ หลังจากนั้นก็รวบรวมทหารตั้งเป็นด่านรักษาเมืองเชียงใหม่อยู่ที่แม่แดง ต่อมาได้ตายไปเพราะเป็นอัมพาต คือ ช้ำในตาย เพราะผ่านกรรมมามาก โดนเหล็กโดนดาบอยู่ตลอดเวลา เมื่อตายไปชาวบ้านก็ได้สร้างศาลให้สถิตอยู่ที่แม่แดง

สำหรับประวัติของเจ้ากาบแก้ว จากการสัมภาษณ์นายกันทะ ปู่เซ (สัมภาษณ์, 27 พฤษภาคม 2555) หมอเมืองบ้านนาหวายผู้ทำหน้าที่ในการประกอบพิธีกรรมเช่นไหว้เจ้าเมืองนั้นได้กล่าวว่า เจ้าพอกาบแก้วเป็นวิญญาณเจ้าเมืองที่ชาวบ้านเชื่อว่าอยู่ในหมู่บ้านแห่งนี้และให้ความคุ้มครองผู้คนในหมู่บ้าน แต่ในเรื่องประวัติของท่านนั้นไม่มีใครทราบความเป็นมาที่แน่ชัด

ในส่วนประวัติของเจ้านาอินทรา จากการสัมภาษณ์นายกันนะ อินทร์เลิศ (สัมภาษณ์, 23 ธันวาคม 2555) หมอเมืองบ้านเมืองนะผู้ทำหน้าที่ในการประกอบพิธีกรรมเช่นไหว้เจ้าเมืองนั้น กล่าวว่า เจ้านาอินทราเป็นบุตรของเจ้าหลวงคำแดง

ดังที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า เจ้าหลวงคำแดงเป็นหัวหน้าบรรดาผีเจ้าเมืองทั้งปวง โดยศาลใหญ่อยู่หน้าถ้ำดอยหลวงเชียงดาว ส่วนเจ้าข้อมือเหล็กก็เป็นทหารรับใช้ของเจ้าหลวงคำแดง และเจ้ากาบแก้วเป็นเจ้าเมืองที่ดูแลหมู่บ้านของชาวไทใหญ่ในบ้านนาหวาย ส่วนเจ้านาอินทราเป็นบุตรของเจ้าหลวงคำแดง ทั้งนี้ แม้ว่าหมู่บ้านนาหวายและบ้านเมืองนะจะอยู่ในตำบลเดียวกัน

และมีระยะทางห่างกันไม่มากนัก แต่ชื่อของผีเจ้าเมืองก็มีบางองค์ไม่เหมือนกัน นั่นคือ เจ้ากาบแก้ว และเจ้านาธินทรา ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า วิญญาณที่เป็นผีเจ้าเมืองนั้นจะถูกหมอบหรือสมาชิกของหมู่บ้านนั้น ๆ กำหนดขึ้นกันเองว่าใครควรจะเป็นโดยอาจไม่ตรงกันในแต่ละหมู่บ้าน

อย่างไรก็ตาม ในพิธีแม่เจ้าเมืองของชาวไทใหญ่ในบ้านนาหวายและบ้านเมืองนะนั้นมีสิ่งที่เป็นข้อห้ามเหมือนกันก็คือ ห้ามผู้หญิงเข้าภายในบริเวณรั้วของหอเจ้าเมืองไม่ว่ากรณีใด ๆ และไม่ว่าจะมีพิธีกรรมหรือไม่ก็ตาม ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ในเขตหอเจ้าเมืองผู้ชายจะมีบทบาทสำคัญเสมอ ในขณะที่ผู้หญิงมีบทบาทเป็นเพียงผู้สนับสนุนหรือมีส่วนร่วมในพิธีเท่านั้น กิจกรรมภายในบริเวณหอเจ้าเมืองจะเป็นหน้าที่ของผู้ชายทั้งหมด จึงกล่าวได้ว่า ความเป็นหญิงในสังคมไทใหญ่บ้านนาหวายและบ้านเมืองนะ ยังถูกมองว่าไม่เท่าเทียมกับชาย อีกทั้ง สังคมไทใหญ่ในพื้นที่ดังกล่าวให้โอกาสเพศหญิงเป็นเพียงแค่ผู้ปฏิบัติตาม แต่ให้โอกาสเพศชายเป็นผู้นำอย่างแท้จริง (สันนิษฐานว่าเป็นโลกทัศน์ที่รับมาจากสังคมล้านนา เพราะมิได้เกิดขึ้นในสังคมไทใหญ่ทุกพื้นที่ อาทิ ในบ้านใหม่หมอกจ๋าม ตำบลท่าตอน อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงใหม่ ผู้หญิงสามารถเข้าไปภายในบริเวณหอเจ้าเมืองได้)

ดังที่กล่าวมาแล้วว่าประเพณีแม่เจ้าเมืองของชาวไทใหญ่ในปัจจุบันมีเฉพาะในสังคมท้องถิ่นของเชียงใหม่ เช่น ในบ้านนาหวาย และบ้านเมืองนะในอำเภอเชียงดาว ในส่วนของชาวไทใหญ่ในอำเภอเมืองไม่มีประเพณีเลี้ยงผีโดยตรง แต่ก็ยังคงหลงเหลือความเชื่อเรื่องผีให้เห็นอยู่บ้างนั่นคือ การตั้งหอเจ้าเมืองชั่วคราวภายในวัดป่าเป้าและวัดกุ้เต้าในช่วงที่วัดจัดงานประเพณีสำคัญ ทั้งนี้ก็เพื่อให้วิญญาณของเจ้าเมืองช่วยดูแลคุ้มครองให้การจัดงานเป็นไปอย่างราบรื่น

อย่างไรก็ตาม ประเพณีการเลี้ยงวิญญาณเจ้าเมือง (เจ้าหลวงคำแดง) บริเวณใกล้เคียงกับวัดป่าเป้านั้น ก็มีปรากฏในวิถีชีวิตของคนเมืองในอดีต ดังที่ ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2545, หน้า 37) กล่าวว่า การเซ่นสังเวย หรือ “เลี้ยงผี” เจ้าหลวงคำแดงนี้จะกระทำกันที่แจ่งศรีภูมิ ซึ่งก็คือมุมกำแพงเมืองเชียงใหม่ด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ นอกจากนี้แล้ว สงวน โชติสุวรรณ์ (2553, หน้า 84-85) ก็กล่าวว่า ผีบ้านและผีเมือง ที่เชียงใหม่มีผีเมืองอยู่ที่แจ่งศรีภูมิ ส่วนผีอารักษ์ประจำเมืองที่ถือกันว่าใหญ่โตนั้น มีอยู่องค์หนึ่ง เรียกกันว่า “เจ้าหลวงคำแดง” ถือกันว่าเป็นอารักษ์หลวง มีอิทธิพลมาก และสถิตอยู่ที่ถ้ำดอยหลวงเชียงดาว ผีเจ้าหลวงคำแดงนี้ แต่ก่อนมาเคยเป็นที่นับถือของบรรดาเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ เพราะถือกันว่าเป็นอารักษ์ประจำเมือง และจะมีการเซ่นสังเวยอย่างใหญ่โต บรรดาผีอื่น ๆ ซึ่งถือกันว่าอยู่ใต้อิทธิพลของเจ้าหลวงคำแดงก็จะไปร่วมชุมนุมด้วย และถือกันว่าเจ้าหลวงคำแดงเคยมีชีวิตอยู่ในอดีต ในวันขึ้นปีใหม่พื้นเมืองหรือเทศกาลตรุษสงกรานต์ เขาจะมีการอัญเชิญดวงวิญญาณของเจ้าหลวงคำแดงมาเข้าทรงให้ทำนายถึง

ความเป็นไปของบ้านเมือง ซึ่งผีเจ้าหลวงคำแดงก็จะมาเข้าทรงพยากรณ์ให้แต่ปัจจุบันไม่ทำกันแล้ว และแม้จะมีการทำพิธีเข้าอินทิลหรือบูชาสังเวศเอาอินทิล ก็ไม่มีการเลี้ยงผีเจ้าหลวงคำแดงอีก

แม้ว่าชาวไทยใหญ่ในปัจจุบันจะยังคงมีความเชื่อทางผีหรือสิ่งเหนือธรรมชาติอยู่ก็ตาม แต่ความเชื่อดังกล่าวก็มีลักษณะที่ผสมผสานไปกับความเชื่อทางพุทธศาสนา ซึ่งเห็นได้จากในวันพระหรือวันสำคัญทางพุทธศาสนาในสังคมชายขอบ ก่อนที่ชาวบ้านจะเดินทางไปวัดก็จะนำกระทงอาหารไปสักการะที่หอเจ้าเมืองก่อนเสมอ หรือแม้แต่ประเพณีทางพุทธศาสนาที่ยิ่งใหญ่ อาทิ ปอยสังลอง ไม่ว่าจะปอยในสังคมชายขอบหรือในสังคมเมืองก็ตาม หากมีการจัดประเพณีดังกล่าว ขบวนสังลองจะต้องไปแห่รอบหอเจ้าเมือง สำหรับในสังคมเมืองถึงแม้ว่าจะไม่มีหอเจ้าเมืองถาวรเหมือนในสังคมชายขอบก็ตาม แต่ก็สร้างหอเจ้าเมืองชั่วคราวขึ้นเพื่อให้สังลองได้แสดงการสักการบูชาในประเพณีสำคัญทางพุทธศาสนา ซึ่งทั้งนี้ก็เพราะชาวไทยใหญ่เชื่อกันว่า ผีเจ้าเมืองจะทำหน้าที่ป้องกันผีร้ายอื่น ๆ ที่จะมาทำอันตรายสังลอง ซึ่งวิถีปฏิบัติดังกล่าวก็สะท้อนให้เห็นว่าความเชื่อทางผีและพุทธในสังคมไทยใหญ่เป็นสิ่งที่อยู่ควบคู่กัน

3.2 ผีที่อยู่ตามธรรมชาติ

ชาวไทยใหญ่นอกจากจะมีความเชื่อและประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผีเจ้าเมืองแล้ว ชาวไทยใหญ่ก็ยังมีความเชื่อทางด้านผีอื่น ๆ ที่อยู่ตามธรรมชาติด้วยเช่นกัน เช่น ผีเจ้าป่า เจ้าเขา เจ้าดิน เจ้าน้ำ เป็นต้น ทั้งนี้ เพราะชาวไทยใหญ่เชื่อว่า ผีมีอยู่ในทุกหนทุกแห่งซึ่งสะท้อนออกมาจากคำกล่าวในการอัญเชิญผีในประเพณีแม่เจ้าบ้านเจ้าเมืองของบ้านนาหวาย ในตำบลเมืองนะ (กันทะ ปู่เซ, ม.ป.ป., หน้า 1-2) ความว่า

“อ้อ วันนี้เนื่องจากรบรอบหนึ่งปี วันนี้คือเดือนดีวันดีมาถึง เมื่อวันนี้เวลานี้ คือวันดี วันสงบสุข เวลานั้นข้าพเจ้ามาขออันเชิญเจ้าบ้านเจ้าเมือง เจ้าเฝ้าน้ำที่กิน เจ้าเฝ้าดินที่อยู่ นางธรณี กับเจ้าครองแผ่นดิน บัดนี้พวกเราทั้งหมดบ้านมีทั้งน้ำกินน้ำใช้ ขนม ข้าว น้ำ ผลไม้ทุกอย่าง ขณะนี้พวกท่านโปรดมารับเอาดอกไม้ธูปเทียนของพวกข้าพเจ้าด้วย ขณะนี้ข้าพเจ้าจะอัญเชิญพวกท่านทุกท่านได้ทราบด้วย เวลานั้นขอให้เทวดาทั้งหลายได้ทราบด้วย องค์แรกที่ข้าพเจ้าจะอัญเชิญคือ เจ้าพ่อคำแดง องค์ที่สองคือ เจ้าข้อมือเหล็ก องค์ที่สามคือ เจ้าพ่อกาบแก้ว เวลานั้นข้าพเจ้าจะอัญเชิญองค์ต่อไปอีก โปรดจงมาด้วย ...”

สาเหตุที่ผู้คนนับถือผีที่อยู่ตามธรรมชาตินั้น ก็เพราะชาวไทยใหญ่ในอดีตรวมถึงบางส่วนในปัจจุบันดำรงชีพด้วยการเกษตรและการหาของป่า ดังนั้นจึงจำเป็นต้องอาศัยที่พึ่งทางใจในการดำรงชีพ ดังที่ เรณู อรรธฐาเมศร์ (2541, หน้า 444-445) กล่าวว่า การปฏิบัติต่อเจ้าป่า

เจ้าเขา ก็เนื่องมาจากผู้ที่มีอาชีพอยู่กับการหาของป่าต้องระวังอันตรายอย่างสูง เพราะอันตราย มิใช่จะมาจากสิ่งเหนือธรรมชาติเท่านั้น สัตว์ป่าทั้งหลายก็ล้วนแล้วแต่น่ากลัว ถ้ามีแต่มือเปล่า อย่างมนุษย์ วิธีที่จะผ่อนคลายความกลัวได้ก็โดยการบนบานต่อเจ้าป่าเจ้าเขา และมีพิธีกรรม สำหรับปฏิบัติต่อต้นไม้และสรรพสิ่งในป่า อันได้แก่ ผีป่า ผีดอย ผีจอมปลวก ผีต้นไม้ ฯลฯ

ส่วนการกระทำต่อสรรพสิ่งในธรรมชาติ เช่น การขุดจอมปลวกหรือการตัดต้นไม้ นั้นมีความเชื่อที่แตกต่างกันอยู่ 2 ลักษณะ กล่าวคือ คนที่มีวิธีปฏิบัติต่อผู้เป็นเจ้าของสิ่งเหล่านี้ก็เชื่อว่า ผีก็เหมือนคนถ้าเราบนบ่อน้อมต่อเขา เขาก็จะบนบ่อน้อมต่อเรา จึงมีการบอกเล่าและขออนุญาต ส่วนการตัดต้นไม้ นั้นยังมีพิเศษที่แสดงถึงความสำนึกในคุณค่าธรรมชาติ ซึ่งจะต้องมีการบอกกล่าว ขออนุญาตกับเจ้าป่า (เรณู อรรถาเมศร์, 2541, หน้า 445)

เสฐียรโกเศศ (2515, หน้า 339) กล่าวถึง การเช่นสรวงบูชาผีที่อยู่ตามธรรมชาติในกลุ่มชาติพันธุ์ไท ไว้ว่า ในดงป่าหรือที่ต้นไม้ใหญ่ชาวบ้านมักถือว่าที่ตรงนั้นมีผีหรือเทวดาสงอยู่ ก็จะไปปลูกสร้างเป็นศาลสำหรับให้ผีหรือเทพารักษ์สิงสถิตอยู่ เป็นผู้คอยพิทักษ์ดูแลที่ตรงนั้นหรือบริเวณเขตแดนถิ่นนั้น ถ้าใครจะผ่านไปมาต้องหยุดแวะ เพื่อบูชาลาไหว้ขอความคุ้มครองป้องกันภัยให้พ้นจากอันตรายหรือจากภัยที่เกิดจากท่านจะโกรธเอา ถ้าใครซิ่นละเลยไม่แสดงความเคารพบูชา ก็มักมีอันเป็นไปต่าง ๆ เมื่อจะหักล้างถางพงบุกเบิกป่าทำเป็นไร่เป็นนา หรือเมื่อแรกจะลงมือทำไร่ทำนา หรือเมื่อเก็บเกี่ยวได้ผลแล้ว หรือจะทำงานการที่เห็นว่าสำคัญก็ต้องมีการเช่นบูชา เพื่อเป็นที่สำหรับสังเวทบูชาขออนุญาตหรือขอความคุ้มครอง ให้งานการที่จะทำเป็นผลสำเร็จไม่ติดขัดประทุพตกกันอย่างนี้สืบกันมาจนเป็นประเพณี

นอกจากนี้แล้ว นักวิชาการที่ศึกษาเกี่ยวกับวิถีชีวิตและความเชื่อของชาวไทใหญ่ (Milne, 1910, p. 122 อ้างถึงใน ยศ สันตสมบัติ, 2543, หน้า 175) ก็กล่าวถึงความเชื่อเรื่องผีที่อยู่ตามธรรมชาติและการเช่นไหว้ผีของชาวไทใหญ่ว่า คนไทเชื่อว่า วิญญาณหรือผีมีคุณลักษณะพื้นฐานเช่นเดียวกับสิ่งมีชีวิตตามธรรมชาติ คือ มีทั้งดีและเลว เข้มแข็งและอ่อนแอ เป็นคุณและเป็นโทษ ด้วยเหตุนี้เอง มนุษย์จึงไม่จำเป็นต้องอยู่ภายใต้การครอบงำของผีเสมอไป หากแต่สามารถต่อรองกับผีได้ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การเช่นไหว้ การหลอกหลอ การข่มขู่บังคับ (ด้วยเวทมนต์คาถา) ในลักษณะเดียวกันกับที่มนุษย์อาจกระทำต่อมนุษย์ด้วยกันเอง ผีร้าย เป็นผีที่น่าเกรงกลัว เพราะเป็นตัวการเข้ามาเยี่ยมยามในชีวิตมนุษย์ ก่อให้เกิดโรคร้ายไข้เจ็บ อุบัติเหตุ หรือเคราะห์ร้ายในโอกาสต่าง ๆ ผีร้ายเหล่านี้เอง ที่ชาวบ้านมักทำการติดต่อด้วยในชีวิตประจำวัน การเช่นผีตามธรรมเนียมปฏิบัติของคนไท จึงไม่ได้จำกัดแต่เฉพาะผีดีเท่านั้น แต่บ่อยครั้งที่ชาวบ้านเช่นผีร้ายในลักษณะของการติดสินบน หรือเพื่อขอให้อยู่เฉย ๆ ไม่ทำอันตรายต่อครัวเรือน

ของตน การเช่นผีเช่นนี้มักกระทำในเวลาที่มีเรื่องเดือดร้อน เจ็บไข้ได้ป่วย หรือทำเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดเหตุร้ายต่าง ๆ ขึ้น ในระหว่างการสร้างบ้านเรือนหรือเวลาเดินทางไกล เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ผีที่อยู่ตามธรรมชาติ อาทิ ผีป่า ผีดอย ผีขุนน้ำ ผีขุนดิน ผีเหล่านี้ในทัศนะของชาวไทใหญ่นอกจากจะมีพฤติกรรมที่เป็นผีดีแล้ว ในบางครั้งก็อาจแปรสภาพจากผีดีกลายเป็นผีร้ายได้เช่นกัน หากมีผู้ใดทำให้ผีไม่พอใจ เช่น ตัดไม้โดยไม่ขออนุญาต หรือทำลายธรรมชาติจนทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

อนึ่ง ในทัศนะของชาวไทใหญ่นอกจากผีดีต่าง ๆ แล้ว ชาวไทใหญ่ก็ยังเชื่อว่ามีผีที่ไม่ดีที่อยู่ตามธรรมชาติรอบตัวด้วยเช่นกัน ซึ่งสะท้อนออกมาจากคำกล่าวในการอัญเชิญผีในประเพณีแม่เจ้าบ้านเจ้าเมืองของบ้านนาหวาย ในตำบลเมืองนะ (กันทะ ปู่เซ, ม.ป.ป., หน้า 3-4) ความว่า

“ขณะนี้พวกข้าพเจ้ามีของกินทุกอย่าง มีทั้งเบรี้ยว หวาน ผัด ขนม เนย ผลไม้ อาหาร พลุ ซากกล้วย อ้อย แดง เท้าที่หามาได้ นอกจากนี้ก็ยังมี เหล้า ไก่ เหล้านี้ พวกข้าพเจ้าจะเลี้ยงพวกท่านทั้งหมด ขณะนี้ พวกข้าพเจ้าทั้งหมดทั้งหลาย ทั้งหมดบ้านทั้งเมือง พวกข้าพเจ้าทุกคนขอปราศจากอันตราย สิ่งที่ไม่ดีต่าง ๆ ขออย่าให้มาทำลายในบ้านในเมืองของพวกข้าพเจ้าด้วย รวมทั้งผีไม่ดี ผีมีจนาทิสู ผีกินคน ผีที่ชอบทำลายในบ้านในนาในสวนในเมืองนี้ขอให้ออกไปในเวลานี้ทันที ...”

ชาวไทใหญ่เชื่อว่า ผีร้ายเหล่านี้ มีอยู่ตามธรรมชาติทั่วไป เช่น ผีมีจนาทิสู ผีกินคน ผีหัวขาด ผีสวนนางไม้ที่อยู่นอกหมู่บ้าน ผีกะ(ผีปอบ ซึ่งเป็นผีที่มักสิงสู่ผู้มีจิตอ่อน) เป็นต้น (กันทะ อินทร์เลิศ, สัมภาษณ์ 23 ธันวาคม 2555)

พฤติกรรมร้ายของผี ทั้งผีร้ายรวมถึงผีดีที่อยู่ตามทีต่าง ๆ (ซึ่งบางครั้งก็กลายเป็นผีร้ายได้เช่นกันหากไม่พอใจขึ้นมา) อาจจะทำร้ายด้วยวิธีการต่าง ๆ คือ บันดาลให้เกิดอาเพศ เช่น ฟ้าฝนกระหน่ำ ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า พายุลมแรง หรือบางครั้งก็คอยหลอกหลอน เข้าสิงคนจิตอ่อน หรือทำให้เจ็บป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุ ผู้ที่เจ็บป่วยหากทราบว่าไปทำอะไรผิดที่ผิดทางแล้วก็ต้องไปขอขมากับผี อากาศเจ็บป่วยทั้งหลายก็อาจหายไปได้ ดังเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในบ้านเมืองนะ ซึ่งหมอเมือง (กันทะ อินทร์เลิศ, สัมภาษณ์, 23 ธันวาคม 2555) ได้เล่าไว้ ดังนี้

เหตุการณ์ที่ 1 ผีบันดาลให้เกิดอาเพศ

“เหตุการณ์ทางธรรมชาติ เช่น ฝนตกหนัก พายุแรง ชาวบ้านก็เชื่อว่าเป็นการกระทำของผี เช่น มีงานบวชขนาด บวชลูกแก้ว ฝนจะมาแล้ว ลุงหมอเมืองก็ต้องไปทำงาน เขามีหอบเชิญไปนั่งหอบที่ในงานสิ่งที่ปัดป้องามก็อย่าให้มันเกิดขึ้น มีดีฟ้ามีฝนก็ขอให้อ่านาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์เจ้าพ่อ

ดลบันดาลหื้อฟ้าหื้อฝน อยากรจะตกก็หื้อไปตกที่ห้วยฮุดอยในป่า ลุงก็ต้องไป บางทีก็ไปทางอื่น บางทีก็หายไป”

เหตุการณ์ที่ 2 ผีเข้าสิงคน

“เคยมีเหตุการณ์ที่โรงเรียนเตื่อหนึ่ง ครูคนหนึ่งเป็นอาการฮ้องออกปากเวี้ย เวี้ย สล่ำ หมูบ้านนี้ไปหมด ลุงก็ไป วันนั้นเป็นวันที่ 13 ของเดือนอะหยังก็บัฐละ มันผ่านมามาตั้ง 5 ปีแล้ว เกิดอย่างผีเข้า วันนั้นครูฝึกละอ่อนนักเรียนที่อร่านักเรียนก็เกิดอาการอย่างผีเข้า ชาวบ้านก็เอาไป โงงยา เอาครูไปก่อน พอไปถึงนั้น หมอบอกมันบมีอะหยัง จากนั้นก็เอาละอ่อนไปอีก 2-3 คน พอ ไปก็บมีอะหยัง อาการก็ดีขึ้นถ้าไปที่โงงยานี้ละ เชื่อว่าเป็นผีนางรำ หรือไม่กี่เป็นผีเจ้าที่ที่นั่น ท่านอาจารย์นั้นจะทำหอเจ้าที่ใหม่ และจะรื้อหอเก่าทิ้ง หอเจ้าที่ที่โรงเรียนพอเชิญแล้วเชิญอย่างดี จากที่หอนั้นขึ้นไปละ คงจะเชิญถูกต้อง หมอที่กล่าวคงกล่าวบเป็น พอตั้งหอใหม่บมีมันก็เกิด อย่างที่ลูงว่า เกิดซุลมุนวุ่นวายอย่างผีเข้า บางพร่องก็เอาน้ำมนต์ เอาน้ำส้มป่อยไป พอลูงไปถึง ก็ถามว่า “หอเก่ามีก่อ?” เขาว่า “มีรื้อแล้วอยู่หั้นละ” ลุงก็เอาเทียนขาว 6 เล่มและคร้วไปต่าง ไป บอกท่านแล้วก็เอาน้ำมาแก้วแล้วลูงก็นึกถึงเจ้าพ่อหอ 1 หอ 2 หอ 3 ขอให้ความซุลมุนวุ่นวายนี้มัน หายไปและก็กล่าวคาถาบาลี เหตุการณ์ก็ดี สุดท้ายก็ต้องไปเลี้ยงเหล้า ไก่คู่ บริเวณที่บ่อน้ำของ โรงเรียนซึ่งแต่ก่อนเป็นป่าเฮ่วผี และรวมตัวกันไปที่บ้านนาเหนือให้หลวงตาสดมนต์ให้ทุกคำ ๆ แต่ก่อนนี้ไผ่แก่ ไผ่มีอิทธิพล ต้องอยู่เมืองนะ ตำรวจบมี ทหารบมี เป็นบ้านป่าบ้านดงบ้านห้วย บ้านดอย ชาวบ้านมี 2 เผ่า มีมุเซอกกับไต ตอนนีแ่ (คนจีน) ที่เหนือพยอมมาอยู่ก็มีอิทธิพลแถม มีการฆ่ากันก็ไปฝั่งตรงป่าเฮ่วนั้น (ตรงบ่อของโรงเรียน)”

เหตุการณ์ที่ 3 ผีทำให้เจ็บป่วย

“ที่ชาวบ้านเขาเจ็บป่วย ปวดเมื่อย ปวดท้อง ปวดหัว เคยมีชาวบ้านเล่าว่าทิศใต้ตรง นั้นผีดู ชาวบ้านก็ว่าไปโดนผีนางนางไม้แล้วละ ไปโดนเข้าก็มาคิดดู เมื่อวานนี้ ไปตรงไหนไป ทางทิศใต้นี้ ชาวบ้านก็ว่าคงจะไปโดนผีเอาตรงนั้น เขาก็ไปขมา อย่างนายคำผ่านมาตรงนี้คงจะ ถูกผีนางนางไม้ขอกิน และเขามีเครื่องไปขอมมาด้วยนะ มีน้ำส้ม มีน้ำหวานมีขนมต่าง ๆ ไปขอมมา หากว่าไปขอมมาแล้ว อาการยังไม่ดีขึ้น ก็ต้องเหมารถไปโรงพยาบาลหาหมอ”

นอกจากนี้แล้ว ในส่วนของชาวไทยใหญ่ที่อาศัยอยู่ในสังคมเมืองเชียงใหม่ก็มีความ เชื่อเรื่องอำนาจของผีที่สามารถทำให้เกิดเหตุอาเพศหรือความเจ็บป่วยได้ด้วยเช่นกัน ดังที่ สายอาวัน (สัมภาษณ์, 9 มิถุนายน 2555) ได้เล่าถึงเหตุการณ์ของชาวไทยใหญ่คนหนึ่งทำงานใน เมืองและอาศัยอยู่บริเวณวัดป่าเป้า ว่า

“อย่างเรื่องความเชื่อทางผี ก็มีหมอดูท่านหนึ่งที่อยู่หลังวัดป่าเป้า ไปทำนายแรงงาน

ไทใหญ่ที่เกิดอุบัติเหตุไม้ตกลงเท้า และทำงานไม่ได้ หมอบอกว่า ตอนทำงานไม่ได้จุดธูปบอกกล่าวสถานที่นั้น หมอบอกว่าต้องไปขอขมา พอทำพิธีจ่ายไป 3,000 บาท พอไม่กี่วันต่อมาเท้าก็บวมแดงขึ้นมาอีก และเขาก็กลับมาใหม่ หมอบอกว่า "มีมันร้ายกาจมาก" ต้องจุดเทียนทำพิธี "แมกเยวแมคิง" (คำว่า "แม" เป็นภาษาไทใหญ่ หมายถึง รักษา, ปรับปรุง, ซ่อมแซม คำว่า "กเยว" มาจากภาษาพม่า หมายถึง เคราะห์ ส่วนคำว่า "คิง" เป็นภาษาไทยถิ่นเหนือ หมายถึง ตัวตน, ร่างกาย ดังนั้น "แมกเยวแมคิง" จึงหมายถึง สะเดาะเคราะห์เพื่อรักษาตัวเอง) ในพิธีนี้จะต้องนำเอาดอกไม้ ผลไม้ ธูปเทียน สายสิญจน์ มาไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในห้องพิธีของหมอนั้น และหมอก็จะสวดทำพิธีให้ เขาทำพิธีนี้อีก 3,000 หมดไป 6,000 แต่สุดท้ายเขาก็ไปโรงพยาบาล จ่ายไป 30 บาท หมอก็มัวไม่ข้างในออกให้ก็หาย"

จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับชาวไทใหญ่ในบ้านเมืองนะและชาวไทใหญ่ที่ทำงานอาศัยอยู่ในบริเวณชุมชนป่าเป้าตั้งที่กล่าวมา ชาวไทใหญ่ที่ประสบเหตุการณ์เหล่านั้นต่างเชื่อว่าเป็นการกระทำของผี เนื่องจากผีอำนาจสามารถดลบันดาลให้เกิดสิ่งที่ไม่คาดคิดต่าง ๆ ดังนั้น วิธีการที่พบเห็นได้โดยทั่วไปก็คือการเช่นสรวงบูชาเพื่อเป็นการขอขมา และในขณะเดียวกันก็ต้องอาศัยเครื่องรางเพื่อเป็นหนทางป้องกันผีร้ายต่าง ๆ เช่น วางด้ายสายสิญจน์หรือปักตาแหลว ไว้ตามบริเวณหน้าบ้านหรือตามที่ต่าง ๆ ตาแหลว ภาษาไทยกลางเรียก "เฉลว" เป็นเครื่องสานทำด้วยเส้นดอกขัดไขว้กัน ให้ส่วนกลางมีลักษณะเป็นตาหกเหลี่ยม มีชายยื่นออกโดยรอบ ชาวไทใหญ่ใช้ตาแหลวเป็นเครื่องหมายทางพิธีกรรมตามความเชื่อ โดยเฉพาะเป็นเครื่องช่วยให้พื้นที่นั้นแคล้วแคล้วจากภัยพิบัติ ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นในรูปแบบต่าง ๆ ดังที่มักพบตาแหลวเสียบไม้ปักไว้ในท้องไร่ท้องนา หรือปักไว้กับสิ่งต่าง ๆ เวลาฝังงานสำคัญ เช่น ปักกับจอบพาราในเทศกาลงานบุญออกหว่อ, ปักกับไม้ไผ่สานที่ใช้ล้อมเป็นรั้วในพิธีแม่ว่นแม่เมือง (เลี้ยงเจ้าเมือง) รวมถึงใช้แขวนบนประตูหน้าบ้านเพื่อเป็นเครื่องเสริมกำลังให้แคล้วแคล้วจากภัยหรือสิ่งรบกวนที่อาจเกิดขึ้น

ชาวไทใหญ่มีความเชื่อเรื่องผีที่อยู่ตามธรรมชาติ เช่น ผีป่า ผีดอย ผีขุนน้ำ ผีขุนดิน ซึ่งจัดว่าเป็นผีที่ดีต้องให้ความเคารพนอบน้อมและเซ่นไหว้บูชาเพื่อให้ผีพอใจและจะได้ดลบันดาลให้เกิดแต่สิ่งที่ดี แต่ถ้าเกิดละเลยการปฏิบัติดังกล่าวหรือกระทำในสิ่งที่ไม่เหมาะสมจนทำให้ผีไม่พอใจ ผีเหล่านั้นก็อาจดลบันดาลให้เกิดเหตุอาเพศในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งอาจเกิดในลักษณะภัยทางธรรมชาติ การเข้าสิงสู่บุคคล หรือกระทำให้บุคคลผู้นั้นต้องได้รับความเจ็บป่วย เป็นต้น ผีที่อยู่ตามธรรมชาตินี้ก็ถือว่าเป็นทั้งผีที่ดีและร้ายได้ในขณะเดียวกัน แต่อย่างไรก็ตามชาวไทใหญ่ก็เชื่อว่ามีผีในอีกลักษณะหนึ่งซึ่งจัดเป็นผีร้าย เช่น ผีมิจฉาธิฐู ผีกินคน ผีหัวขาด ผีกะ (ผีปอบ) ผีสางนางไม้ที่อยู่นอกหมู่บ้าน เป็นต้น ผีเหล่านี้จะมีพฤติกรรมที่ก่อความสร้างปัญหาและมีได้ให้คุณใด ๆ

ดังนั้น ในพิธีแม่เจ้าเมืองหรือในพิธีกรรมสำคัญใดก็ตาม ชาวไทใหญ่ก็จะต้องมีการบอกกล่าวให้มี
 รัยออกไปจากบริเวณพิธีด้วยการนำอาหารไปเซ่นไหว้ เพื่อไม่ให้สร้างปัญหา รวมถึงความทุกข์ร้อน
 ใด ๆ ให้แก่ผู้คนในหมู่บ้าน

3.3 ท้าวทั้งสี่

นอกจากผีเจ้าเมืองและผีที่อยู่ตามธรรมชาติแล้ว ในทัศนะของชาวไทใหญ่ก็เชื่อว่าผี
 เทวดาที่รักษาทั้งสี่ทิศที่อยู่รอบตัวด้วยเช่นกัน หรือที่เรียกกันว่า ท้าวทั้งสี่ ซึ่งสะท้อนออกมาจาก
 คำกล่าวในการอัญเชิญผีในประเพณีแม่เจ้าบ้านเจ้าเมืองของบ้านนาหวาย ในตำบลเมืองนะ
 (กันทะ ปู่เซ, ม.ป.ป., หน้า 2) ความว่า

"ขอให้เทพที่รักษาสี่ทิศแปดมุม เจ้าทิศเหนือ เจ้าทิศใต้ เจ้าทิศตะวันตก เจ้าทิศ
 ตะวันออก... เทพที่ครองสถานที่ต่าง ๆ ขณะนี้เวลานี้บรรดาที่ข้าพเจ้าอัญเชิญมาทุก ๆ องค์
 ของจงมาอยู่ในหอเจ้าเมืองของพวกเขาทั้งหมดด้วย..."

สงวน โชติสุขรัตน์ (2553, หน้า 192-193) กล่าวว่า พิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ เป็นที่ยอมรับกัน
 ว่า ชนชาติไทยแต่โบราณกาลมาแล้ว มีการนับถือผีบางเทวดา (Animism) เป็นสรณะทางจิตใจ
 แม้เราจะนับถือพุทธศาสนาในกาลต่อมา แต่ก็หาได้ทอดทิ้งพิธีกรรมต่าง ๆ อันเนื่องจากลัทธิการ
 นับถือผีบางเทวดาไม่ เมื่อจะมีงานมงคลทุกอย่าง พิธีกรรมอันแรกที่ผู้คนในถิ่นเหนือจะจัดทำก่อน
 พิธีอื่น ๆ ก็คือ การทำพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่เสียก่อน ทั้งนี้ เพื่อขอความคุ้มครองป้องกันภัยอันตรายต่าง ๆ
 จากท่าน มิให้เกิดการเสียหายใด ๆ ขึ้น และขอให้เกิดแต่สิริมงคลยิ่ง ๆ ขึ้นไป

ท้าวทั้งสี่ หมายถึง ท้าวจตุโลกบาลทั้งสี่พระองค์ ซึ่งเป็นมหาเทพที่ยิ่งใหญ่และทรง
 เป็นหัวหน้าของเหล่าเทพในสรวงสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกซึ่งตั้งอยู่เหนือทิวเขาเขาคุศลธร อันมีเขาพระ
 สุเมรุเป็นศูนย์กลาง ท้าวทั้งสี่มีหน้าที่คอยปกป้องภัยอันตรายและอำนวยความสะดวกความเจริญ
 แก่มวลมนุษย์โดยในวันขึ้นหรือแรม 14 หรือ 15 ค่ำ จะเสด็จลงมาตรวจตราดูแลความสงบสุขของ
 มนุษย์อยู่เสมอ (สนั่น ธรรมธิ, 2553, หน้า 40-41) ท้าวทั้งสี่ดังกล่าวมีดังนี้

ท้าวธตรฐะ ประทับอยู่ปราสาทเงิน ทิศตะวันออกของเขาพระสุเมรุ มีเหล่าคนธรรพ์
 เป็นบริวาร

ท้าววิรุฬหกะ ประทับอยู่ปราสาทแก้วมณี ทิศใต้ของเขาพระสุเมรุ มีพวกกุมภภัณฑ์
 เป็นบริวาร

ท้าววิรูปักษะ ประทับอยู่ปราสาทแล้ว ทิศตะวันตกของพระสุเมรุ มีเหล่าพญานาค
 เป็นบริวาร

ท้าวกุเวร หรือ ท้าวเวสสุวรรณ ประทับอยู่ปราสาททอง ทิศเหนือของเขาพระสุเมรุ

มีพญายักษ์เป็นบริวาร

พิธีกรรมขึ้นท้าวทั้งสี่เป็นพิธีกรรมที่ชาวไทยใหญ่ใช้ประกอบงานอันเป็นมงคลต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นในพิธีส่งเคราะห์ในช่วงสงกรานต์ หรือพิธีกรรมในงานปอยสำคัญต่าง ๆ เช่น ปอยเข้าหว่า ปอยออกหว่า เป็นต้น โดยในพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่จะมีการเตรียมแท่นสำหรับวางเครื่องบัตร์พลี หรือ กระทงใส่ของสังเวดต่าง ๆ เช่น ข้าว ขนมน ผลไม้ เป็นต้น

ในส่วนของความหมายของเครื่องบัตร์พลีนั้น เสฐียรโกเศศ (2515, หน้า 398) อธิบายไว้ว่า บัตร์พลี บัตร์ แปลว่า ไบ หมายถึงไปไม้คือไบตองเย็บเป็นกระทง พลี แปลว่า เช่น รวมกันเป็น บัตร์พลี แปลว่า กระทงเครื่องเช่น กระทงเครื่องเช่นนี้มักวางลงในภาชนะอันทำขึ้นด้วยหยวกเป็น อย่างถาดเพื่อนำไปถวาย หรือที่เรียกว่า บัตร์สี่เหลี่ยม ทำด้วยหยวก มีลักษณะดาดสี่เหลี่ยม สำหรับใส่เครื่องเช่น กระทงเครื่องเช่นนั้นมักวางเป็น 4 มุม หรือ 4 ทิศ

สำหรับแท่นสำหรับวางเครื่องบัตร์พลีนี้มักทำจากเสาไม้หรือต้นกล้วยที่มีคานยื่น ออกไปตั้งสี่ทิศเพื่อรองรับกระบะเครื่องบัตร์พลี และขณะประกอบพิธีจะวางกระบะไว้บนแท่น เพื่อบูชาพระอินทร์และท้าวทั้งสี่ตลอดจนวางบนดินส่วนโคนเสาเพื่อบูชาพระแม่ธรณี

ชาวไทยใหญ่ในเชียงใหม่จะกระทำพิธีกรรมดังกล่าวเพื่อความเป็นสิริมงคลและ ป้องกันภัยต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นภายในงาน ซึ่งพิธีกรรมดังกล่าวมีให้เห็นทั้งในประเพณีของชาว ไทยใหญ่ที่อยู่ชายขอบและที่อยู่ในสังคมเมือง โดยในวันที่มีงานประเพณีสำคัญชาวไทยใหญ่จะเชิญ ปู่จารย์มาทำพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่เพื่อความป็นสวัสดิมงคลและบังเกิดความราบรื่นกับงาน ส่วนเวลา ที่ประกอบพิธีส่วนใหญ่มักทำในเช้าตรู่ของวันงาน

กล่าวโดยรวมได้ว่า วิถีชีวิตประจำวันของชาวไทยใหญ่ในอดีตนั้นมีความเชื่อดั้งเดิม ก็คือการนับถือผี และถึงในปัจจุบันก็ยังนับถืออยู่โดยเฉพาะในสังคมชนบท แม้ว่าความเชื่อ ทางพุทธและพราหมณ์จะเข้ามาภายหลัง แต่ความเชื่อดังกล่าวก็นับว่ามีอิทธิพลสำคัญต่อ ประเพณีพิธีกรรมของชาวไทยใหญ่ในเชียงใหม่อย่างมาก ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่าระบบความเชื่อของ ชาวไทยใหญ่ที่ปรากฏในประเพณีพิธีกรรมนั้นเป็นไปในลักษณะที่ผสมผสานกันระหว่างความเชื่อ ทางพุทธศาสนา พราหมณ์ และผี หรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเป็น "พุทธศาสนาแบบชาวบ้าน"

เมื่อมีการเผยแพร่ศาสนาหลักต่าง ๆ เข้ามาในวิถีชีวิตของชาวไทยใหญ่ สิ่งที่จะทำให้ ความเชื่อความศรัทธาดั้งเดิมคงอยู่ และสามารถปรับตัวเข้ากับศาสนาความเชื่อใหม่ที่เข้ามาใน สังคมได้ ก็คือ การหลอมรวมความเชื่อของศาสนาต่าง ๆ เข้าด้วยกันซึ่งส่งผลให้ความเชื่อในวิถีชีวิต ของชาวไทยใหญ่มีลักษณะผสมกลมกลืนกัน และฐานะของผีและพราหมณ์ที่ถูกกลืนเข้าเป็นส่วน หนึ่งของพุทธศาสนานั้นกลายเป็นในลักษณะการเป็นผู้สนับสนุนและส่งเสริมการดำรงอยู่ของพุทธ

ศาสนาไป

แต่อย่างไรก็ตามในทัศนะของชาวไทใหญ่แล้ว สถานะของผีนั้นก็ยิ่งต่ำกว่าพุทธอยู่นั่นเอง และการที่พุทธศาสนาไม่อาจกลบความเชื่อทางผีและพราหมณ์ได้ทั้งหมดก็อาจเป็นเพราะพุทธศาสนาแบบอุดมคตินั้นเป็นสิ่งที่สูงส่งเกินไป ยากที่คนทั่วไปจะเข้าถึง พุทธศาสนาในระดับที่ต่ำลงมาจึงผสมผสานกับลัทธิผีสาางจนคนนอกศาสนาเข้าใจว่าพุทธกับผีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

สำหรับความเชื่อทางผีที่แฝงอยู่ในประเพณีของชาวไทใหญ่นั้น ไม่ว่าจะเป็ประเพณีทางผีโดยตรง คือ ประเพณีแม่เจ้าบ้านเจ้าเมือง หรือประเพณีทางพุทธศาสนา นอกจากความเชื่อเรื่องผีเจ้าบ้านเจ้าเมือง (เสื่อบ้านเสื่อเมือง) เสื่อบัด และท้าวทังสี่ที่ปรากฏในประเพณีพิธีกรรมแล้ว ชาวไทใหญ่ก็เชื่อว่ามีผีที่อยู่ตามธรรมชาติซึ่งที่จะต้องมีการเซ่นสรวงบูชา เช่น เซ่น ผีป่า ผีดอย ผีขุนน้ำ ผีขุนดิน รวมถึงผีร้ายต่าง ๆ เช่น ผีมิจฉาทุริฐ ผีกินคน ผีหิวขาด ผีกะ (ผีปอบ) ผีสาางนางไม้ที่อยู่นอกหมู่บ้าน เป็นต้น การเซ่นสรวงบูชาผีต่าง ๆ ดังกล่าวก็เพื่อทำให้การดำเนินงานต่าง ๆ เป็นไปอย่างราบรื่น รวมถึงเป็นที่พึ่งทางใจและเป็นหลักให้การดำเนินชีวิตเป็นไปด้วยความสงบสุข

ชาวไทใหญ่นั้นมีความเชื่อในเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติซึ่งปรากฏให้เห็นได้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะในสังคมชายขอบ เช่นมีประเพณีพิธีกรรมเลี้ยงผีในทุกปี แต่ในส่วนของสังคมเมืองความเชื่อดังกล่าวอาจจะไม่ชัดเจนนักและไม่ปรากฏประเพณีพิธีกรรมเลี้ยงผี ทั้งนี้ เนื่องจากสังคมเมืองเป็นชุมชนที่มีความซับซ้อนและประกอบไปด้วยชาติพันธุ์ที่หลากหลาย และชาวไทใหญ่ที่อาศัยอยู่ในสังคมเมืองปัจจุบันก็เป็นชาวไทใหญ่ที่อพยพเข้ามาอยู่ใหม่ และอยู่กันอย่างกระจัดกระจายมิได้อยู่ที่ใดที่หนึ่งเป็นการถาวร กล่าวคือ มีการย้ายถิ่นฐานไปเรื่อย ๆ ตามงานที่ทำ ถิ่นที่อยู่ของชาวไทใหญ่ในสังคมเมืองจึงมิได้เป็นชุมชนชาวไทใหญ่ที่เป็นกลุ่มก้อนจนทำให้เกิดการดำเนินประเพณีตามแบบดั้งเดิมของไทใหญ่ได้ อย่างไรก็ตาม ความเชื่อเรื่องผีก็เป็นความเชื่อดั้งเดิมของชาวไทใหญ่ที่ยังคงปรากฏให้เห็นอยู่บ้างในสังคมเมือง แต่เป็นไปในรูปแบบของการแฝงอยู่ในประเพณีทางพุทธศาสนา คือ มีการเซ่นไหว้ผีในประเพณีทางพุทธศาสนาต่าง ๆ เพื่อให้การดำเนินงานของประเพณีนั้นเป็นไปด้วยความราบรื่น ซึ่งมีได้มีรูปแบบประเพณีทางผีเหมือนดังเช่นสังคมชายขอบหนึ่ง บทบาทของความเชื่อทางพุทธและผีนี้เป็นสิ่งที่อยู่คู่กันในวิถีชีวิตของชาวไทใหญ่และนับว่ามีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวไทใหญ่มากกว่าความเชื่ออื่น ๆ ซึ่งบทบาทความเชื่อทั้งสองจะกล่าวถึงในหัวข้อลำดับต่อไป

บทบาทของความเชื่อที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวไทยใหญ่

ความเชื่อทางพุทธและผีเป็นความเชื่อที่อยู่คู่กันในวิถีชีวิตของชาวไทยใหญ่ ความเชื่อทั้งสองนี้ได้สะท้อนออกมาในรูปแบบประเพณีพิธีกรรม ชาวไทใหญ่รวมถึงชนในกลุ่มชาติพันธุ์ไทอื่น ๆ ที่นับถือศาสนาพุทธต่างมีความเชื่อตรงกันว่า ถ้าเป็นพลังอำนาจจากพุทธนั้นจะดลบันดาลให้เกิดแต่สิ่งดีและความสมหวัง แต่ถ้าเป็นพลังอำนาจทางผีจะแสดงออกมาในสองลักษณะ คือ ดลบันดาลให้เกิดทั้งสิ่งที่ดีและความสมหวัง รวมถึงเกิดสิ่งที่ไม่ดีและความไม่สมหวังด้วย แต่อย่างไรก็ตามความเชื่อทางพุทธและผีต่างก็มีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวไทยใหญ่ ซึ่งบทบาทต่าง ๆ นี้ ได้แก่ บทบาทในการช่วยเหลือและเสริมสร้างกำลังใจ บทบาทในการให้การศึกษอบรมและควบคุมพฤติกรรมของผู้คนในชุมชน และบทบาทในการสร้างความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและความสามัคคีภายในชุมชน

1. บทบาทในการช่วยเหลือและเสริมสร้างกำลังใจ

1.1 บทบาทของพุทธในการช่วยเหลือและเสริมสร้างกำลังใจ

พุทธศาสนานับว่ามีบทบาทสำคัญอย่างมากในการเป็นที่พึ่งทางใจของพุทธศาสนิกชนชาวไทยใหญ่ การสวดมนต์ไหว้พระนอกจากจะทำให้จิตใจสงบสุขแล้ว ชาวไทใหญ่ก็ยังมีความเชื่อว่ามีอำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยจะช่วยให้เกิดมงคลในชีวิต และในบางครั้งหลังการสวดมนต์ไหว้พระแล้วก็จะตามมาด้วยการอธิษฐานจิตเพื่อขอให้คุณพระดลให้เกิดในสิ่งต่าง ๆ ที่อธิษฐานไว้ ซึ่งก็คือการขออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในการช่วยเหลือ รวมถึงเสริมสร้างกำลังใจในการดำรงชีวิตด้วยเช่นกัน

สำหรับบทบาทของศาสนานั้น Van Baal (1971, อ้างถึงใน นียพรธน วรณศิริ, 2550, หน้า 237) กล่าวว่า ศาสนาช่วยจัดความกลัวของบุคคลให้หมดสิ้นไปได้ ความกลัวในที่นี้คือความกลัวในสิ่งที่ไม่รู้หรือในสิ่งที่ไม่สามารถจะหาคำตอบให้ตนเองได้ ปราภฏการณดังกล่าวนี้เกิดขึ้นมากมายรอบ ๆ ตัวเรา ซึ่งอาจทำลายสิ่งมีชีวิตรวมทั้งมนุษย์ มนุษย์คิดว่าปราภฏการณทางธรรมชาติเหล่านี้มีพลังมหาศาลเกินกว่าที่มนุษย์จะจัดการกับมันได้ เมื่อหาคำตอบให้ตนเองไม่ได้ มนุษย์ก็ผลักดันไปให้ศาสนาเป็นผู้ตอบ หรือช่วยในการแก้ไข

นียพรธน วรณศิริ (2550, หน้า 240) กล่าวถึง บทบาทของศาสนาโดยสรุปก็คือ "กำลังใจ" (Will-power) ซึ่งเกิดจากการไม่กลัว การรู้จักเอาชนะธรรมชาติได้โดยใช้วิทยาศาสตร์ได้ โดยใช้วิทยาศาสตร์ ทำให้คนไม่กลัวภัยธรรมชาติอีกต่อไป แต่การเช่นสรวงกราบไหว้บูชาธรรมชาติของคนสมัยเก่าก่อนก็ก่อให้เกิดกำลังใจและทำให้เลิกกลัวธรรมชาติได้เช่นกัน การสมมติให้มีสิ่งเหนือธรรมชาติมาเผชิญหน้ากับภัยธรรมชาติแทนมนุษย์ มนุษย์ก็สบายใจและมีกำลังใจทำอะไร ๆ

ก็ได้ คนที่มีกำลังใจจะทำสิ่งใดก็ย่อมสำเร็จลุล่วงด้วยดีเสมอ

อย่างไรก็ตาม ตามความเชื่อทางพุทธศาสนานั้นก็ยังเชื่อว่าเหตุร้ายเกิดขึ้นเพราะ "กรรม" และต้องแก้โดยวิธีทางต่าง ๆ ตามแบบพุทธ กล่าวคือ เเคราะห์ร้าย โรคภัยไข้เจ็บ และ สภาวะวิกฤตต่าง ๆ ที่เกิดจาก "กรรม" เป็นสิ่งที่ไม่อาจแก้ไขได้ด้วยการเช่นไหว้หรือด้วยเทคนิควิธีอื่น ๆ แต่จำต้องให้การประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนาและการทำบุญทำทานเป็นสำคัญ ในการแก้ไขปัญหาวิกฤตในชีวิตคนไทยจึงนิยมทำบุญ ด้วยการสร้างก่องมูหรือพระเจดีย์ ซึ่งเป็น สัญลักษณ์สำคัญของพุทธศาสนา การจัดงานปอยเพื่อถวายพระพุทธรูปและเครื่องใช้ต่าง ๆ เข้าวัด การทำทานโดยให้ชีวิตสัตว์ที่กำลังจะถูกฆ่า การอธิษฐานกับพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ การสวดมนต์ รักษาศีล และทำสมาธิ ไปจนถึงการปวารณาตัวว่าจะบวชหากรอดพ้นจาก วิกฤตการณ์ หรือโรคร้ายที่กำลังรุมเร้าชีวิตของตน (ยศ สันตสมบัติ, 2543, หน้า 198)

ฉะนั้น ความเชื่อทางพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนกลุ่มชาติพันธุ์ไทและไทใหญ่จึง มีบทบาทในการเสริมสร้างกำลังใจ ตลอดจนช่วยเหลือคุ้มครองและให้ความช่วยเหลือ บัดเป่าหรือ บรรเทาปัญหาต่าง ๆ ในชีวิต ซึ่งถือว่าการเสริมสร้างขวัญกำลังใจอย่างมากในการดำเนินชีวิต ของผู้คน

1.2 บทบาทของผีในการช่วยเหลือและเสริมสร้างกำลังใจ

นอกจากความเชื่อทางพุทธศาสนาที่มีบทบาทในการช่วยเหลือและเสริมสร้างกำลังใจในการดำรงชีวิตให้กับชาวไทใหญ่แล้ว ความเชื่อทางผีก็มีบทบาทสำคัญเช่นกัน บทบาท ความเชื่อทางผีในการช่วยเหลือและเสริมสร้างกำลังใจในการดำรงชีวิตนั้นสะท้อนออกมาใน รูปแบบต่าง ๆ คือ ช่วยในการดูแลคุ้มครอง ช่วยดลประโยชน์ทั้งทางด้านความอุดมสมบูรณ์ของ ระบบนิเวศ และโชคลาภ รวมถึงช่วยในการบัดเป่าหรือบรรเทาปัญหาต่าง ๆ ในชีวิต อาทิ การช่วย ให้ผ่านพ้นจากเหตุการณ์ต่าง ๆ หรือการช่วยรักษาพยาบาลความเจ็บป่วย เป็นต้น ซึ่งล้วนเป็น บทบาทที่เป็นการเสริมสร้างขวัญและกำลังใจในการดำเนินชีวิตให้กับผู้คน

ความเชื่อทางผีของชาวไทใหญ่ที่แสดงออกมาทางประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการ ทำมาหากิน ก็คือ ประเพณีแม่เจ้าบ้านเจ้าเมือง เนื่องด้วยสังคมไทใหญ่ในชนบทนั้นผู้คน ส่วนมากดำรงชีพด้วยเกษตรกรรมซึ่งต้องพึ่งพาธรรมชาติเป็นหลัก เมื่อธรรมชาติบันดาลสรรพสิ่ง ที่ทำให้การดำรงชีพดำเนินต่อไปได้ ชาวไทใหญ่จึงเคารพนับถือธรรมชาติ และโดยอาศัยความเชื่อ ที่ว่าธรรมชาติมีวิญญาณสิงสถิตและให้ความดูแลคุ้มครองสรรพสิ่งอยู่ เช่น ฝึป่าฝึดอยคอยดูแล รักษาฝึป่าดอยและบันดาลให้ความอุดมสมบูรณ์ทางด้านระบบนิเวศ ส่วนผีเจ้าเมืองคอยรักษา สถานที่ต่าง ๆ ในชุมชนและบันดาลผลผลิตให้มีปริมาณและคุณภาพที่ดี เป็นต้น

วิถีชีวิตและการทำมาหากินของชาวไทใหญ่ที่ต้องพึ่งพิงธรรมชาตินั้นไม่มีความแน่นอน เนื่องด้วยธรรมชาติเป็นสิ่งที่คาดเดาได้ยาก บางครั้งจึงส่งผลกระทบต่อการทำมาหากินของพวกเขา ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำมาหากินจึงเป็นที่พึ่งทางจิตใจของชาวไทใหญ่ในการเสริมสร้างขวัญและกำลังใจในการทำมาหากิน

ความเชื่อและพิธีกรรมที่ปรากฏจึงเป็นสิ่งที่กระทำขึ้นเพื่อแสดงความเคารพอ่อนน้อมต่อสิ่งเหนือธรรมชาติหรือผีที่ชาวไทใหญ่เชื่อว่าสามารถบันดาลทั้งความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติและปริมาณผลผลิต ชาวไทใหญ่จึงเชื่อว่าการประกอบพิธีกรรมนั้นจะทำให้ผืนนั้นพอใจ และจะช่วยลดประโยชน์ทางระบบนิเวศให้เป็นไปตามที่ต้องการ

นอกจากนี้แล้ว ชาวไทใหญ่เชื่อว่า ผีเป็นสิ่งที่มืออยู่รอบตัวและมีอยู่ทุกหนทุกแห่ง ซึ่งคอยมองดูความเป็นไปและความประพฤติของชาวบ้านในชุมชนทุกคน เมื่อเห็นว่าใครกระทำไม่เหมาะสม ผีก็จะลงโทษ เช่น ทำให้เกิดภัยพิบัติต่าง ๆ เควาะห์ร้าย และความเจ็บไข้ได้ป่วย แต่ในทางตรงกันข้ามหากใครกระทำเหมาะสมให้ความเคารพต่อธรรมชาติและเช่นสรวงบูชาผี ผีก็จะบันดาลให้เกิดมีโชคลาภ ความสำเร็จ มีความอุดมสมบูรณ์ภายในชีวิต รวมถึงให้หายจากอาการเจ็บป่วย

อย่างไรก็ตาม วิฤตการณ์ในชีวิตที่เป็นเหตุการณ์ร้ายหรือเคราะห์ต่าง ๆ ที่คาดไม่ถึงนั้น อาจทำให้เกิดความเชื่อที่ว่า เป็นไปเพราะอำนาจของผี และต้องแก้ไขโดยการพึ่งพาอำนาจของผี ดังที่ ยศ สันตสมบัติ (2543, หน้า 196) กล่าวว่า สาเหตุของวิฤตการณ์ในชีวิตอาจเกิดจากเงื่อนไขตามธรรมชาติ เช่น โรคภัยไข้เจ็บบางประการ อุบัติเหตุ สภาวะฝนแล้ง เป็นต้น วิฤตการณ์เหล่านี้อาจแก้ไขได้ด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น ไปปรึกษาแพทย์เพื่อบำบัดอาการเจ็บไข้ เป็นต้น แต่วิฤตการณ์บางอย่างไม่อาจแก้ไขได้ด้วยเหตุผล หรือวิธีการตามปกติ เช่น เจ็บไข้เป็นเวลานานรักษาไม่หาย ไปรักษาที่โรงพยาบาลมาแล้วก็ไม่หาย เป็นต้น ในกรณีเช่นนี้คำอธิบายสาเหตุของปัญหาวิฤตในชีวิตอาจมีลักษณะผิดแผกไปจากเหตุผลปกติธรรมดาอยู่บ้าง เช่น คนคนนี้อาจถูกผีร้ายกลั่นแกล้งเล่นงาน เป็นต้น โดยนัยดังกล่าว วิฤตการณ์บางอย่างในชีวิต เช่น โรคภัยไข้เจ็บเรื้อรัง ภัยธรรมชาติ อุบัติเหตุหรือเคราะห์ร้ายบางชนิด ไม่อาจแก้ไขได้ด้วยวิธีการปกติ แต่จำเป็นต้องพึ่งความช่วยเหลือจากอำนาจศักดิ์สิทธิ์

การพึ่งพาอำนาจศักดิ์สิทธิ์นี้เองที่ทำให้เกิดเป็นพิธีกรรมที่มีจุดมุ่งหมายชัดเจน หรือต้องการบรรลุวัตถุประสงค์บางอย่าง คือ ต้องการแก้ไขภัยพิบัติ ความทุกข์ยาก หรือเพื่อช่วยให้รอดพ้นจากสภาวะวิฤตหรือเหตุร้ายในชีวิต เช่น ถูกรถยนต์ชน เป็นโรคที่หาสาเหตุไม่พบหรือรักษาไม่หาย หรือเกิดเคราะห์ซ้ำแล้วซ้ำอีกอย่างไม่หยุดหย่อน เป็นต้น (ยศ สันตสมบัติ, 2543,

หน้า 198) ซึ่งเมื่อเกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้คนไทใหญ่ในชนบทก็มักนิยมไปหาหมอเมือง เพื่อให้ช่วยตรวจดูว่าวิกฤตการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นกับชีวิตของตนเป็นผลมาจากอะไร เพื่อตรวจหาสาเหตุและแนะวิธีการแก้ไข โดยกระทำผ่านในรูปแบบของพิธีกรรม ซึ่งจะแสดงออกมาด้วยการทำพิธีกล่าวอ้อนวอน หรือแม้กระทั่งบนบานสารกล่าวให้อำนาจของผีนั้นช่วยดลบันดาลให้ผ่านพ้นจากวิกฤตการณ์ต่าง ๆ นั้นไปได้ และต้องเก็บนด้วยการเล่นสรวงบูชาเมื่อทุกอย่างผ่านพ้นไปด้วยดีแล้ว

ในอีกแง่หนึ่ง กรณีที่มีได้เป็นพิธีกรรมวิกฤต ชาวไทใหญ่ในชนบทก็จะมีพิธีกรรมไหว้ผีเจ้าเมืองซึ่งทำเป็นประจำของทุกปี ประเพณีดังกล่าวเป็นประเพณีที่การเสริมสร้างขวัญกำลังใจในการทำมาหากินและในการดำเนินชีวิตที่ตั้งกล่าวมาแล้ว คือ ช่วยในการดูแลคุ้มครองช่วยดลประโยชน์ทั้งทางด้านความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศ และโซคลาก รวมถึงช่วยในการปิดเป่าหรือบรรเทาปัญหาต่าง ๆ ในชีวิต ในประเพณีแม่เจ้าเมืองนี้ นอกจากหมอเมืองผู้นำในการประกอบพิธีกรรมจะให้ความสำคัญกับผีเจ้าบ้านเจ้าเมืองแล้ว ก็ยังให้ความสำคัญกับผีที่อยู่ตามธรรมชาติด้วย เช่น ผีป่า ผีดอย เป็นต้น

บทบาทของผีเจ้าเมืองและผีที่อยู่ตามธรรมชาติเหล่านี้มีส่วนในการเป็นผู้ปกป้องคุ้มครองผู้คน ทรัพย์สิน และสถานที่ รวมถึงช่วยเหลือบันดาลสิ่งต่าง ๆ ตามที่ปรารถนา ซึ่งชาวไทใหญ่ก็ให้ความเคารพผีเจ้าเมือง และมีการเล่นสรวงบูชาตามวิถีประเพณีและความเชื่อที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา

คำขอพึ่งในอำนาจของผีเจ้าเมืองในกรณีของชาวไทใหญ่ในตำบลเมืองนะ ทั้งที่ปรากฏในคำกล่าวในประเพณีแม่เจ้าเมืองของหมอเมือง และคำอธิษฐานของชาวบ้านนั้นมีหลากหลายแตกต่างกันไป ดังนี้

1. คำขอพึ่งในอำนาจของผีเจ้าเมืองที่ปรากฏในคำกล่าวในประเพณีแม่เจ้าเมืองมีความว่า

“ตั้งแต่บัดนี้ไปในระยะนี้ ก็ขออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์หอ 1 หอ 2 หอ 3 ผีที่อยู่ในป่าในดงในบริเวณนี้ (ต้องจุดประทัดด้วย) จุดประทัดเสียงนี้ดังขึ้นไปถึงไหนให้อำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์เจ้าพ่อให้ดลบันดาลผีเหล่านั้นให้ไปอยู่ที่เก่า ในระยะปีนี้ขอชาวบ้านให้อยู่ดีมีสุขมีโชคมิหัย ขอประสงค์สิ่งใดก็ขอให้สมปรารถนา ขอพึ่งบุญบารมีและอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์เจ้าพ่อช่วยปกป้องรักษาดูแลให้อยู่ดีมีสุขทุกผู้ทุกคน กู้หอกู้เฮื่อน กินข้าวหือล้า กินน้ำหือลง หือมีสุขภาพสมบูรณ์ เมื่อนอนหลับขอให้ฝันดี” (กันนะ อินทร์เลิศ, สัมภาษณ์, 23 ธันวาคม 2555)

2. คำขอพึ่งในอำนาจของผีเจ้าเมืองที่เป็นคำอธิษฐานของชาวบ้าน ดังเช่น
วันวิสา จอณู นักศึกษาในมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่งที่มีภูมิลำเนาอยู่ที่บ้านนาหวาย

กล่าวว่า "ช่วงไปเรียนก็ต้องเลี้ยงไก่ปีละคู่หนึ่ง แม่จะเป็นคนจัดการให้ และถ้าถึงกำหนดระยะเวลาที่ต้องเลี้ยง หมอเมืองก็จะไปบอกทางบ้านให้" (วันวิสา จงนู, สัมภาษณ์, 27 พฤษภาคม 2555)

ป้าแก้วชาวบ้านในบ้านนาหวาย กล่าวว่า "เวลาอธิษฐานขอเจ้าเมืองก็จะขอให้อยู่ดี มีสุข ขอให้เงินมีทอง อายุมันขวัญยืนอยู่กับลูกกับหลาน ขอให้ลูกหลานอยู่ดีมีสุขทุกคน ไปดี มาดี ปลอดภัย" (แก้ว, สัมภาษณ์, 27 พฤษภาคม 2555)

ในส่วนของทัศนคติที่ชาวไทใหญ่มีต่อประเพณีแม่เจ้าเมืองนั้นมีแตกต่างกันไป ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นทัศนคติเชิงบวก ดังเช่น

พระมหาอนุพันธ์ รองเจ้าอาวาสวัดป่าเป้า ซึ่งแต่เดิมมีภูมิลำเนาอยู่ที่เวียงแหงติดกับอำเภอเชียงดาว กล่าวว่า "มันเป็นความเชื่อส่วนหนึ่ง คือ เป็นวิญญาณที่จะช่วยปกป้องรักษาชุมชนในหมู่บ้าน เราก็ได้เห็นมาตั้งแต่เด็ก ๆ เราไม่ได้ลบหลู่อะไร เราก็เชื่อในส่วนของเรา ถึงแม้เราไม่ได้เห็นท่าน แต่เห็นพิธีกรรมที่ปู่ย่าตายาย ครูบาอาจารย์ที่เขาทำก็เห็นว่าชุมชนในหมู่บ้านก็สงบสุขมาตลอด ในแต่ละปีจึงมีพิธีเลี้ยงผีบ้านผีเมือง พิธีเลี้ยงเจ้าเมืองที่บ้านมีจัดเป็นประจำทุกปี ก็คือเชื่อในส่วนนี้" (พระมหาอนุพันธ์ อภิวิฑูมโน, สัมภาษณ์, 27 กรกฎาคม 2555)

คุณอมรเทพ พ่อหลวงบ้านเมืองนะ กล่าวว่า "ก็เป็นประเพณีที่เป็นที่พึ่งทางใจ ถ้าชาวบ้านเดือดร้อนใจ มีคดีความอะไร ก็จะไปบนบานสารกล่าวท่านให้ช่วยเหลือ" (อมรเทพ ปุกคำ, สัมภาษณ์, 8 กันยายน 2555)

สำหรับหน้าที่ของหมอเมือง นอกจากเป็นผู้นำในการทำพิธีแม่เจ้าเมืองแล้ว ก็ยังต้องเป็นสื่อกลางระหว่างวิญญาณเจ้าเมืองกับชาวบ้านด้วย เช่นในกรณีที่ชาวบ้านมาขอพึ่งอำนาจผีเจ้าเมืองในเรื่องต่าง ๆ หมอเมืองก็ต้องพาไปทำพิธีขอที่หอเจ้าเมือง และเมื่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ตามคำขอของชาวบ้านผ่านพ้นราบรื่นไปด้วยดีแล้ว หมอเมืองก็จะเป็นผู้นำเครื่องเซ่นไหว้ต่าง ๆ ของชาวบ้านไปแก้บนที่หอเจ้าเมือง

ลุงกันทะ ปู่เซ หมอเมืองบ้านนาหวาย (สัมภาษณ์, 27 พฤษภาคม 2555) กล่าวว่า "การเป็นหมอเมืองต้องคุมทั้งหมู่บ้าน ใครไปเรียน ไปสอบ ก็ต้องพาไปขอท่านเจ้าเมือง บนไม่อยากถูกเกณฑ์ทหาร บนหัวหมูชุดหนึ่ง ก็รอดไปได้ 2-3คนแล้ว ถ้าเป็นไก่ 3 เดือนเลี้ยง ถ้าเป็นหัวหมู 6 เดือนเลี้ยง อย่างน้องถ้าไปทำงานไกล ๆ ก็บอกท่านให้ไปคุ้มครอง ให้อยู่สุขสบาย ให้คนรัก ให้มีโชคมีลาภ"

ลุงกันนะ อินทร์เลิศ หมอเมืองบ้านเมืองนะ (สัมภาษณ์, 23 ธันวาคม 2555) ยังกล่าวถึงหน้าที่ของหมอเมืองว่า "หมอเมืองมีหน้าที่ปัดกวาดสถานที่บริเวณหอเจ้าเมือง และตัด

หมู่บ้านบริเวณนั้นทำพิธีกรรมทุกปี เวลาชาวบ้านมาบนบานขออะไรเจ้าเมืองก็ต้องมาบอกหมอเมืองให้ไปทำพิธีให้ เหมือนเป็นสื่อกลาง ถ้าใครจะไปเรียน ไปทำงาน ก็จะมาบอกให้หมอเมืองทำพิธีเลี้ยงเจ้าเมืองทุกปี"

"มันเป็นความเชื่อของชาวบ้านเขามาขอ อย่างเช่น จะขายที่ดิน ก็มาไหว้สาเจ้าพ่อบนหัวหมู บางคนก็มาชวนลูกไปด้วย ไปขึ้นที่หอเจ้าเมือง ถ้ามันถูกต้องนี้พ่อลูกก็จะไปขอหื้อเป็น ถ้ามันไม่ถูกต้องจะไปลักขโมยของ ลูกก็ไปขึ้นหื้อ หรือบางคนที่จะไปหยาดน้ำสาปแข่งคนที่มาขโมยของให้ฉิบหายวาววอดมาขอลูกไปที่หอเจ้าเมืองลูกก็ไป... คนทั้งหลายก็ว่ามาขอได้แก่เจ้าเมือง เป็นก็สู้กันไปตาม ๆ นานา ก็เชื่อกันไปอย่างนั้น"

ดังที่กล่าวมาแล้วว่าหน้าที่ของหมอเมือง นอกจากเป็นผู้นำในการทำพิธีแม่เจ้าเมืองแล้ว ก็ยังต้องเป็นสื่อกลางระหว่างวิญญาณเจ้าเมืองกับชาวบ้านในการอ้อนวอนขอในสิ่งที่ปรารถนาและทำพิธีเซ่นไหว้บูชาเมื่อชาวบ้านได้ในสิ่งที่ปรารถนาแล้ว ซึ่งจะต้องเป็นสิ่งที่เป็นไปในทางที่ดี แต่ถ้าหากสิ่งที่ชาวบ้านขอเป็นสิ่งที่ไม่ดี เช่น สาปแข่งผู้อื่น หมอเมืองก็จะเป็นสื่อกลางให้

นอกจากนี้แล้วบทบาทในการช่วยเหลือของผีเจ้าเมืองก็ยังมีในเรื่องการรักษาพยาบาล ซึ่งหมายถึง ความเชื่อว่าโรคภัยหรืออาการผิดปกติต่าง ๆ ที่ไม่สามารถรักษาได้ด้วยการแพทย์แผนปัจจุบันนั้น อาจเกิดจากการกระทำของผี และต้องแก้ไขด้วยการขอพึ่งพาอำนาจของผีในการเยียวยา

แม้ว่าความเจริญก้าวหน้าทางการแพทย์จะรุดหน้าไปด้วยเทคโนโลยีมากเพียงใดก็ตาม แต่ความจำเป็นในการมีมิติของผีในสังคมก็ยังคงเป็นสิ่งจำเป็นอยู่มาก บางครั้งการไปพบแพทย์อาจเป็นเรื่องที่ซับซ้อนยุ่งยาก หรือแท้จริงความเจ็บป่วยทางกายที่เกิดขึ้นนั้นไม่ได้มีสาเหตุมาจากโรคภัยเชื้อโรคใด ๆ แต่เกิดจากความอ่อนแอ ความตึงเครียดภายในจิตใจมากกว่า เมื่อได้รับความรู้สึกที่อบอุ่นและเปี่ยมไปด้วยการสร้างขวัญและกำลังใจ ย่อมทำให้ความเจ็บป่วยทั้งหลายคลายหรือหายได้อย่างรวดเร็ว ผีจึงมีตัวตนในการขจัดและแก้ไขปัญหาแก่มนุษย์อยู่เสมอ (ศุภลักษณ์ บัญญา, 2553, หน้า 228)

จากตัวอย่างคำขออ้อนวอนของชาวบ้านดังที่กล่าวมารวมถึงโรคภัยต่าง ๆ ที่ทางการแพทย์ไม่อาจรักษาให้หาย จะเห็นได้ว่าบทบาทของผีเจ้าเมืองและผีที่อยู่ตามธรรมชาติเหล่านี้มีส่วนในการเป็นผู้ปกป้องคุ้มครองสิ่งต่าง ๆ รวมถึงช่วยเหลือบันดาลให้บังเกิดในสิ่งที่ปรารถนา ซึ่งชาวไทยใหญ่ก็ให้ความเคารพและเชนสรรวบูชา จนเป็นวิถีประเพณีและความเชื่อที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา นอกจากนี้แล้ว คติความเชื่อเรื่องผียังใช้เป็นเหตุผลเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นโดยที่

บางครั้งก็ไม่สามารถอธิบายด้วยความจริงเชิงตรรกะได้

2. บทบาทในการให้การศึกษาอบรมและควบคุมพฤติกรรมของผู้คนในชุมชน

2.1 บทบาทของพุทธศาสนาในการให้การศึกษาอบรมและควบคุมพฤติกรรมของผู้คน

ตามทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ของ (Durkheim, 1971; Radcliffe-Brown, 1952 อ้างถึงใน นิยพรรณ วรณศิริ, 2550, หน้า 242) ได้กล่าวไว้ว่าระบบทุก ๆ ระบบของสังคมมีหน้าที่ของมันเสมอ และหน้าที่ของระบบศาสนาก็ถูกสร้างให้มีหน้าที่จัดคนให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสังคมจึงจะอยู่รอดได้

ตามความเชื่อทางพุทธศาสนานั้นเชื่อว่า “ทุกคนเกิดมามีกรรมเป็นเครื่องกำหนดสัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม” หากทำดีกรรมดีก็ย่อมคุ้มครองบุคคลผู้นั้น แต่หากทำในสิ่งที่ไม่ดีกรรมชั่วก็จะติดตามทำให้เกิดเคราะห์ร้ายต่าง ๆ ขึ้น ดังนั้น ความเชื่อดังกล่าวจึงช่วยในการควบคุมพฤติกรรมของผู้คนในชุมชนไม่ให้ประพฤตินิดในศีลธรรมอันจะก่อให้เกิดกรรมขึ้นกับตนและทำให้ผู้อื่นต้องเดือดร้อน โดยเฉพาะศีล 5 ซึ่งถือว่าเป็นข้อปฏิบัติพื้นฐานที่ชาวพุทธไม่ควรละเมิด และหากทุกคนรักษาศีล 5 ได้ก็เท่ากับว่าจะนำมาซึ่งความสงบสุขภายในชุมชน

บทบาทของพุทธศาสนาที่ช่วยในการให้การศึกษาอบรมและควบคุมพฤติกรรมในวิถีของคนไทย ยศ สันตสมบัติ (2543, หน้า 170) ได้กล่าวถึงไว้ว่า ศาสนาพุทธมีความสำคัญทั้งในระดับวัฒนธรรมและยังมีอิทธิพลต่อชีวิตทางสังคมในหมู่บ้าน ความสำคัญของพุทธศาสนาในชีวิตของคนไทยอาจวัดได้จากเวลา ทรัพยากร และกำลังแรงงานที่ชาวบ้านทุ่มเทไปกับพุทธศาสนาและงานบุญต่าง ๆ คำสั่งสอนทางพุทธศาสนายังมีบทบาทสำคัญต่อพฤติกรรมของคนไทย ตั้งแต่แรกเกิดจนจนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ ในวัยชรา คนไทยนิยมเข้าวัด รักษาศีล ทำสมาธิ และใช้เวลาว่างส่วนใหญ่ในการปฏิบัติกิจทางศาสนา พุทธศาสนาจึงมีความสำคัญต่อบทบาทหน้าที่และบรรทัดฐานทางสังคมของไทย ความดีและการเป็นคนดีได้รับการตัดสินด้วยมาตรฐานของการรักษาศีลตามคำสั่งสอนทางพุทธศาสนา คนที่ประกอบอาชีพฆ่าสัตว์หรือต้มเหล้าขาย จึงมีสถานภาพค่อนข้างต่ำในสังคมไทย ในทำนองเดียวกันบุคคลที่ละเมิดศีลห้าเป็นประจำ ชอบฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ต้มเหล้า หรือผิดลูกเมียผู้อื่น จัดเป็นคนที่น่ารังเกียจในสายตาชาวบ้าน

ความเชื่อในเรื่องบุญ ยังมีบทบาทสำคัญในการจัดระเบียบทางสังคม รวมทั้งการกำหนดฐานะ สถานภาพและความมีหน้ามีตาของครัวเรือนต่าง ๆ ภายในหมู่บ้าน การจัดงานบุญหรืองานปอย ทำให้เจ้าภาพได้รับเกียรติ ศักดิ์ศรี และความมีหน้ามีตาทางสังคม บุญในมิติทางสังคม หมายถึง การแสดงความเป็นผู้มีบุญด้วยการจัดงานเลี้ยง การบริจาคเงิน และปัจจัย

ต่าง ๆ ให้กับวัด สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นรูปธรรมของการแสดงบุญบารมี และส่งผลให้เจ้าภาพมีหน้ามีตาและฐานะทางสังคมสูงขึ้นกว่าเดิม อีกทั้งยังเป็นที่เคารพนับถือในความใจบุญของตน (ยศ สันตสมบัติ, 2543, หน้า 178-179)

ในอีกแง่มุมหนึ่ง นิยพวรรณ วรณศิริ (2550, หน้า 245) ได้กล่าวถึง บทบาทของพุทธศาสนาในเรื่องของการควบคุมสังคม ว่า สังคมในสมัยพุทธกาลดำรงอยู่ได้ด้วยความสงบทั้ง ๆ ที่ไม่มีระบบกฎหมายใช้ก็เพราะผู้นำทางการปกครองได้ทำการปกครองด้วยการใช้ระบบศาสนา และพิธีกรรมควบคุมสังคมตลอดมา ในสมัยของสังคมดั้งเดิมจึงจำเป็นต้องมีผู้นำสังคมที่เป็นผู้นำศาสนาด้วยความสะอาดเรียบร้อยของสังคม ทั้งนี้เพราะผู้นำต้องใช้ความศักดิ์สิทธิ์และความขลังเข้ามาจัดการปกครองในรูปแบบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและไสยศาสตร์ การกระทำหรือพิธีกรรมนั้นจึงสามารถโน้มน้าวจิตใจคนได้ง่ายกว่าการแสดงความคิดเห็นซึ่งเป็นนามธรรม

บทบาทของพุทธศาสนาในการอบรมสั่งสอนและปลูกฝังศีลธรรมให้กับผู้คนภายในสังคมของชาวไทยใหญ่นั้นจะเริ่มตั้งแต่วัยเยาว์ กล่าวคือ แต่เดิมนั้นพ่อแม่จะส่งบุตร โดยเฉพาะบุตรชายให้ไปเรียนหนังสือที่วัด พระสงฆ์เป็นทั้งครูสอนความรู้ทางวิชาการ ตลอดจนอบรมศีลธรรมให้กับเด็ก ๆ ในชุมชน เด็กชายไทยใหญ่ทุกคนจะต้องบวชเรียนอย่างน้อยหนึ่งพรรษา ก่อนจะเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ที่พร้อมจะแต่งงานมีครอบครัว ทั้งนี้ก็เพื่ออบรมจิตใจให้พร้อมรับภาระรับผิดชอบในชีวิต ซึ่งวิถีปฏิบัตินี้เองทำให้เกิดเป็นรูปแบบของประเพณีการบวชสามเณร หรือที่ชาวไทยใหญ่เรียกว่า ประเพณีปอยสา่งลอง ในประเพณีดังกล่าว เด็ก ๆ จะใช้เวลาที่อยู่ในวัดเรียนรู้หลักธรรม คำสั่งสอนต่าง ๆ ซึ่งก็เป็นแนวทางให้เยาวชนปฏิบัติอยู่ในความดี ละเว้นความชั่ว อันจะนำมาซึ่งการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขภายในชุมชนต่อไป อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าในปัจจุบัน โรงเรียนและครูเริ่มเข้ามามีบทบาทแทนวัดและพระสงฆ์ซึ่งก็มีส่วนทำให้เยาวชนและวัดเริ่มห่างเหินกันมากขึ้น แต่ประเพณีปอยสา่งลองของชาวไทยใหญ่ก็ยังคงเป็นประเพณีสำคัญที่จะทำให้เยาวชนสืบทอดและเรียนรู้หลักธรรมทางพุทธศาสนาต่อไป

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ความเชื่อทางพุทธศาสนาทำให้เกิดเป็นประเพณีที่ช่วยสั่งสอนจริยธรรมและศีลธรรม เช่น บททำขวัญในปอยสา่งลอง เป็นคำสอนที่สัมพันธ์กับพุทธศาสนา ซึ่งเป็นคำสอนด้านศีลธรรมและจริยธรรม และผู้ที่มาร่วมในพิธีในขณะเดียวกัน และสามารถนำไปใช้ได้ในชีวิตจริง ตลอดจนช่วยจรรโลงใจยกระดับจิตใจของคน เพื่อให้เป็น “คน” โดยสมบูรณ์ เนื้อหาส่วนมากกล่าวสอนสา่งลองในเรื่องอานิสงส์การบวช การปฏิบัติอยู่ในวินัยสงฆ์ และการตั้งใจศึกษาพระธรรม อีกทั้งยังสอนเรื่องการทดแทนพระคุณของพ่อแม่อันเป็นลักษณะของบุตรที่มี

ความกตัญญู

นอกจากนี้แล้ว หลักปฏิบัติทางพุทธศาสนายังมีบทบาทในการสอนให้ผู้คนใช้ชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติ เพราะปัญหาสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันนี้ เป็นที่ยอมรับกันว่า เกิดจากแนวคิดผิดพลาด ที่เป็นรากฐานของอารยธรรมตะวันตก คือ ความคิดความเชื่อที่มองเห็นมนุษย์แยกต่างหากจากธรรมชาติ แล้วให้มนุษย์มีทัศนคติมุ่งจะเอาชนะและมีอำนาจที่จะจัดการกับธรรมชาติ เพื่อสนองความต้องการผลประโยชน์ของมนุษย์ ในเรื่องนี้ พระพุทธศาสนาสอนทางสายกลาง ที่ให้รู้ตามเป็นจริงว่าธรรมชาติมีส่วนสัมพันธ์กับสิ่งทั้งปวงรวมทั้งมนุษย์ด้วย เมื่อมนุษย์ได้พัฒนาคุณภาพดีแล้วก็จะรู้จักดำเนินชีวิตและจัดดำเนินการทั้งหลายที่จะเกื้อหนุนให้ระบบความสัมพันธ์แห่งธรรมชาติทั้งปวงนั้นเป็นไปในทางที่สมานเกื้อกูลกันยิ่งขึ้น เป็นทางนำมนุษย์ให้เข้าถึงโลกที่เป็นสุข ไร้การเบียดเบียน

ความเชื่อทางพุทธศาสนาก่อให้เกิดประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ จำนวนมากในชุมชนชาวไทยใหญ่ ซึ่งการจัดประเพณีพิธีกรรมทางพุทธศาสนานี้ นอกจากจะเป็นการสืบทอดความเชื่อทางศาสนาแล้วยังถือเป็นการทำบุญเพื่อสั่งสมอานิสงส์ และเป็นกรน้อมนำหลักธรรมทางพุทธศาสนา มาอบรมจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์อีกด้วย

2.2 บทบาทของผีในการให้การศึกษอบรมและควบคุมพฤติกรรมของผู้คน

ความเชื่อทางผีของชาวไทยใหญ่มีส่วนในการให้การศึกษอบรมและควบคุมพฤติกรรมของผู้คนในสังคมของไทยใหญ่มาก เนื่องจาก “ความกลัว” ในอำนาจของผีนั้นเป็นเครื่องมือจูงใจให้ผู้คนกระทำแต่ความดี และกระทำในสิ่งเหมาะสม คติในความเชื่อทางผีนี้เองจึงเป็นกลไกสำคัญในการปลูกฝังและสั่งสอนพฤติกรรมของบุคคล อันจะนำมาซึ่งการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขภายในชุมชน

บทบาทของผีมีส่วนในการให้การศึกษอบรมระเบียบสังคมแก่บุคคลทั่วไป ทั้งในด้านศาสนา ศีลธรรมจรรยา คุณธรรม และหลักพื้นฐาน การดำเนินชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคม เช่น การสอนให้กระทำแต่ความดี ละเว้นความชั่วทั้งปวง สอนให้ประกอบอาชีพสุจริตไม่ลักขโมย และไม่เบียดเบียนผู้ใด รวมถึงการสอนให้เป็นผู้ที่ให้ความเคารพทั้งแก่บุคคล สิ่งของ สถานที่ ธรรมชาติ รวมถึงเหล่าผีและบรรดาวิญญาณทั้งหลาย เป็นต้น (ศุภลักษณ์ ปัญญา, 2553, หน้า 240)

ความเชื่อทางผีจึงมีบทบาทในการควบคุมพฤติกรรมให้ผู้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข แต่บางขณะผีก็มีบทบาทที่สร้างความเดือดร้อนให้กับผู้คนได้เช่นกัน หากกระทำที่ไม่เหมาะสมและสร้างความไม่พอใจให้กับผี ผีก็จะสร้างความเดือดร้อนในลักษณะต่าง ๆ เช่น

บันดาลให้เกิดพายุฝนกระหน่ำ เข้าถึงผู้คน ตลอดจนทำให้เกิดความเจ็บไข้ ซึ่งบางครั้งเป็นเหตุการณ์ที่หาสาเหตุไม่ได้ก็จะเชื่อกันว่าเป็นการกระทำของผี ในทางตรงข้าม ถ้าผู้ใดกระทำแต่ความดี บรรดาผีก็จะดลบันดาลโชคลาภให้แก่บุคคลผู้นั้น ซึ่งนับว่าเป็นกลอุบายที่ทำให้ผู้คนพยายามปฏิบัติแต่ความดี โดยเฉพาะความดีขั้นพื้นฐานซึ่งก็คือศีล 5 นั้นเอง

ชาวไทใหญ่ใช้อำนาจผีเป็นเครื่องมือในการสั่งสอนและควบคุมพฤติกรรมให้ผู้คนให้อยู่ในครรลองอันดีงาม จึงมีส่วนทำให้ผู้คนเรียนรู้พฤติกรรมที่พึงหรือไม่พึงกระทำในสังคม ซึ่งนับว่าเป็นการจัดระเบียบและควบคุมผู้คนให้อยู่ในกฎระเบียบของชุมชนและทำให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

นอกจากนี้แล้ว ความเชื่อในการนับถือผีในสังคมไทใหญ่ที่มีมาช้านานก็เป็นกลไกที่ควบคุมให้ผู้คนเคารพต่อธรรมชาติซึ่งนับว่าเป็นการเอื้อประโยชน์ให้แก่มนุษย์ในการใช้ชีวิตให้สอดคล้องและรักษาสสมดุลกับธรรมชาติที่อยู่แวดล้อมตัว ดังในกรณีของผีเจ้าเมือง และผีที่แฝงตัวอยู่ตามสถานที่ธรรมชาติ เช่น ผีเจ้าป่า เจ้าเขา เจ้าดิน เจ้าน้ำ เป็นต้น ผีเหล่านี้เป็นทั้งผีอารักษ์ที่คอยปกป้องสถานที่และปกป้องช่วยเหลือยามที่มนุษย์ขอร้อง แต่หากผู้ใดทำในสิ่งที่ไม่เหมาะสมหรือทำให้ผีเหล่านี้ไม่พอใจก็จะลงโทษด้วยวิธีการต่าง ๆ ทั้งหลอกหลอน ทำให้เจ็บป่วย จนถึงขั้นเสียชีวิตแก่บุคคลที่ไม่ให้ความเคารพแก่ธรรมชาติ เช่น ตัดไม้ทำลายป่า ทำลายความสมดุลทางธรรมชาติ เป็นต้น การมี "ผี" แฝงตัวอยู่ในธรรมชาติจึงมีส่วนทำให้มนุษย์เกิดความสำนึกกลัวและเคารพยำเกรงธรรมชาติมากยิ่งขึ้น

ความเชื่อเรื่องผีไม่เพียงแต่จะทำให้มนุษย์กลัวเกรงเท่านั้น แต่ยังเป็นแนวทางในการสั่งสอนอบรมและควบคุมพฤติกรรมบุคคลในสังคมไทใหญ่ให้กระทำแต่ความดี กระทำในสิ่งที่เหมาะสม และเป็นผู้ที่ให้ความเคารพแก่ทั้งบุคคล ธรรมชาติ ตลอดจนดวงวิญญาณที่เป็นที่เคารพของชุมชน การปลุกฝังให้ผู้คนในสังคมมีสำนึกร่วมกันเช่นนี้จึงเป็นสิ่งที่หลอมรวมให้เป็นผู้คนอ่อนน้อม กตัญญู และใช้ประโยชน์ทางทรัพยากรต่าง ๆ ภายในชุมชนร่วมกันอย่างสันติ

คติความเชื่อทางผีนั้นนอกจากมีบทบาทในการควบคุมพฤติกรรมของคนในชุมชนแล้วยังนำมาสู่การประกอบพิธีกรรมการเช่นไหว้บูชา เสฐียรโกเศศ (2515, หน้า 392) กล่าวว่า มีคำกล่าวของนักปราชญ์โบราณชาวตะวันตกอยู่บทหนึ่งว่า ถ้าเราไม่มีพระเจ้า ไม่มีผีบางเทวดา เราก็ควรจัดสร้างขึ้น เพื่อจะได้ปลุกบูชาเป็นที่เคารพยึดถือ เพราะถ้ามนุษย์ไม่มีสิ่งใดสำหรับยึดถือเพื่อเหนี่ยวรั้งความประพฤติของตน เช่น ไม่มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีอิทธิฤทธิ์เหนือคนคอยบันดาลให้คุณให้โทษได้แล้ว คนก็จะไม่มีที่เกรงขาม หันไปประพฤติแต่ความเลวทรามต่ำช้า กระทำให้หาความสงบสุขในหมู่มิได้

ถ้ามาถึงสมัยเดิมนั้น เมื่อคนยังมีสภาพเป็นป่าเถื่อนอยู่ก็เป็นความเชื่อถือ ซึ่งมีคุณ
แก่ชนในหมู่ไม่น้อย แม้ความเชื่อถือของคนสมัยปัจจุบันที่มีความเจริญแล้ว ถ้าสืบสาวถึงความ
คลี่คลายขยายตัวของคติความเชื่อ ก็จะเห็นว่ายังมีความเชื่ออยู่หลายอย่างซึ่งมีเค้าว่าคลี่คลาย
มาจากความเชื่อถือของเดิม ซึ่งจะเห็นได้ว่าพิธีพลีบูชาซึ่งมีและกระทำกันอยู่เป็นประจำไม่พว
ศาสนาใด ก็มีเค้าสืบมาจากความคิดเห็นของเดิม ทั้งนี้เพราะเชื่อผีกลัวผีอยู่ทั่วไป จะโดยตรงหรือ
โดยปริยายก็ตามที เมื่อจะทำอะไรที่สำคัญกลัวผีจะมาขัดขวางให้ไม่สำเร็จ จึงจัดการเซ่นไหว้
เสียก่อนเป็นการแสดงความเคารพ (เสฐียรโกเศศ, 2515, หน้า 392)

บทบาทของผีในการให้การศึกษาอบรมและควบคุมพฤติกรรมของผู้คนที่กล่าวมานี้
เองที่นำมาสู่การประกอบพิธีกรรมการเซ่นไหว้บูชาและกลายเป็นประเพณีทางผี ดังเช่นในกรณี
ของชาวไทยใหญ่ก็มีประเพณีเซ่นไหว้ผีประจำทุกปีนั่นคือ ประเพณีแม่เจ้าเมือง ซึ่งเป็นประเพณีทาง
ผีที่ช่วยควบคุมผู้คนในสังคมได้อีกทางหนึ่ง เนื่องด้วยความเชื่อเรื่องผีที่แทรกอยู่ในคำกล่าวใน
พิธีกรรมนั้นเป็นทั้งคำกล่าวอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คำอธิษฐานอ้อนวอน รวมถึงกฎหมายต่าง ๆ ที่
พึงกระทำและไม่พึงกระทำ ซึ่งนับว่ามีบทบาทควบคุมคนในชุมชนให้ปฏิบัติตามวิถีที่สืบทอดกันมา
และดำเนินชีวิตไปตามครรลองที่พึงงาม

กันนะ อินทร์เลิศ หมอเมืองบ้านเมืองนะ (สัมภาษณ์, 23 ธันวาคม 2555) ได้กล่าวถึง
ประเพณีแม่เจ้าเมืองว่า “ประเพณีแม่เจ้าเมืองช่วยควบคุมคนไม่ให้ทำอะไรไม่ดี ปีหนึ่งจะมีเลี้ยงเจ้า
เมือง 2 ครั้ง บอกกล่าวในปีนี้ให้ครอบครัวไปจนถึงปีหน้า ไม่ให้ไปเป็นโจรป่าห้าร้อย ใครกระทำผิด
ผู้นั้นต้องรับ”

จากคำกล่าวดังกล่าวจะเห็นได้ว่าบทบาทของผีในประเพณี โดยเฉพาะผีเจ้าเมืองและ
ผีที่อยู่ตามธรรมชาติมีส่วนช่วยควบคุมพฤติกรรมของชาวไทยใหญ่ให้ประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่ดี
งามตามพื้นฐานของหลักศีลห้าในศาสนาพุทธ อันจะซึ่งการอยู่ร่วมกันอย่างสันติภายในสังคม

ดังที่กล่าวมา ระบบความเชื่อเรื่องผีใช้เป็นเครื่องมือในการควบคุมพฤติกรรมของ
ผู้คนในชุมชนให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าในประเพณีแม่บ้านแม่เมือง นอกจาก
จะเป็นการสักการบูชาเช่นสรวงดวงวิญญาณของผู้นำชุมชนและบุคคลในตำนานที่ล่วงลับไปแล้ว
ประเพณีดังกล่าวก็มีบทบาทในการควบคุมความประพฤติของผู้คนให้อยู่ในครรลองที่เหมาะสม
และเคารพต่อธรรมชาติ ซึ่งช่วยในการจัดระเบียบทางสังคม นอกจากนี้ ความเชื่อเรื่องผีก็ยังมี
ส่วนช่วยสร้างความสามัคคีภายในชุมชน ซึ่งกระทำเป็นประจำทุกปี โดยมิได้วง
วิญญาณของเจ้าบ้านเจ้าเมืองเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวและเป็นศูนย์รวมจิตใจของผู้คนในชุมชน
อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะศาสนาพุทธหรือผีก็ตามต่างก็มีบทบาทในการให้การศึกษาอบรมและ

ควบคุมพฤติกรรมของผู้คนในสังคมชาวไทยใหญ่ แม้ว่าศาสนาพุทธจะเข้ามาภายหลังลัทธิการนับถือผีซึ่งเป็นศาสนาดั้งเดิมในวิถีชีวิตของชาวไทยใหญ่ แต่ทั้งศาสนาพุทธและผีก็มีการปรับตัวและหลอหลอมเข้าด้วยกัน และมีส่วนในการจรรโลงสังคมให้ผู้คนอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

3. บทบาทในการสร้างความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและความสามัคคีภายในชุมชน

3.1 บทบาทของพุทธศาสนาในการสร้างความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและความสามัคคีระหว่างผู้คน

พุทธศาสนานอกจากจะมีบทบาทในการเสริมสร้างกำลังใจและการให้การศึกษาอบรมกับผู้คนแล้ว พุทธศาสนายังมีบทบาทในการสร้างความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและความสามัคคีระหว่างผู้คนด้วยเช่นกัน ดังที่ นียพรธน วรณศิริ (2550, หน้า 245) กล่าวว่า "ศาสนา นอกจากเป็นกำลังใจของคนเราแล้ว... เรายังยึดมั่นในศาสนาเพื่อให้ศาสนาเป็นสื่อกลาง สร้างความสามัคคีกลมเกลียวในหมู่ชน" พุทธศาสนาจึงเป็นเสมือนอุดมการณ์ร่วมที่ทำหน้าที่ร้อยรัดจิตใจคนไทยเข้าด้วยกันจนก่อให้เกิดเป็นการรวมกลุ่มสังคมพิธีกรรมขึ้นมา ดังในกรณีของชาวไทยใหญ่ โดยเฉพาะในชุมชนที่อยู่ในสังคมชายขอบ พวกเขามีการแบ่งกลุ่มหรือที่เรียกว่า หัวหมวด เพื่อช่วยเหลือกันเมื่อมีงานประเพณีสำคัญทางศาสนา แต่สำหรับในสังคมเมืองนั้นมิได้มีการแบ่งเป็นหัวหมวดแต่อย่างใดเนื่องจากมิได้เป็นชุมชนชาวไทยใหญ่ที่ชัดเจน ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของสมาชิกในสมาคมหรือองค์กรต่าง ๆ ที่อยู่ภายในวัด เช่น สมาคมการศึกษาและวัฒนธรรมไทยใหญ่ ที่ทำการชุมชน รวมถึงพระสงฆ์ที่จะต้องประสานงานกันจัดงานประเพณีสำคัญทางศาสนาขึ้นมา

ในเรื่องบทบาทของความเชื่อที่มีส่วนสร้างสายสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้คนทั้งภายในและภายนอกชุมชนนี้ ยศ สันตสมบัติ (2543, หน้า 178) กล่าวว่า ระบบความเชื่อทางพุทธศาสนามีอิทธิพลอย่างสำคัญต่อพฤติกรรมและชีวิตประจำวันของคนไทย รวมทั้งความสัมพันธ์ทางสังคมในระดับหมู่บ้าน การเข้าร่วมพิธีกรรมและงานบุญงานกุศล มีส่วนสำคัญช่วยต่อยุ่สัมพันธ์ภาพอันดีระหว่างญาติสนิทมิตรสหายและเพื่อนบ้าน การได้รับเชิญไปร่วมงาน เป็นโอกาสที่จะได้ทำบุญและเป็นพื้นฐานสำคัญของการรวมกลุ่มทางสังคม

ความเชื่อทางพุทธศาสนาทำให้เกิดเป็นประเพณีพิธีกรรมสำคัญต่าง ๆ ในรอบปีของชาวไทยใหญ่ หรือที่เรียกว่า งานปอย ซึ่งยศ สันตสมบัติ (2543, หน้า 190) ได้กล่าวถึงความสำคัญของงานปอยไว้ว่า งานปอยของคนไทย นอกจากจะเป็นโอกาสสำคัญสำหรับการเฉลิมฉลองหลังจากเสร็จสิ้นงานหนักในไร่นาแล้ว ยังเป็นการต่อยุ่สายสัมพันธ์อันดีระหว่างญาติมิตรเพื่อนฝูงและสมาชิกของหมู่บ้านทั้งหมด ซึ่งมักได้รับเชิญมาร่วมงาน และเป็นโอกาสสำคัญสำหรับการ

ทำบุญและสร้างความมีหน้ามีตาสำหรับเจ้าภาพแล้ว งานปอยยังมีบทบาทสำคัญในการอบรมคนหนุ่มสาวรุ่นใหม่ให้เริ่มเรียนรู้หน้าที่ และความรับผิดชอบต่อชุมชน กลุ่มหนุ่มสาวมีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือผู้อาวุโสเตรียมสถานที่จัดงาน และช่วยเหลือเจ้าภาพในด้านงานด้านต่าง ๆ

นอกจากนี้ สุวิทย์ เจียรสุวรรณ (2548, หน้า 168) ยังได้กล่าวถึง ความสำคัญของพุทธศาสนาที่ทำให้เกิดเป็นประเพณีที่ช่วยเชื่อมความสัมพันธ์ของกลุ่มชน ทั้งในระดับครอบครัว และระดับภายในกลุ่มชน ว่า การอาศัยอยู่รวมกันระหว่างกลุ่มชนในท้องถิ่นเดียวกัน มีความสามัคคีเกิดขึ้นภายในกลุ่มชนและระหว่างกลุ่มชน เหตุเป็นเช่นนี้เพราะนับถือพุทธศาสนาร่วมกัน นอกจากนี้ยังมีความเชื่อเรื่องผีที่เหมือนกัน ซึ่งช่วยประสานความสัมพันธ์ และสลายความเหลื่อมล้ำทางชาติพันธุ์จนกลายเป็น “คนไท” ไปในที่สุด ประเพณีได้ช่วยเชื่อมความสัมพันธ์ให้เกิดขึ้นในระดับครอบครัว ภายในกลุ่มชน และต่างกลุ่มชน

ระดับครอบครัว งานบุญทางพุทธศาสนามีส่วนทำให้คนหนุ่มสาวที่ทำงานหรือศึกษาในเมืองมีโอกาสกลับมาบ้านของตนในวันที่ทางวัดได้จัดงาน ซึ่งทำให้ครอบครัวได้อยู่พร้อมหน้าพร้อมตากัน และสานสายสัมพันธ์ภายในครอบครัวให้มีความแน่นแฟ้นมากขึ้น นอกจากนี้แล้วในงานบุญสำคัญ เช่น งานปอยสง่าลองซึ่งถือว่าเป็นงานบุญที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของชาวไทใหญ่ ในงานดังกล่าวนี้ยังทำให้พ่อแม่ ญาติพี่น้อง และผู้ร่วมพิธีหลายฝ่ายได้มีโอกาสช่วยเหลืองานบุญร่วมกัน ฉะนั้นจึงเป็นโอกาสก่อให้เกิดสายสัมพันธ์ที่อบอุ่น โดยเฉพาะสายสัมพันธ์ภายในครอบครัวที่ต้องร่วมมือช่วยเหลือกันในช่วงตอนพิธีปอยสง่าลอง

ระดับภายในกลุ่มชน งานบุญทางพุทธศาสนาช่วยเชื่อมความสัมพันธ์ในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน เนื่องด้วยมีการเลี้ยงสมโภชซึ่งทุกคนในหมู่บ้านมารวมตัวกันที่บ้านงาน ทั้งยังมีการร่วมแรงร่วมใจกันของผู้คนในหมู่บ้านมาช่วยกันทำอาหารเลี้ยงดูผู้มาร่วมพิธี เป็นโอกาสที่คนในชุมชนเดียวกันได้มาพบปะ พูดคุย ได้ถามสารทุกข์สุกดิบและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน งานบุญทางพุทธศาสนาจึงมีส่วนช่วยสร้างความสัมพันธ์ให้กับคนภายในชุมชน อันนำไปสู่ความสามัคคีเป็นปึกแผ่นของคนในกลุ่มชนเดียวกัน (สุวิทย์ เจียรสุวรรณ, 2548, หน้า 170)

ระดับต่างกลุ่มชน งานบุญทางพุทธศาสนานอกจากช่วยเชื่อมความสัมพันธ์ให้เกิดขึ้นในระดับภายในกลุ่มชนแล้ว ยังมีส่วนช่วยเชื่อมความสัมพันธ์ในต่างกลุ่มชนด้วยเช่นกัน พุทธศาสนาทำให้ชาวไทใหญ่ทั้งภายในและภายนอกหมู่บ้านได้มาปฏิบัติสัมพันธ์กันและช่วยเหลือกันในงานบุญ จนก่อให้เกิดเป็นการสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชนในการร่วมมือกันในงานบุญของท้องถิ่นต่าง ๆ ขึ้นมาทั้งในเขตชุมชนเมืองที่มีการสร้างเครือข่ายกับชุมชนชายขอบ หรือในชุมชน

ชายขอบที่มีการสร้างเครือข่ายระหว่างหมู่บ้านต่าง ๆ ในเขตอำเภอเดียวกันก็ตาม ซึ่งนับว่า พุทธศาสนานั้นเป็นสะพานที่เชื่อมโยงให้ชาวไทยใหญ่ให้ใกล้ชิดกันในทุกท้องถิ่น นอกจากนี้แล้วงาน บุญยังมีส่วนทำให้ชาวไทยใหญ่ได้มีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ และมีส่วนดึงดูดให้กลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ เข้ามาร่วมงานบุญด้วยเช่นกัน อาทิ ชาวพื้นเมือง ชาวเขา จีนฮ่อ ในกรณีสังคมชายขอบ และนักท่องเที่ยวชาวไทย รวมถึงนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ ในกรณีของสังคมเมือง เป็นต้น

ในส่วนของความคิดเห็นของชาวไทยใหญ่ที่มีต่อบทบาทของพุทธศาสนาที่ทำให้เกิดเป็น ประเพณีที่สร้างความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและความสามัคคีระหว่างผู้คนนั้น จากการสัมภาษณ์ นักวิชาการชาวไทยใหญ่ สมปอง ไตตุ้มแก่น (สัมภาษณ์, 28 กรกฎาคม 2555) ได้กล่าวว่า “ความจริงประเพณีนี้ก็ดีไปอย่าง ทำให้พระกับชาวบ้านสนิทสนมกันมากขึ้น ถ้าพระอยู่กับวัดเฉย ๆ ชาวบ้านไม่เข้าวัด ความห่างเหินก็จะมากเกินไป ประเพณีทำให้เราก็คงสามารถดึงเอาวัฒนธรรมสิ่ง ที่ดีงามเข้าวัด ชาวบ้านก็รู้จักคำว่า ทำความสะอาดวัด ทำความสะอาดพระพุทธเจ้า(พระพุทธรูป) แต่ล่ะปีเราจะทำความสะอาดทั้งหมดเลย ปิดกวาดเช็ดถูไม่ให้มีสิ่งสกปรก เป็นสิ่งที่ตืออย่างหนึ่ง อย่างที่พระอาจารย์ท่านว่า พอคนห่างไป ประเพณีก็ไม่มี”

ดังที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าความเชื่อทางพุทธศาสนานอกจากมีบทบาทสำคัญในสร้างความสามัคคีระหว่างผู้คนภายในครอบครัวและภายในชุมชนแล้ว ความเชื่อทางพุทธศาสนายังมี บทบาทสำคัญในสร้างความสามัคคีระหว่างผู้คนนอกชุมชนด้วยเช่นกัน หรือกล่าวได้ว่าทำให้เกิด การสร้างเครือข่ายต่างชุมชนทั้งกับชาติพันธุ์เดียวกันและต่างชาติพันธุ์นั่นเอง

3.2 บทบาทของผีในการสร้างความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและความสามัคคีระหว่าง ผู้คน

ระบบความเชื่อในวิถีชีวิตของชาวไทยใหญ่ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อทางพุทธศาสนาหรือ ความเชื่อทางผีก็ตามต่างก็มีบทบาทสำคัญต่อการสร้างความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและความ สามัคคีระหว่างผู้คนอย่างมาก

ในส่วนของระบบความเชื่อทางผีนั้นมีส่วนทำให้เกิดการรวมกลุ่มในประกอบพิธีกรรม เพื่ออ้อนวอนต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อาทิ ผีเจ้าเมือง ผีที่อยู่ตามธรรมชาติ รวมถึงเทพเทวดาต่าง ๆ เป็นต้น การประกอบพิธีกรรมไหว้ผีไม่ว่าจะเป็นการประกอบพิธีกรรมไหว้ผีประจำปี หรือการประกอบ พิธีกรรมบวงสรวงต่อผีเมื่อเกิดเหตุที่ไม่สงบขึ้นกับผู้คนภายในหมู่บ้านก็ตาม ต่างก็มีส่วนทำให้ผู้คน มีปฏิสัมพันธ์กันและเกิดการรวมกลุ่มประกอบพิธีกรรมขึ้นมา ซึ่งการหันมาขอพึ่งความช่วยเหลือ กับอำนาจของสิ่งที่เหนือธรรมชาติร่วมกันนี้เอง จึงช่วยสานสัมพันธ์ภาพอันดีทางวัฒนธรรมระหว่าง ผู้คนและเป็นพื้นฐานสำคัญของการสร้างความสามัคคีภายในชุมชน

ในแง่บทบาทของความเชื่อด้านดังกล่าวนี้ จันทบูรณ์ สุทธิ และทวีช จตุรพรฤกษ์ (2537, หน้า 5) ได้กล่าวถึงว่า หน้าที่ของความเชื่อและพิธีกรรมโดยทั่วไป มักจะมีการระบุอย่างกว้าง ๆ คือทำหน้าที่ตอกย้ำอุดมการณ์ (Indoctrination) เป็นแบบแผนทางวัฒนธรรมหรือทำหน้าที่กล่อมเกลาจิตใจ และเป็นต้นแบบของพฤติกรรมมนุษย์ (Socialization) นอกจากนี้ การประกอบพิธีกรรม ยังเป็นการแสดงออกถึงการรวมกลุ่มกันหรือเป็นศูนย์รวมจิตใจของคน (Congregation) เป็นการแสดงออกเพื่อลดความตึงเครียดทางใจ และผลานความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในจิตใจและชีวิตสังคม

ความเชื่อเรื่องผีเป็นความเชื่อที่มีอิทธิพลต่อชาวไทยใหญ่มาก และทำให้เกิดเป็นประเพณีไหว้ผีประจำปีขึ้นมา นั่นก็คือ ประเพณีแม่เจ้าเมือง ซึ่งชาวไทยใหญ่ในตำบลเมืองนะเองก็ยังคงปฏิบัติสืบสานประเพณีดังกล่าวต่อเนื่องกันมาจนถึงปัจจุบัน

ทางด้านทัศนคติของชาวไทยใหญ่ที่มีต่อบทบาทของความเชื่อทางผีทำให้เกิดเป็นประเพณีพิธีกรรมแม่เจ้าเมืองนั้น จากการสัมภาษณ์อดีตพ่อหลวงบ้านนาหวาย มนัญญ นามวงศ์ (สัมภาษณ์, 8 กันยายน 2555) ได้กล่าวว่า “เวลามีงานแม่เจ้าเมืองก็ไปร่วมเป็นประจำทุกปี ประเพณีนี้เขานับถือผีกันว่า เจ้าเมืองเป็นผู้คุ้มครองหมู่บ้านไม่ให้เกิดอันตราย และมีส่วนช่วยเสริมความสามัคคีภายในชุมชน”

ดังที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าบทบาทของความเชื่อทางผีในประเพณีแม่เจ้าเมืองนั้น นอกจากเป็นประเพณีที่เป็นที่พึงพอใจของคนในชุมชนแล้ว บทบาทที่สำคัญอีกประการหนึ่งของความเชื่อทางผีนี้ก็คือ มีส่วนช่วยรื้อยัดให้ชาวไทยใหญ่ได้สานความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมร่วมกัน ซึ่งทำให้เกิดความสามัคคีขึ้นภายในชุมชน

สรุป แม้ว่าจะระบบความเชื่อของชาวไทยใหญ่ที่ปรากฏในประเพณีพิธีกรรมจะมีทั้งความเชื่อทางพุทธ พราหมณ์ และผี แต่บทบาทความเชื่อที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวไทยใหญ่มากที่สุดก็คือ บทบาทความเชื่อทางพุทธและผี ส่วนความเชื่อทางพราหมณ์นั้นจะปรากฏในรูปแบบของพิธีกรรมมากกว่าการมีบทบาทในวิถีชีวิตของชาวไทยใหญ่

ความเชื่อทางพุทธและผีเป็นความเชื่อที่อยู่คู่กันในวิถีชีวิตของชาวไทยใหญ่ ความเชื่อทั้งสองนี้ได้สะท้อนออกมาในรูปแบบประเพณีพิธีกรรม ต่างก็มีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวไทยใหญ่ ซึ่งบทบาทต่าง ๆ นี้ ได้แก่ บทบาทในการช่วยเหลือและเสริมสร้างกำลังใจ บทบาทในการให้การศึกษอบรมและควบคุมพฤติกรรมของผู้คนในชุมชน และบทบาทในการสร้างความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและความสามัคคีภายในชุมชน

อย่างไรก็ตาม ความเชื่อทางพุทธและผีเป็นความเชื่อที่อยู่คู่กันในวิถีชีวิตของชาวไทยใหญ่

ชีวิตของชาวไทใหญ่ ซึ่งบทบาทต่าง ๆ นี้ ได้แก่ บทบาทในการช่วยเหลือและเสริมสร้างกำลังใจ บทบาทในการให้การศึกษาบรมและควบคุมพฤติกรรมของผู้คนในชุมชน และบทบาทในการสร้างความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและความสามัคคีภายในชุมชน ซึ่งผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ Durkheim (1912 อ้างถึงใน นียพรณ วรณศิริ, 2550, หน้า 246) ที่ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของศาสนาว่ามี 3 ประการ คือ

1. สงเคราะห์สังคม กล่าวคือ ช่วยบำบัดเป่า บรรเทาความทุกข์ร้อน ความขัดแย้ง ความคับข้องใจของคนในสังคม ทำให้คนมีจิตใจดี และอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข ใครมีปัญหา เช่น ยากจน เจ็บป่วย ฟุ้งใคร่ไม่ได้ ก็จะหันเข้าหาศาสนา และสวดอ้อนวอนต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อขอให้ช่วยเหลือให้พ้นทุกข์
2. เป็นกฎหมายของสังคม ช่วยจัดระเบียบสังคมให้ดูดีและเรียบร้อยเป็นระบบระเบียบ ในสมัยก่อน ๆ และสมัยดึกดำบรรพ์ สังคมยังไม่มีกฎหมายใช้ แต่สังคมก็ไม่ระส่ำระสายเพราะคนเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะลงโทษคนผิด โดยผู้นำศาสนาเป็นทูตศาสนา คอยห้ามไม่ให้มนุษย์ประพฤติล่วงเกินกันและกัน
3. สร้างความเป็นปึกแผ่นและความสามัคคีกลมเกลียวในมวลหมู่มนุษย์ กล่าวคือ เมื่อเกิดเหตุการณ์ไม่สงบใด ๆ ขึ้นในสังคม คนจะมารวมใจกันทำพิธีทางศาสนา การกระทำการใด ๆ ถ้าทำเพื่อศาสนาแล้ว คนจะหันหน้าเข้ามารวมมือกันเสมอ

นอกจากนี้แล้ว ศาสนายังทำหน้าที่สื่อความเข้าใจระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ทำให้มนุษย์กับธรรมชาติอยู่ร่วมกันได้อย่างมีกำลังใจ ไม่มีความหวาดกลัวธรรมชาติ (นียพรณ วรณศิริ, 2550, หน้า 246)

บทบาทของความเชื่อทางพุทธและผีก็คือ การเสริมสร้างกำลังใจในการดำเนินชีวิตและช่วยจัดความกลัวของบุคคลให้หมดสิ้นไป ความกลัวนี้ก็คือ ความกลัวในสิ่งที่ไม่รู้หรือในสิ่งที่ไม่สามารถจะหาคำตอบให้ตนเองได้ ซึ่งทำให้ต้องมีกรกราบไหว้บูชา หรือแม้กระทั่งทำบุญในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยดูแลคุ้มครอง และให้ความช่วยเหลือ บัดเป่าหรือบรรเทาปัญหาต่าง ๆ ตลอดจนช่วยดลบันดาลให้เกิดโชคลาภและสุขภาพที่ดีในชีวิต

บทบาทที่สำคัญอีกประการหนึ่งของความเชื่อทางพุทธและผีก็คือบทบาทในการให้การศึกษากับควบคุมพฤติกรรมของผู้คน ตามความเชื่อทางพุทธศาสนานั้นเชื่อในเรื่องของ "กรรม" หากทำดีกรรมดีก็ย่อมคุ้มครองบุคคลผู้นั้น แต่หากทำในสิ่งที่ไม่ดีกรรมชั่วก็จะติดตามทำให้เกิดเคราะห์ร้ายต่าง ๆ ขึ้น ดังนั้น ความเชื่อดังกล่าวจึงช่วยในการควบคุมพฤติกรรมของผู้คนในชุมชนไม่ให้ประพฤติผิดในศีลธรรมอันจะก่อให้เกิดกรรมขึ้นกับตนและทำให้ผู้อื่นต้องเดือดร้อน

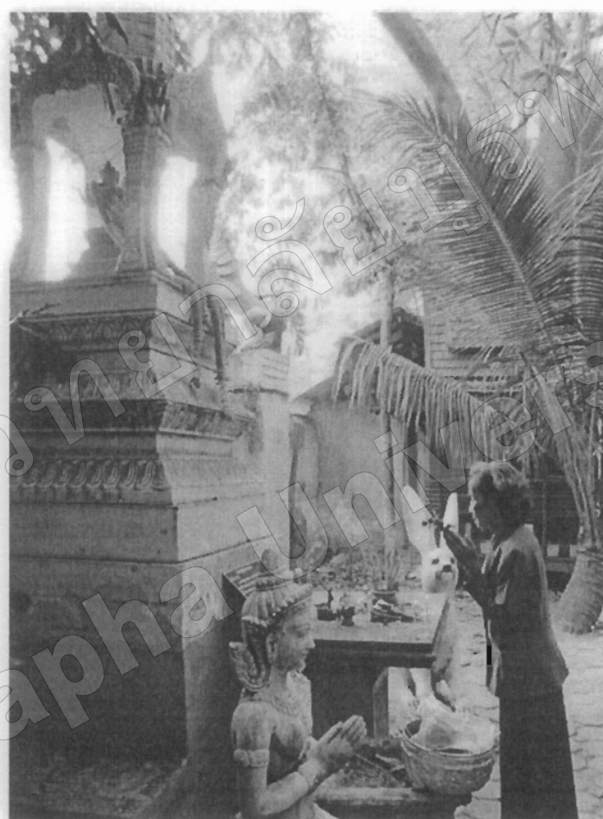
โดยเฉพาะศีล 5 ซึ่งถือว่าเป็นข้อปฏิบัติพื้นฐานที่ชาวพุทธไม่ควรละเมิด และหากทุกคนรักษาศีล 5 ได้ก็เท่ากับว่าจะนำมาซึ่งความสงบสุขภายในชุมชน อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันแม้ว่าความเชื่อทางพุทธจะแทรกซึมเข้ามาในวิถีชีวิตของชาวไทยใหญ่มากเพียงไร แต่ก็ไม่สามารถครอบครองวิถีความเชื่อทางผีซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมของชาวไทยใหญ่ไปได้ทั้งหมด ความเชื่อเรื่องผี ก็ยังคงมีบทบาทสำคัญในการใช้เป็นกลไกที่ควบคุมให้สมาชิกในชุมชนปฏิบัติตามข้อตกลงที่มีอยู่ร่วมกัน รวมถึงใช้ในการอธิบายเหตุการณ์บางอย่างที่ไม่สามารถหาคำตอบได้ ซึ่งทำให้สมาชิกในชุมชนจะต้องให้ความเคารพยำเกรงรวมถึงเช่นสรวงบูชา เพื่อให้การดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างปกติราบรื่น ปราศจากปัญหาอุปสรรคต่างๆ

ชาวไทยใหญ่นับถือพุทธศาสนาและผีก็เพื่อต้องการที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยว ประเพณีต่าง ๆ จึงเกิดขึ้นตามมา ประเพณีทางพุทธศาสนาเกิดขึ้นตามเรื่องราวทางพุทธประวัติ ส่วนความเชื่อทางผีเกิดขึ้นตามจินตนาการ ความต้องการอ่อนน้อมขอในสิ่งที่ปรารถนา และความกลัวว่าผีจะลงโทษ ซึ่งทำให้มีการกำหนดในรูปแบบประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ขึ้นทั้งทางพุทธและทางผีเพื่อให้เป็นเครื่องมือในการสืบทอดแบบแผนประเพณีและสั่งสอนลูกหลานให้อยู่ในกรอบปฏิบัติของสังคม

นอกจากนี้แล้ว บทบาทความเชื่อทางพุทธและผียังมีบทบาทในการสร้างความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและความสามัคคีภายในชุมชน ในส่วนของพุทธศาสนานั้นเป็นเสมือนอุดมการณ์ร่วมที่ทำหน้าที่ร้อยรัดจิตใจคนไทยเข้าด้วยกันจนก่อให้เกิดเป็นการรวมกลุ่มสังคมพิธีกรรมขึ้นมาดังในกรณีของชาวไทยใหญ่โดยเฉพาะในชุมชนที่อยู่ในสังคมชายขอบ พวกเขามีการแบ่งกลุ่มหรือที่เรียกว่า หัวหมวด เพื่อช่วยเหลือกันเมื่อมีงานประเพณีสำคัญทางศาสนา แต่สำหรับในสังคมเมื่อนั้นมิได้มีการแบ่งเป็นหัวหมวดแต่อย่างใดเนื่องจากมิได้เป็นชุมชนชาวไทยใหญ่ที่ชัดเจน แต่อย่างไรก็ดีสมาชิกในสมาคมหรือองค์กรต่าง ๆ ที่อยู่ภายในวัด เช่น สมาคมการศึกษาและวัฒนธรรม 'ไทยใหญ่' ที่ทำการชุมชน รวมถึงพระสงฆ์ ทั้งที่เป็นคนไทยใหญ่และคนเมืองต่างก็ได้ประสานงานกันเพื่อจัดงานประเพณีสำคัญทางศาสนาขึ้นมา ซึ่งนับว่าบทบาทของพุทธศาสนานั้นทำให้เกิดเป็นประเพณีที่ช่วยเชื่อมความสัมพันธ์ของกลุ่มชน ทั้งในระดับครอบครัว ระดับภายในกลุ่มชน และระดับต่างกลุ่มชน ซึ่งการร่วมมือในการดำเนินงานหรือเข้าร่วมประเพณีนี้เองก็มีส่วนทำให้เกิดความสามัคคีขึ้นทั้งระหว่างกลุ่มชนที่อยู่ในท้องถิ่นเดียวกันและต่างท้องถิ่น นอกจากนี้ยังมีความเชื่อเรื่องผีที่เหมือนกัน ก็ช่วยประสานความสัมพันธ์ และสลายความเหลื่อมล้ำทางชาติพันธุ์จนกลายเป็น "คนไท" ไปในที่สุด

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าบทบาทความเชื่อทั้งทางพุทธและทางผีนั้นมีส่วนช่วยเสริมสร้างกำลังใจ ให้ความอบอุ่นใจ สั่งสอนคุณธรรม ควบคุมพฤติกรรมของผู้คนในสังคม ตลอดจนช่วยเชื่อม

ความสัมพันธ์และความสามัคคีให้เกิดขึ้นทั้งในระดับครอบครัว ภายในกลุ่มชน และต่างกลุ่มชนที่อยู่ในท้องถิ่นต่าง ๆ นอกจากนี้แล้ว ความเชื่อยังก่อให้เกิดเป็นประเพณีที่มีส่วนช่วยประสานให้เกิดความกลมกลืนทางเชื้อชาติอันนำไปสู่การร่วมมือและพึ่งพากันระหว่างกลุ่มชนที่ต่างชาติพันธุ์ด้วยเช่นกัน

ภาพที่ 3-1 ศาลพระพรหมภายในบริเวณวัดกุ้เต้า ต.ศรีภูมิ อ.เมือง จ.เชียงใหม่

ภาพที่ 3-2 ศาสนาพุทธ พราหมณ์ และผี เป็นสิ่งที่อยู่ควบคู่กันในสังคมไทยและไทใหญ่
(ภาพจากวัดกุเต้า)

ภาพที่ 3-3 หอเสี้ยววัดภายในบริเวณวัดป่าเป้า ต.ศรีภูมิ อ.เมือง จ.เชียงใหม่

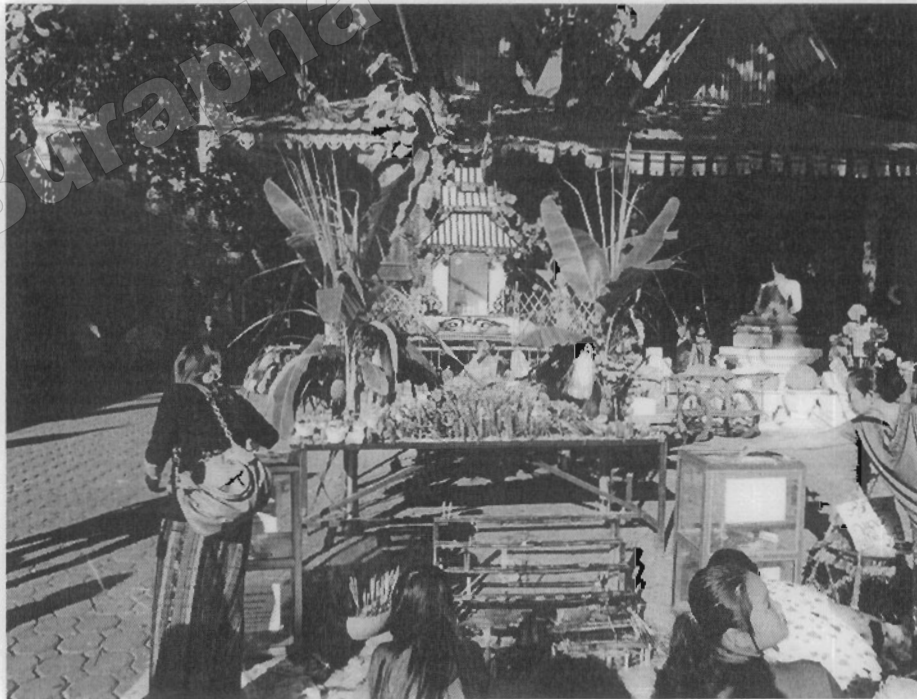
ภาพที่ 3-4 หอเสื้อวัดภายในบริเวณวัดนาหวาย ต.เมืองนะ อ.เชียงดาว จ.เชียงใหม่

ภาพที่ 3-5 ศาสนาพุทธที่ยังรากลึกลงในระบบความเชื่อและวิถีชีวิตของชาวไทยใหญ่
(ภาพจากวัดกู่เต้า)

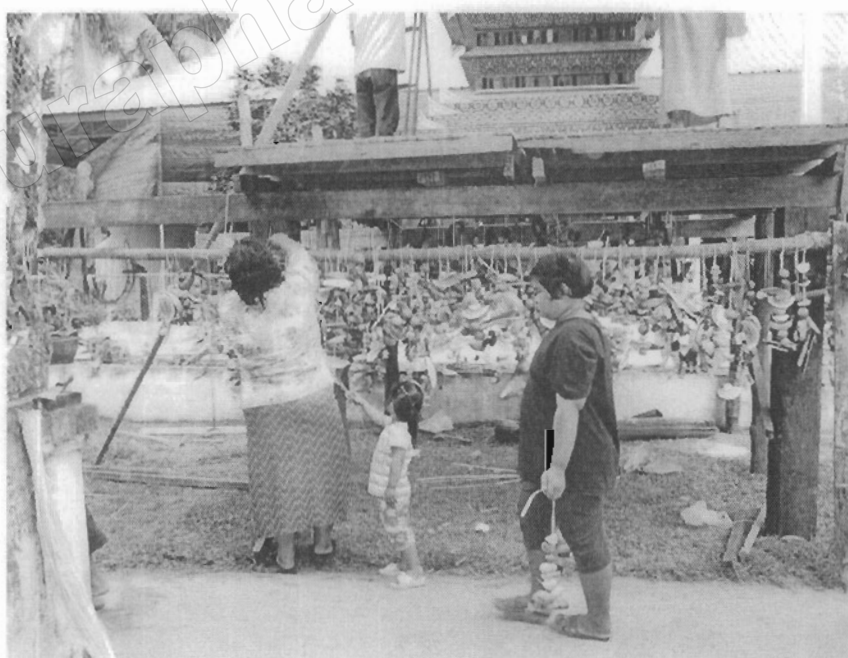
ภาพที่ 3-8 "เซ่งสงปัด" หรือ ปราสาทพระ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของการรับเสด็จพระพุทธเจ้ากลับสู่เมืองมนุษย์ในวันออกพรรษา (ภาพจากวัดป่าเป้า)

ภาพที่ 3-9 "เซ่งสงปัด" ในวันออกพรรษาของวัดกุ้เต้า

ภาพที่ 3-10 "แข่งสงกรานต์" ในวันออกพรรษาของวัดนาหวาย

ภาพที่ 3-11 ชาวบ้านกำลังนำพวงผลไม้และขนมต่าง ๆ มาผูกไว้บริเวณฐานไม้ซึ่งเป็นที่ตั้งแข่งสงกรานต์ (ภาพจากวัดนาหวาย)

ภาพที่ 3-12 "ก๊อกชอมต๋อ" หรือกระทงอาหารที่ชาวบ้านนำมาวางบนแท่นหน้าแข่งส้างบู้ด เพื่อถวายพระพุทธในวันออกพรรษา (ภาพจากวัดนาหวาย)

ภาพที่ 3-13 การแสดงฟ้อนโต ในวันออกพรรษาของวัดป่าเป้า

ภาพที่ 3-14 การแสดงฟ้อนนกกิ่งกะหร่า ในวันออกพรรษาของวัดป่าเป้า

ภาพที่ 3-15 มอญเข็งหรือซ้องราว และกลองกันยาว ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีสำคัญของชาวไทใหญ่ (ภาพจากวัดกุฎีเต้า)

ภาพที่ 3-16 เครื่องดนตรีของชาวไทยใหญ่ที่ใช้ประกอบในงานบุญ งานแสดง และงานบันเทิงต่าง ๆ
(ภาพจากวัดเวฬุวัน)

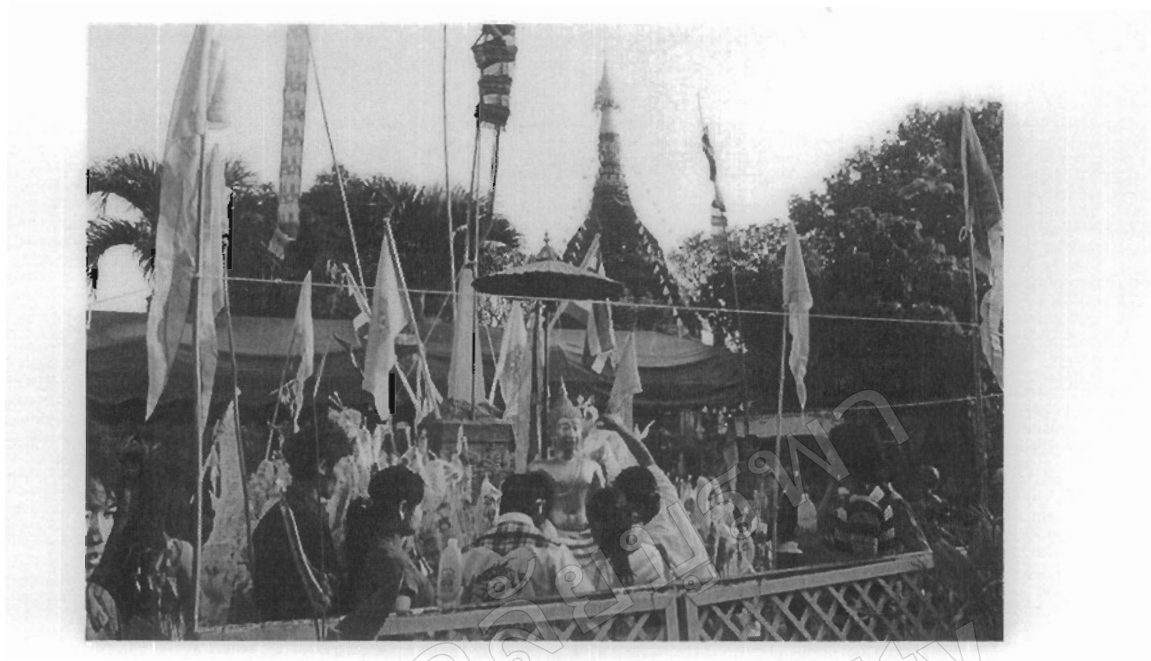
ภาพที่ 3-17 การป้อนข้าวส่างลองนั้นถือเป็นการสร้างจิตสำนึกให้ส่างลองรำลึกถึงพระคุณของ
ผู้ให้กำเนิด (ภาพจากซุ้มส่างลองบ้านเมืองนะ)

ภาพที่ 3-18 การบวชสงฆคือเป็นการสร้างอานิสงส์อันยิ่งใหญ่ให้แก่ทั้งตัวผู้บวชเอง พ่อแม่ ตลอดจนผู้อุปถัมภ์ในพิธีบวช (ภาพจากชุมชนสงฆบ้านเมืองนะ)

ภาพที่ 3-19 การถวายตุงปักเจดีย์ทรายถือเป็นประเพณีปฏิบัติในวันสงกรานต์

ภาพที่ 3-20 ชาวไทใหญ่ร่วมกันสรงน้ำพระพุทธในวันสงกรานต์

ภาพที่ 3-21 ชาวไทใหญ่ร่วมกันสรงน้ำพระอธิการอินตว อินทวิโร เจ้าอาวาสวัดป่าเป้า

ภาพที่ 3-22 การถวายสังฆทานเป็นสิ่งที่ชาวไทใหญ่ให้ความสำคัญในทุกงานบุญ

ภาพที่ 3-23 ชาวบ้านนำก๊อกชอมตอ (กระทงอาหาร) และธูปเทียนไปสักการบูชาผีเจ้าเมืองใน
รุ่งเช้าของวันสงกรานต์ (วันที่ 13 เมษายน หรือวันสงกรานต์)

ภาพที่ 3-24 ชาวบ้านนำแจกันดอกไม้และช่อไม้มาวางบนร้านไม้หน้าบ้าน เพื่อต้อนรับ
วันสงกรานต์

ภาพที่ 3-25 หมอเมืองกำลังรับการก้นตอกจากชาวบ้าน (ก้นตอก คือ การแสดงความเคารพเพื่อ
ระลึกถึงบุญคุณรวมทั้งขอขมา)

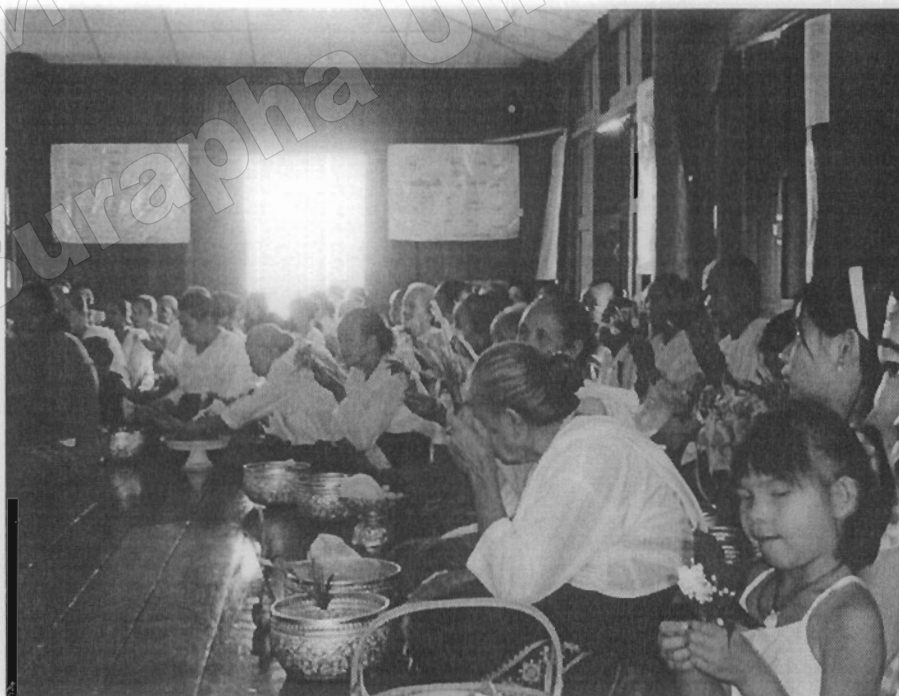
ภาพที่ 3-26 พ่อหลวงหมู่ 1 ของบ้านเมืองนะกำลังรับกวรกันตอจากชาวบ้าน

ภาพที่ 3-27 การกันตอผู้อาวุโสถือเป็นเรื่องสำคัญในประเพณีสงกรานต์ของชาวไทใหญ่

ภาพที่ 3-28 ชาวบ้านออกมาตักบาตรในตอนเช้าของวันพญาวัน (วันที่ 15 เมษายน)

ภาพที่ 3-29 บรรยากาศการทำบุญในวันพญาวัน ที่วัดเวฬุวัน บ้านเมืองนะ

ภาพที่ 3-30 ชาวบ้านต่างช่วยกันจัดเตรียมสถานที่เพื่อทำพิธีแม่ว่านในตอนเช้าของวันปากปี
(วันที่ 16 เมษายน)

ภาพที่ 3-31 ศัสตราวุธจัดเป็นสิ่งจำเป็นที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมแม่ว่าน (ส่งเคราะห์บ้าน)

ภาพที่ 3-32 ข้าวของที่ชาวบ้านนำมาประกอบพิธีและโคหู่ (สังฆทาน) ที่เตรียมถวายแด่พระภิกษุสงฆ์

ภาพที่ 3-33 บรรยากาศพิธีแม่ว่าน ในหมู่บ้านเมืองนะ

ภาพที่ 3-34 หลังจากเสร็จสิ้นพิธีแล้ว ชาวบ้านจะนำสิ่งที่จะลอยเคราะห์ไปทิ้งที่มุมทั้งสี่ของหมู่บ้าน

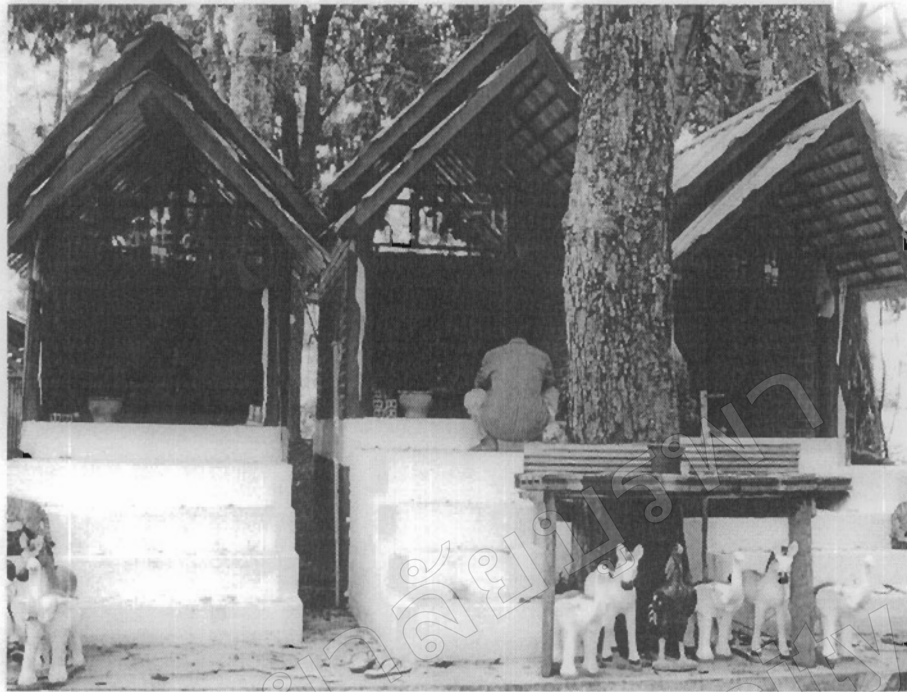
ภาพที่ 3-35 "ข้าวหยากู้" หรือ ข้าวยาคู ที่ชาวบ้านทำมาถวายวัดในวันมาฆบูชา

ภาพที่ 3-36 ชาวไทใหญ่ร่วมกันตักบาตรอาหารและข้าวหย่ากู่ภายในวัด

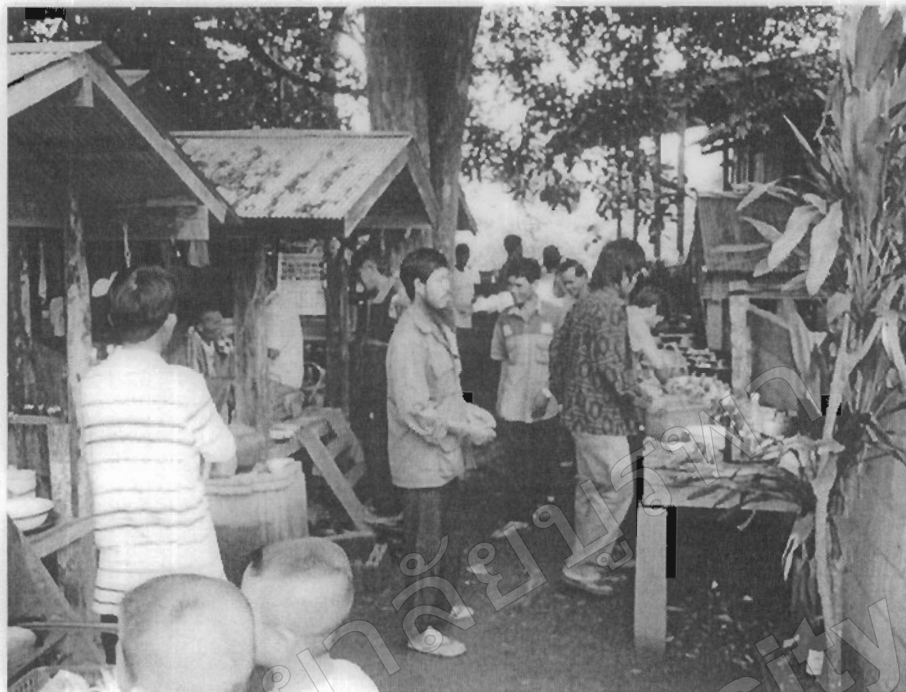
ภาพที่ 3-37 หอเจ้าเมืองของชาวไทใหญ่ ซึ่งมักสร้างเป็นหอเล็กติดกันสามหลัง
(ภาพจากบ้านเมืองนะ)

ภาพที่ 3-38 หอเจ้าเมืองที่สร้างขึ้นใหม่แทนหอเดิม (ภาพจากบ้านนาหวาย)

ภาพที่ 3-39 ผู้หญิงสักการบูชาเจ้าเมืองได้เพียงภายนอกเท่านั้น ไม่สามารถเข้าไปในเขตรั้วของหอเจ้าเมืองได้

ภาพที่ 3-40 ชายไทยใหญ่กำลังจัดข้าวของเครื่องสักการบูชาภายในบริเวณหอเจ้าเมือง

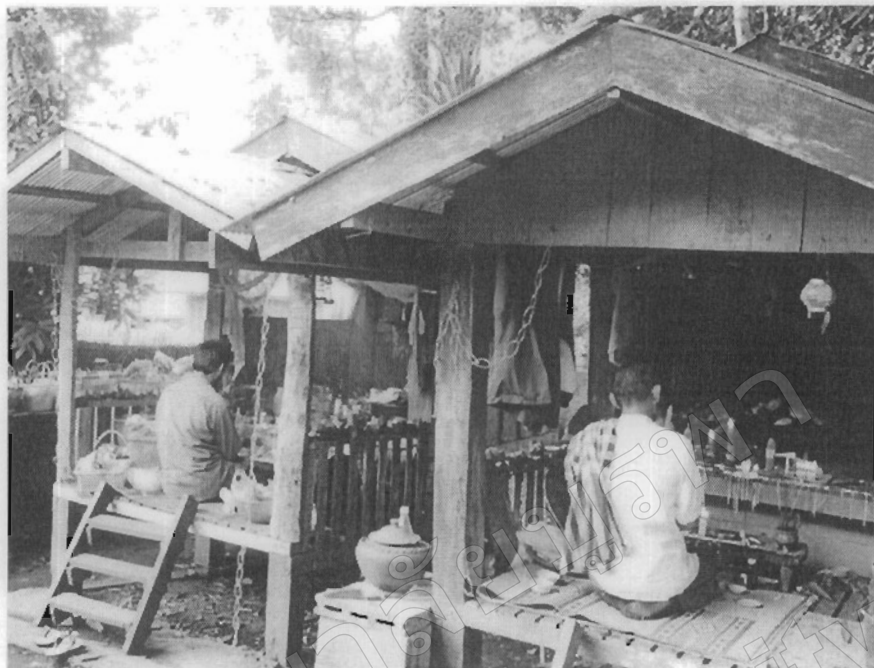
ภาพที่ 3-41 เครื่องสักการบูชาที่ชาวบ้านนำมาไหว้เจ้าเมือง

ภาพที่ 3-42 ข้าวตอก ข้าวเปลือก ข้าวสาร และเครื่องตีตมต่าง ๆ ที่ใช้บูชาผีเจ้าเมือง

ภาพที่ 3-43 ผู้ช่วยหมอมืองกำลังทำพิธีได้ต้นไม้ใหญ่ซึ่งเชื่อกันว่ามีผีหรือเทวดาอาศัยอยู่
ทั้งนี้เพื่อบอกกล่าวดวงวิญญาณเหล่านั้นก่อนพิธีแมผีเจ้าเมืองจะเริ่ม

ภาพที่ 3-44 หมอเมือง และผู้ช่วยหมอเมือง จุดรูปเทียนอันเชิญวิญญาณผีเจ้าเมืองให้มาร่วม
ในพิธี

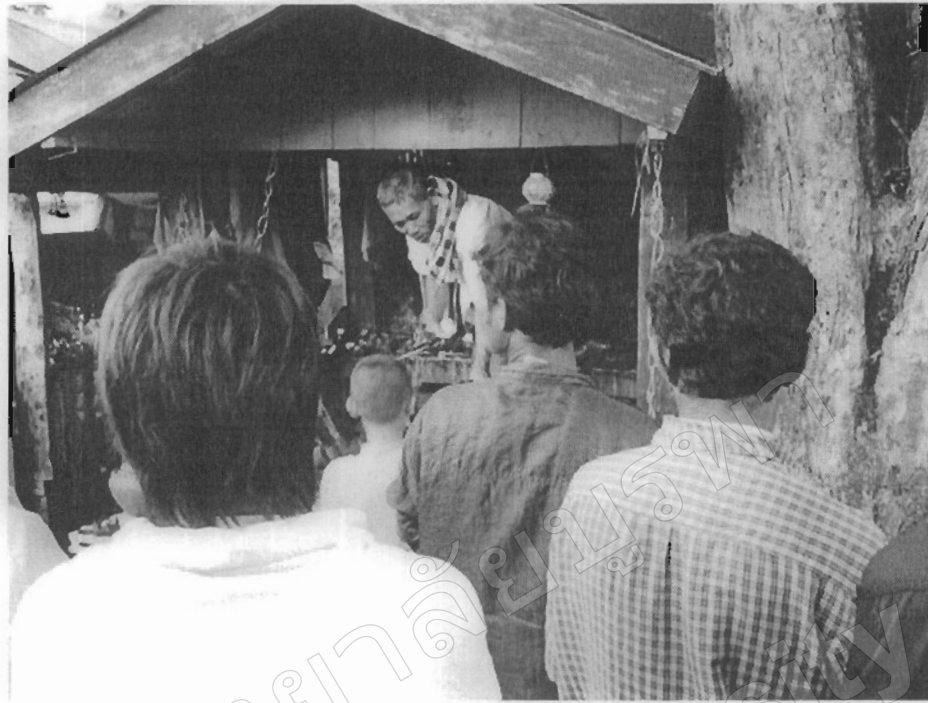
ภาพที่ 3-45 หมอเมืองกำลังจับฉลากข้าวสารเพื่อทำนายความพร้อมของผีเจ้าเมืองในการมา
ร่วมในพิธี

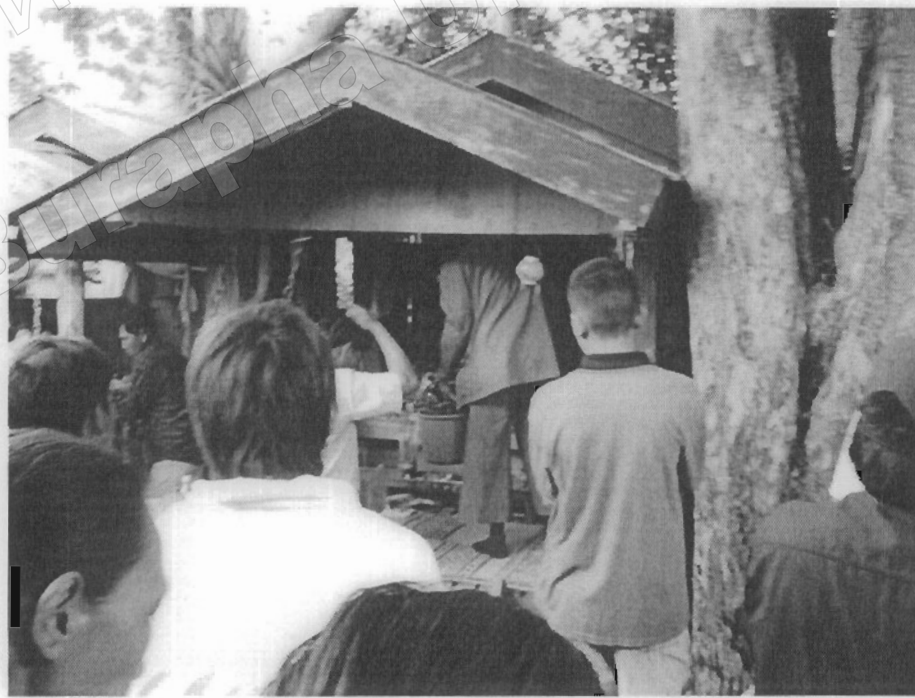
ภาพที่ 3-46 หมอเมืองเขียนรายนามผู้มีจิตศรัทธาบริจาคเงินในพิธีเพื่อถวายแด่ผีเจ้าเมือง

ภาพที่ 3-47 ผู้ช่วยหมอเมืองกำลังปรุงต้มไก่ เพื่อแจกจ่ายให้แก่ชาวบ้านที่มาร่วมในพิธี

ภาพที่ 3-48 หมอเมืองกำลังแจกขนมและเครื่องดื่มต่าง ๆ ให้แก่ชาวบ้านที่มาร่วมในพิธี

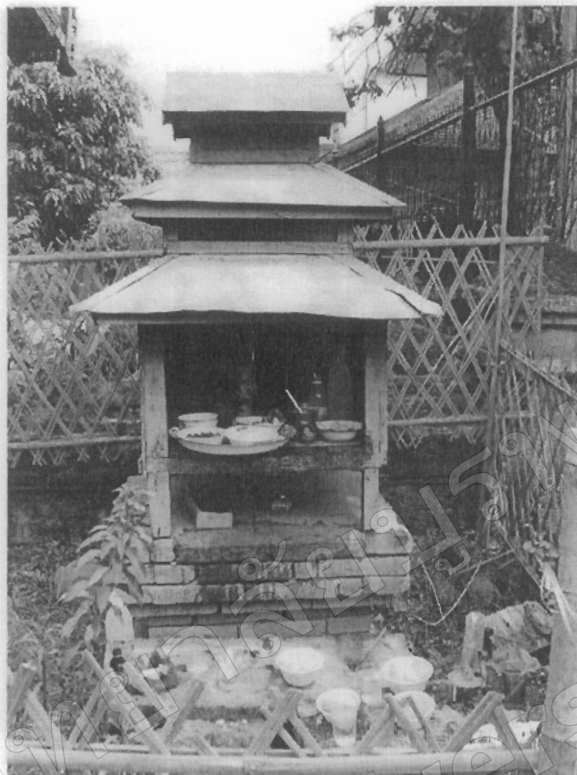
ภาพที่ 3-49 หมอเมืองประพรมน้ำมนต์ให้แก่ชาวบ้านและประพรมภายในหอเจ้าเมือง เพื่อความเป็นสิริมงคล

ภาพที่ 3-50 ชาวบ้านต่างทยอยกันเดินทางกลับหลังเสร็จพิธีแม่ผีเจ้าเมือง

ภาพที่ 3-51 นายกันนะ อินเลิศ หมอเมืองประจำหมู่บ้านเมืองนะ

ภาพที่ 3-52 หอเจ้าเมืองจำลองภายในบริเวณวัดป่าเป้า

ภาพที่ 3-53 คำประกาศเตือนบนรั้วกำแพงหน้าหอเจ้าเมืองบ้านนาหวาย

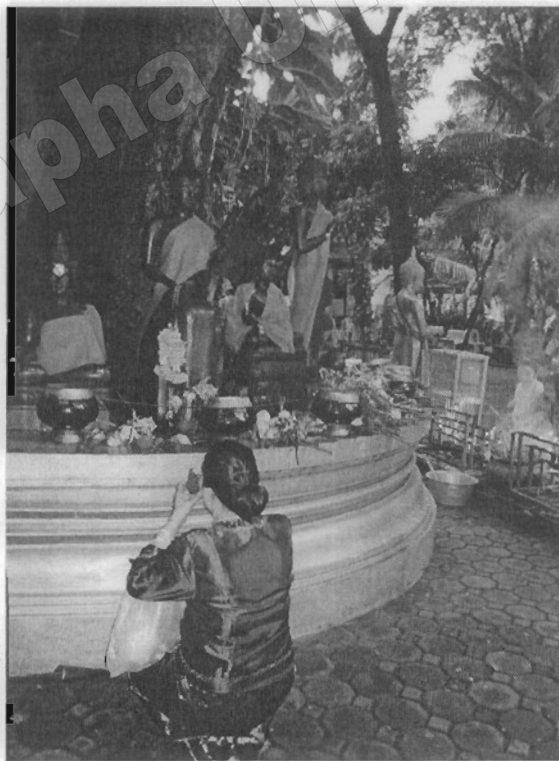
ภาพที่ 3-54 "ตาแหลว" หรือ เกลว เครื่องรางที่ชาวบ้านเชื่อว่าจะช่วยป้องกันภัยและวิญญูณร้ายต่าง ๆ (ภาพจากบ้านนาหวาย)

ภาพที่ 3-55 ปู่จารย์กำลังประกอบพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ในวันมาฆบูชาของวัดกุเต้า

ภาพที่ 3-56 จเรกำลังประกอบพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ในประเพณีสังเคราะห์บ้านของชาวไทใหญ่
บ้านเมืองนะ

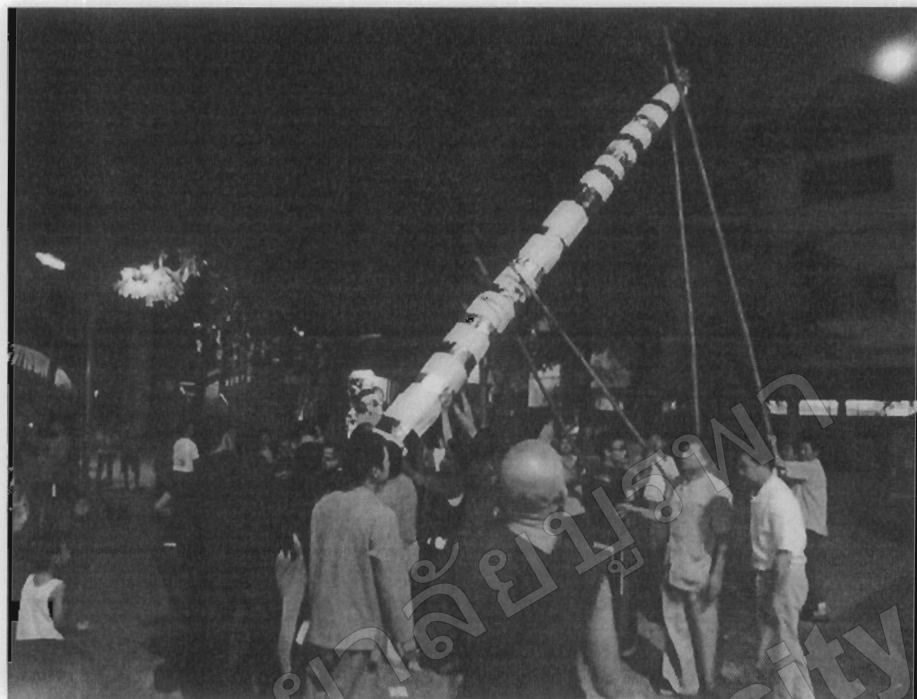
ภาพที่ 3-57 ชาวไทใหญ่กำลังสักการบูชาพระพุทธในวัดกูเต้า

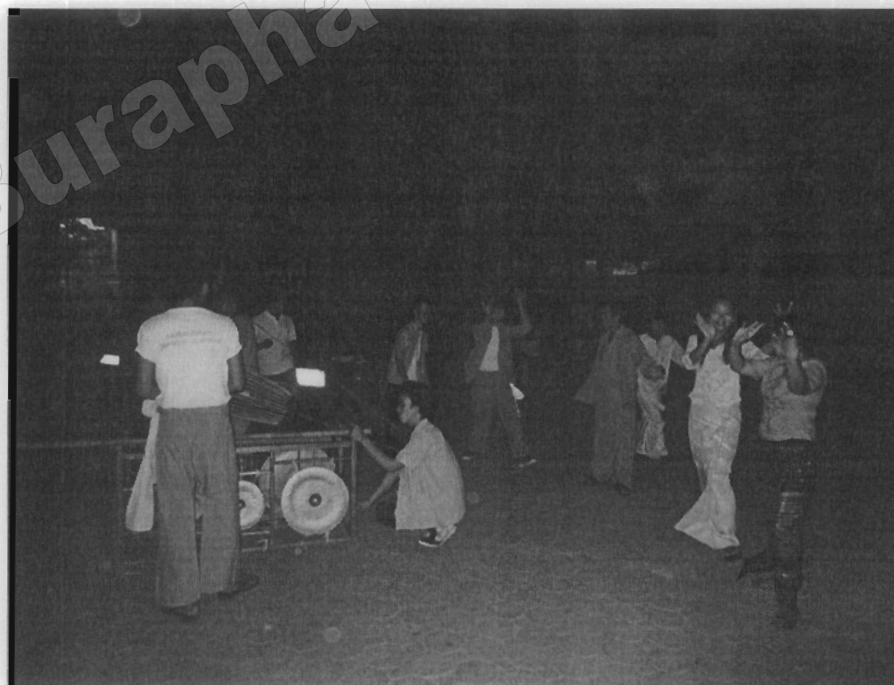
ภาพที่ 3-58 ชาวไทใหญ่บ้านเมืองนากำลังสักการบูชาผีเจ้าเมืองและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่หอเจ้าเมือง

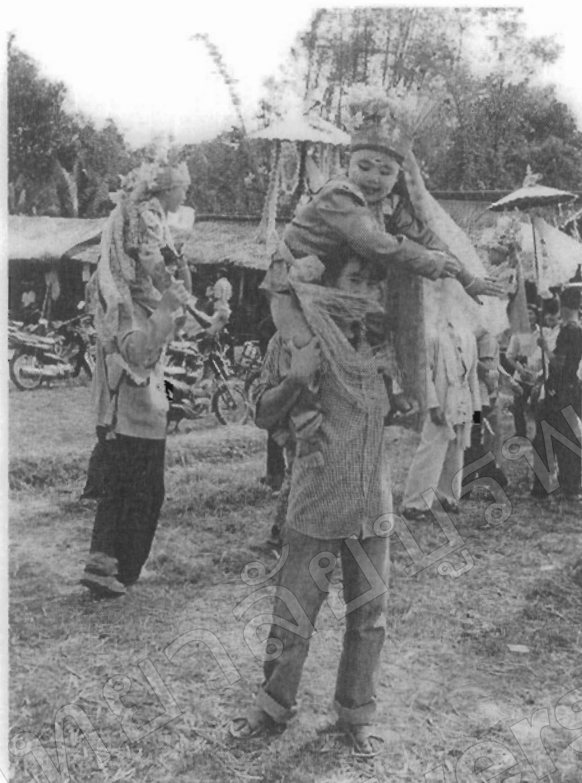
ภาพที่ 3-59 ชาวไทใหญ่กำลังช่วยกันตั้งจองพาราในวันออกพรรษาของวัดนาหวาย

ภาพที่ 3-60 ชาวไทใหญ่กำลังช่วยกันตั้งต้นแปกเพื่อจุดไฟถวายเป็นพุทธบูชาในวันออกพรรษาของวัดกุเต้า

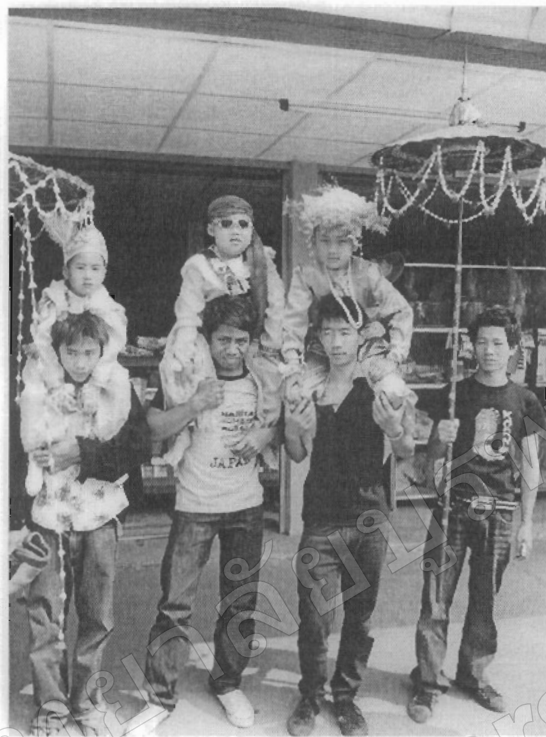
ภาพที่ 3-61 ชาวไทใหญ่ต่างร่วมพิธีกันด้วยความรื่นเริงในงานบุญออกพรรษาวัดกุเต้า

ภาพที่ 3-62 บรรดาช่างลงและพี่เลี้ยงร่วมเพื่อนรำกันอย่างสนุกสนานในชุมชนบ้านเมืองนะ

ภาพที่ 3-63 ชาวไทใหญ่บ้านเมืองนะต่างช่วยกันจัดเตรียมอาหารเพื่อนำไปถวายพระในวันขึ้นจອງปีใหม่

ภาพที่ 3-64 การจัดงานบุญประเพณีนับเป็นโอกาสอันดีที่ทำให้คนหนุ่มสาวที่ทำงานในเมืองได้กลับมาช่วยกิจกรรมกับครอบครัวและชุมชน (ภาพจากบ้านเมืองนะ)

ภาพที่ 3-65 งานบุญประเพณีมีส่วนทำให้ชาวไทยใหญ่ได้มีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ที่อยู่ภายในชุมชนเดียวกัน (ภาพจากวัดเวฬุวัน)

ภาพที่ 3-66 งานบุญของชาวไทยใหญ่ในตัวเมืองจังหวัดเชียงใหม่เป็นที่รู้จักในหมู่นักท่องเที่ยว
ทั้งชาวไทยและต่างประเทศมากขึ้น (ภาพจากวัดป่าเป้า)